magazin istoric

ANUL XVII Nr. 7 (196) IULIE 1983

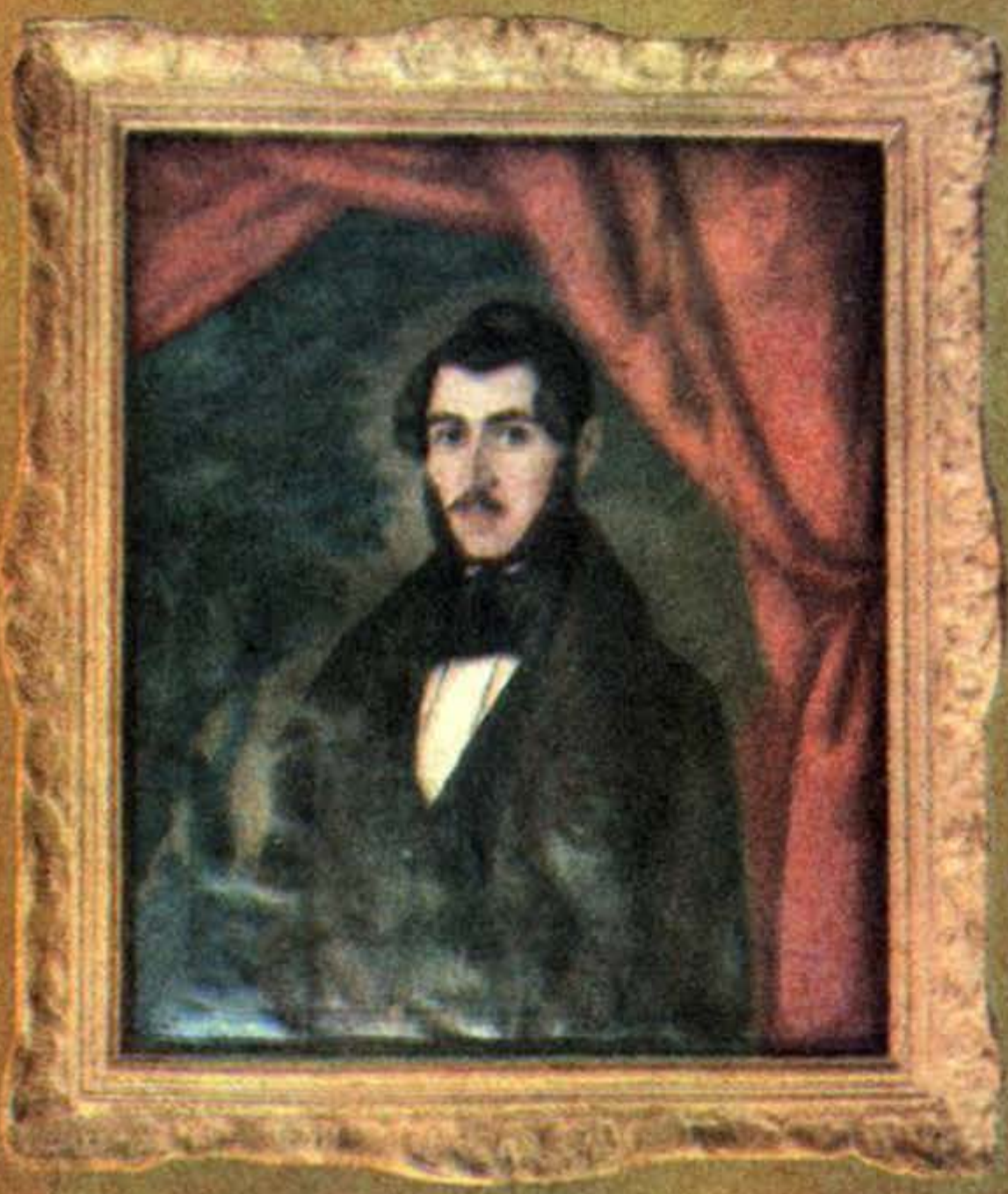

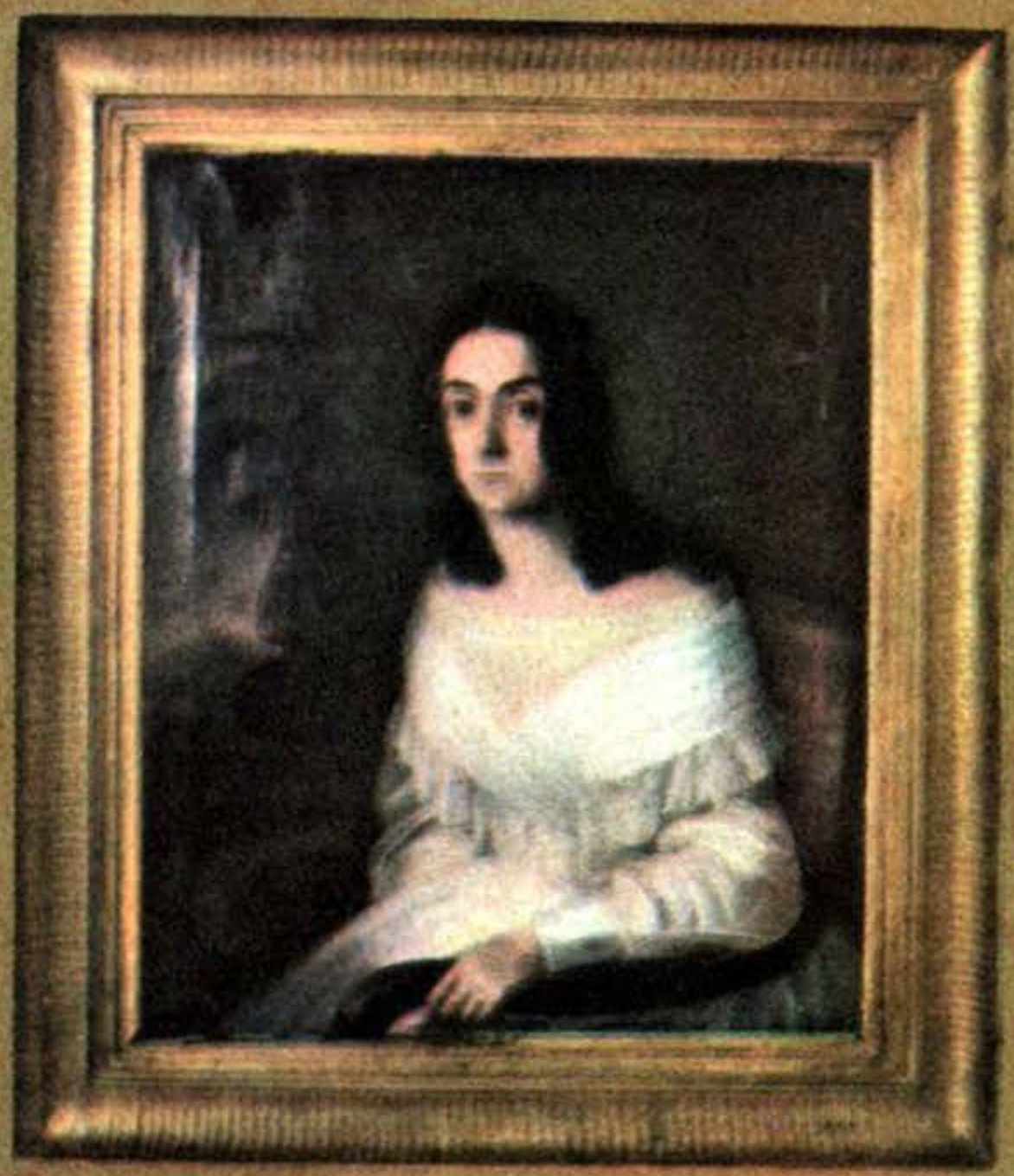

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVII

Nr. 7 (196)

iulie 1983

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

④ ①

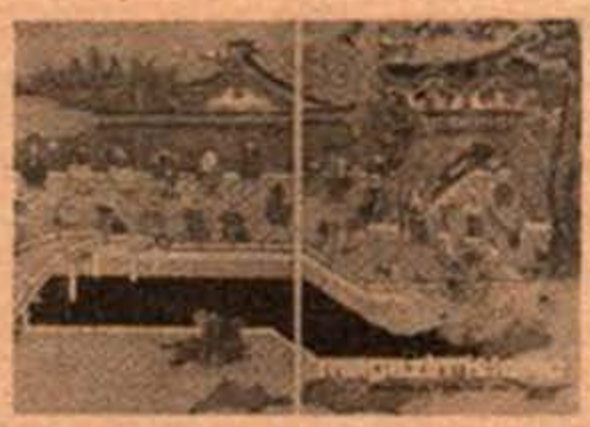

② ③

SUMAR

În numele unei vieţi măreţe:
Ion Popescu-Puţuri 2

Ţările române — înainte, în timpul şi după asediul Vienei:
Alexandru Duţu, Florin Constantiniu, Dumitru Zaharia, Cristian Crăciunoiu 4

Europeanul Bărnuţiu:
Radu Pantazi 13

Tezaurul geto-dacic de la Băiceni:
Mihai Gramatopol 17

Ingeniozitatea calendarului dacic:
Dinu Antonescu 20

Seton-Watson — tatăl, fiul şi îndrăgita Românie:
Cornelia Bodea. Cristian Popişteanu 22

Semnificativ act de cultură:
George Ivaşcu 25

Delavrancea — om politic:
Mihai Vatavu 26

Movses Khorenaţi — „părintele istoriografiei armene":
Sergiu Selian 29

Dr. N. Quinezu — democrat şi umanist:
Andrei C. Dimitriu, Sorin C. Dimitriu 30

30 tone de aur se întorc acasă:
Vida Istvan 33

Loialitate şi trădare în Japonia feudală:
Florea Ţuiu 36

A.J.P. Taylor şi lordul Beaverbrook 39

• **Sodoma şi Gomora — o catastrofă naturală:** *Constantin Daniel* • **O expediţie americană la Marea Moartă:** *Werner Keller* 44

Drumul spre Pearl Harbor:
Gordon W. Prange 51

În Bucureşti, acum 50 ani 56

• **Cărţi sosite la redacţie....** 38 • **Poşta** *Magazin istoric*... 62

COPERTELE NOASTRE

④① La mijlocul veacului XVI, în Japonia pătrund primii europeni. Momentul, cunoscut sub denumirea de sosirea portughezilor, este redat de pictorul Kano Sanraku (1559-1635) (**Loialitate şi trădare în Japonia feudală,** p. 36)

② Printre participanţii la revoluţia din 1848 s-au numărat şi pictorii Ion Negulici şi C.D. Rosenthal, în creaţia cărora se găsesc şi aceste două tablouri necunoscute, portretul lui Mihail Atanasiu (stînga sus) şi, respectiv, al Ecaterinei Cornescu-Obedeanu, pe care le-am fotografiat în colecţia dr. Mircea Petrescu: jos: portretul pictorului Carol Popp de Szathmàri — acuarelă de Johann Horrak (**Chipuri şi portretişti paşoptişti,** p. 28)

③ Miniatură de pe un manuscris armean de la sfîrşitul sec. XIV şi începutul sec. XV (**Movses Khorenaţi,** p. 29)

ÎN NUMELE UNEI VIEȚI MĂREȚE

ION POPESCU-PUȚURI

Epoca modernă a societății europene s-a deschis și s-a desfășurat sub semnul revoluțiilor. Indiferent de mobilul concret și imediat care le-a declanșat și de țara unde au avut loc, revoluțiile au fost, fără îndoială, rezultatul unor acumulări seculare de revoltă populară împotriva iobăgiei feudale, de sete a omului pentru egalitate și justiție, sau a popoarelor pentru afirmarea drepturilor lor la libertate și independență națională.

În secolul XIX multe popoare europene — între care s-a înscris și poporul român — au recurs la forme de luptă revoluționară atît pentru scuturarea unor dominații străine, cît și pentru afirmarea identității lor naționale.

În prima jumătate a secolului trecut, societatea românească a parcurs, într-un ritm destul de viu, faza de început a capitalismului, ale cărui trăsături specifice erau rezultate din întreaga evoluție anterioară. Lupta de eliberare socială și națională, afirmată în acțiunile revoluționare de la 1784, 1821 și 1848, precum și în făurirea unirii Moldovei și Munteniei, în 1859, a dus la crearea statului român modern. Prin marile reforme din timpul domniei lui Alexandru I. Cuza și în urma războiului antiotoman din 1877-1878 România și-a cucerit independența absolută, deschizîndu-și calea progresului, lărgindu-și posibilitățile de făurire a statului național unitar român modern, ce avea să se împlinească la 1 decembrie 1918.

Fenomenul cel mai caracteristic al epocii de la sfîrșitul sec. XIX era însă exprimat de dezvoltarea clasei muncitoare, de apariția mișcării muncitorești, de afirmarea ideilor socialiste pe pămîntul românesc. Această mișcare nouă și-a definit ea însăși raportul în care se afla cu procesul revoluționar al cuceririi independenței absolute de stat pe care abia îl încheiase poporul român la 1878.

Publicațiile muncitorești și socialiste de la sfîrșitul secolului trecut au acordat o atenție deosebită evocării luptelor revoluționare ale poporului român în decursul întregii sale istorii. Datorăm gîndirii istorice, promovată de socialiștii români o viziune clară, putem spune chiar actuală, asupra trecutului poporului român, îndeosebi asupra luptei sale revoluționare din epoca modernă. Bobîlna, răscoala condusă de Doja și revoluția din 1784 erau privite într-o succesiune istorică unitară. „E de notat — se scria în articolul *Revoluția țărănească de la 1784 din Transilvania*, publicat în 1895 — că-n toate aceste răscoale, țăranii unguri mergeau umăr la umăr cu românii...". Se remarca, tot acolo, că în Transilvania, țărănimea, fiind în majoritate română, „lupta împotriva nobilimii maghiare avea să îmbrace forma de luptă națională". Asemenea aprecieri și evocări istorice erau făcute în contextul evenimentelor din 1894, al ecoului procesului memorandiștilor, poziția partidului clasei muncitoare fiind de susținere a luptei de eliberare națională din Transilvania, așa cum dovedise cu un deceniu mai înainte prin publicația *Dacia viitoare* și așa cum va dovedi în istoricul an al făuririi unității naționale, în 1918.

Născut în împrejurările încheierii unei etape istorice în dezvoltarea poporului român — crearea statului modern, prin unirea din 1859 și proclamarea independenței absolute în 1877 — partidul clasei muncitoare și-a căutat și și-a definit locul în perspectiva dezvoltării societății românești printr-o raportare directă la datele concrete ale istoriei poporului român în sec. XIX.

Semnificația istorică a apariției clasei muncitoare și a partidului ei în arena vieții social-politice a României, rolul deosebit de important pe care avea să-l joace, încă de la sfîrșitul secolului trecut, în desfășurarea proceselor sociale, politice și economice din țara noastră erau determinate de legile obiective ale societății. Programul socialiștilor români era rezultat al analizei condițiilor concrete social-economice și politice ale societății românești, în lumina principiilor fundamentale ale socialismului științific. „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene — se sublinia în primul program al mișcării socialiste din 1886, — noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale". Programul socialist din 1886 era socotit ca un program deschizător de largi perspective pentru dezvoltarea poporului român. „Noi, socialiștii, venim în numele unui viitor frumos, al unei vieți măreți și ridicăm steagul socialismului științific european".

În literatura socialistă de la sfîrșitul veacului trecut, prilejuită îndeosebi de aniversarea semicentenarului revoluției de la 1848, se făcea o critică dreaptă destinului istoric al programului acestei revoluții: „O jumătate de veac a trecut de atunci și numai o parte din făgăduielile date au fost îndeplinite; cele mai multe și cele mai însemnate cer de acum lupte și jertfe". Obiectiv, socialiștii apreciau înfăptuirea marilor aspirații naționale aflate pe steagul revoluției de la 1848 — unirea din 1859 și independența deplină a statului

român modern, dar relevau abandonarea reformelor sociale și politice care priveau viața poporului român. Partida muncitorilor, înainte de 1893, și P.S.D.M.R., după această dată, au încorporat în programul lor problemele social-politice ale întregului popor român, în primul rînd ale proletariatului și ale țărănimii. Seria marilor răscoale țărănești ce aveau să culmineze cu 1907, fusese deja începută în momentul cînd avea loc congresul partidului din 1893. Nu a fost, desigur, întîmplător că primul congres național al partidului clasei muncitoare din România a fost deschis de un țăran, delegatul cel mai în vîrstă dintre participanți și că la congresul următor al partidului, din 1894, țărănimea a fost reprezentată de șase delegați. În anii următori, după cum se știe, partidul muncitorilor a început direct organizarea politică a țărănimii. Făurirea alianței muncitorești-țărănești în România, afirmată mai tîrziu ca forța politică fundamentală în societatea românească, își are începuturile în acei ani. Chemînd țărănimea, marea masă a poporului, la viața politică, enunțînd cîțiva ani mai tîrziu necesitatea exproprierii moșierimii, partidul muncitoresc prelua de fapt cunoscutul punct 13 din *Proclamația de la Izlaz* care prevedea împroprietărirea și emanciparea politică a țăranilor. „Tocmai din această pricină — scria presa muncitorească — socialiștii se consideră singurii și adevărații urmași ai revoluționarilor de la 1848".

Congresul din 1893 a exprimat nu atît începerea procesului de organizare, cît mai ales *bilanțul* unei bogate activități pe multiple planuri. Organizarea unor puternice cluburi muncitorești în marile orașe ale țării, alegerea unor deputați socialiști în Parlament, o propagare intensă a ideilor socialismului științific și raportarea lor la condițiile concrete social-economice și politice din România, dezbaterea prealabilă a documentelor programatice — toate acestea au asigurat congresului care s-a deschis la 31 martie 1893 în capitala țării caracteristicile unui eveniment politic național, reprezentativ și de amplă rezonanță în societatea românească.

Mișcarea muncitorească și gîndirea socialistă românească întruchipate în Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, organizat ca partid la scară națională prin congresul din 1893, a enunțat aproape în toate domeniile vieții social-politice, economice și culturale principii, idei și soluții care au constituit un program de luptă și o adevărată școală socialistă pentru masele largi ale poporului român.

Creat ca un organism viu, rezultat din nevoile societății românești, P.S.D.M.R., făurit în 1893, s-a afirmat activ în viața socială, politică și economică a țării, ca un partid revoluționar marxist, înscriind în programele sale obiectivele fundamentale din teoria socialismului științific, participînd cu vigoare la lupta pentru progres, pentru înnoire în toate domeniile de activitate. În jurul partidului clasei muncitoare, a mișcării socialiste s-au raliat elementele cele mai avansate ale societății române. Principiile înscrise de socialiști pe steagul lor de luptă — principii care dădeau glas aspirațiilor vitale ale maselor largi, ale întregului popor — au atras spre partidul clasei muncitoare un numeros tineret intelectual din rîndul căruia au răsărit mari personalități ale științei și culturii românești din ultimul veac.

În decursul existenței sale partidul clasei muncitoare a înregistrat o afirmare tot mai puternică în viața societății românești, trecînd prin numeroase confruntări și bătălii de clasă. El însuși, din punct de vedere organizatoric, a cunoscut nenumărate transformări, procese de înnoire, de adaptare neîncetată la cerințele societății. Istoricul congres al partidului din mai 1921 a exprimat, odată cu însușirea noilor principii extrase din experiența mișcării revoluționare, necesitatea reorganizării în noile condiții ale statului român unitar.

Așa cum a subliniat de mai multe ori secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, istoria Partidului Comunist Român este parte integrantă din istoria poporului român. În urmă cu zece ani, în memorabila cuvîntare rostită cu prilejul aniversării a 80 ani de la făurirea partidului politic al clasei noastre muncitoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu dădea o înaltă apreciere evenimentului din 1893, socotit a fi „un moment de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră, pentru evoluția națiunii noastre, pentru afirmarea independenței de stat a României".

Cercetările istorice din ultimii ani au scos la iveală marea bogăție de idei, de fapte și inițiative care aparțin clasei muncitoare, partidului ei încă din secolul trecut. Toate acestea aparțin poporului român, în mijlocul căruia și din aspirațiile căruia s-a născut partidul în urmă cu mai bine de 90 ani.

Revoluția socială anunțată de partidul clasei muncitoare din 1893 s-a declanșat în împrejurările celui de-al doilea război mondial, la 23 August 1944. Ea a devenit o revoluție de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, preluînd sarcinile luptei de eliberare a țării de sub dominația hitleristă, de sub oricare formă de dominație. În fruntea acestei revoluții, conducătorul ei a fost partidul clasei muncitoare aliată cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu toate forțele patriotice ale poporului.

Scrutînd istoria de după 23 August 1944 și îndeosebi perioada de la cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, ținut în iulie 1965, ani ce poartă cu strălucire numele de „Epoca Ceaușescu", întreaga națiune poate vedea cu justificată mîndrie că ideile născute în urmă cu nouă decenii rodesc din plin și vor rodi în măreața viață a României de azi și de mîine.

ŢĂRILE ROMÂNE — ÎN TIMPUL ŞI DUPĂ

ASEDIUL VIENEI

ALEXANDRU DUŢU

Vara anului 1683: o formidabilă armată otomană numărînd (cu trupele auxiliare) aproape jumătate de milion de soldaţi se îndrepta spre Viena, sub comanda marelui vizir Kara Mustafa paşa.

După o perioadă de mari tulburări interne — care culminaseră, în prima jumătate a sec. XVII, cu înlăturarea a nouă viziri şi cu intervenţii brutale ale trupelor de ieniceri în viaţa politică a Imperiului otoman — frîiele imensului stat fuseseră preluate de vizirii din familia Köprülü, decişi să reinstaureze ordinea. Marele vizir Kara-Mustafa a continuat această politică şi, pentru a rezolva situaţia economică şi socială dificilă a Semilunii, a hotărît să pornească o campanie militară răsunătoare, avînd drept scop final cucerirea Vienei, inima Imperiului Habsburgilor — noua forţă politică ce se prefigura în centrul Europei. Decizia otomanilor era, în bună măsură, determinată de situaţia ce se crease în Ungaria prin opoziţia unei părţi a nobilimii de aici împotriva expansiunii habsburgice. În toamna anului 1682, Poarta îl proclamase pe Emeric Thököly rege al Ungariei[1], luîndu-şi angajamentul să-l sprijine în lupta lui antihabsburgică.

Pentru pregătirea unei campanii de asemenea proporţii au fost necesare ample concentrări de trupe şi importante rechiziţionări de hrană, care, scriu cronicarii otomani, au sărăcit pe locuitorii Rumeliei şi ai Anatoliei.

La marile pregătiri ale campaniei au fost angrenate şi Principatele române. Domnul Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino, cel al Moldovei, Gheorghe Duca şi principele Transilvaniei, Mihail Apafi I, au trebuit — în virtutea obligaţiilor ce decurgeau din statutul de vasalitate a ţărilor române — să urmeze

[1] În 1541, Ungaria a fost transformată în paşalic; partea sa nordică a continuat să fie condusă, mai mult nominal, de un rege; în 1682, rege a devenit Emeric Thököly conducătorul protestanţilor unguri.

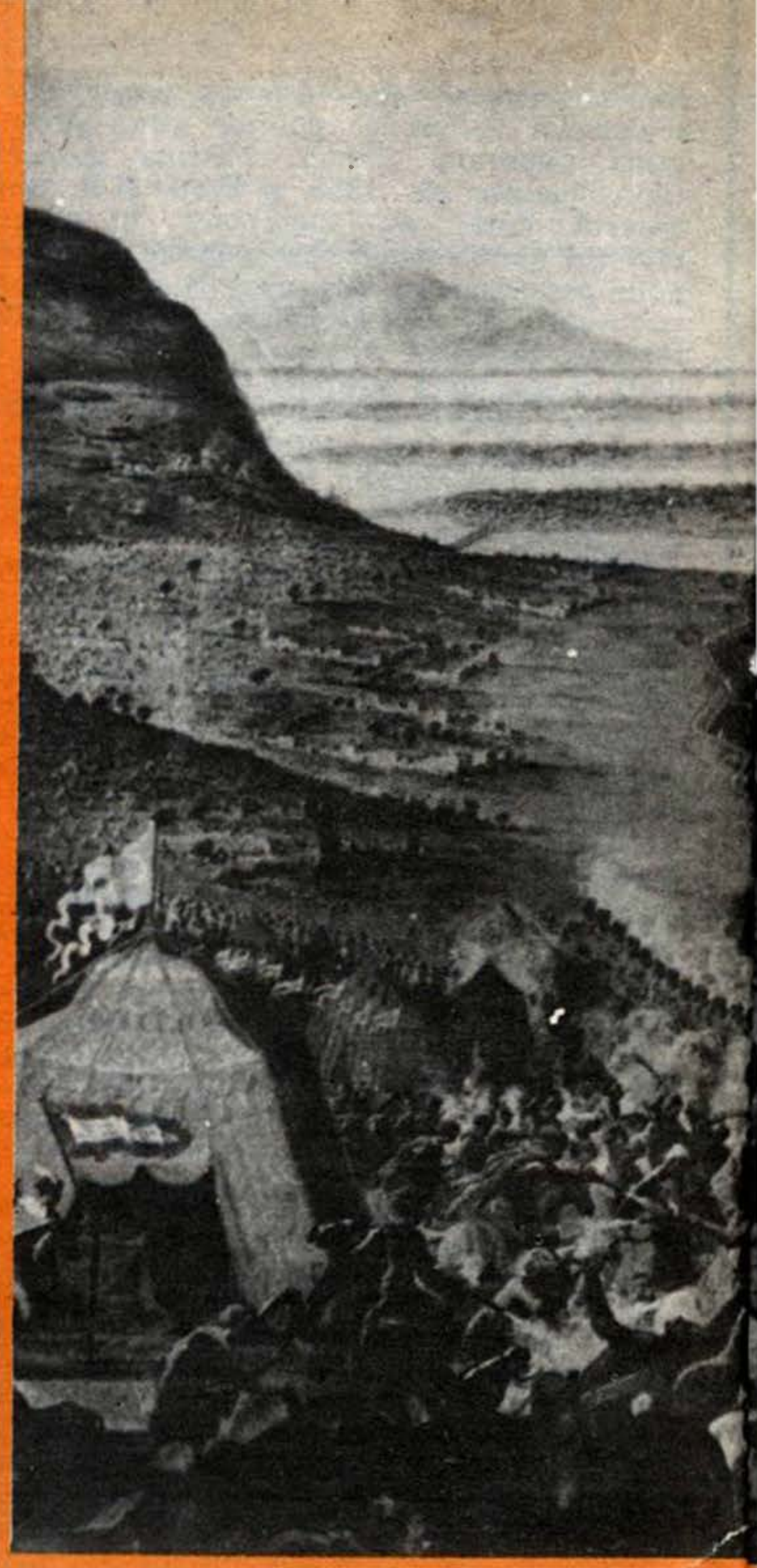

Bătălia pentru despresurarea Vienei (tablou de Franz Geffels)...

...şi trei dintre protagonişti, apărători, în taină, ai asediaţilor: Şerban Cantacuzino, Gheorghe Duca şi Mihail Apafi I

armata otomană, care a ajuns la Viena şi a închis încercuirea oraşului la 14 iulie 1683[2].

Viena nu era pentru prima oară asediată de otomani, dar faţă de asediul din 1529, atacul de acum era mult mai puternic. De aceea, rezistenţa oraşului a fost organizată cu multă atenţie, condusă fiind de contele Rudiger von Starhemberg. Celebrul orator al vremii, Abraham a Santa Clara, a mobilizat forţele oraşului împotriva invadatorilor. Marele vizir, care era convins că va cuceri oraşul prin surprindere şi fără lupte grele, s-a văzut dintr-o dată oprit.

[2] *Magazin istoric*, nr. 1/1970.

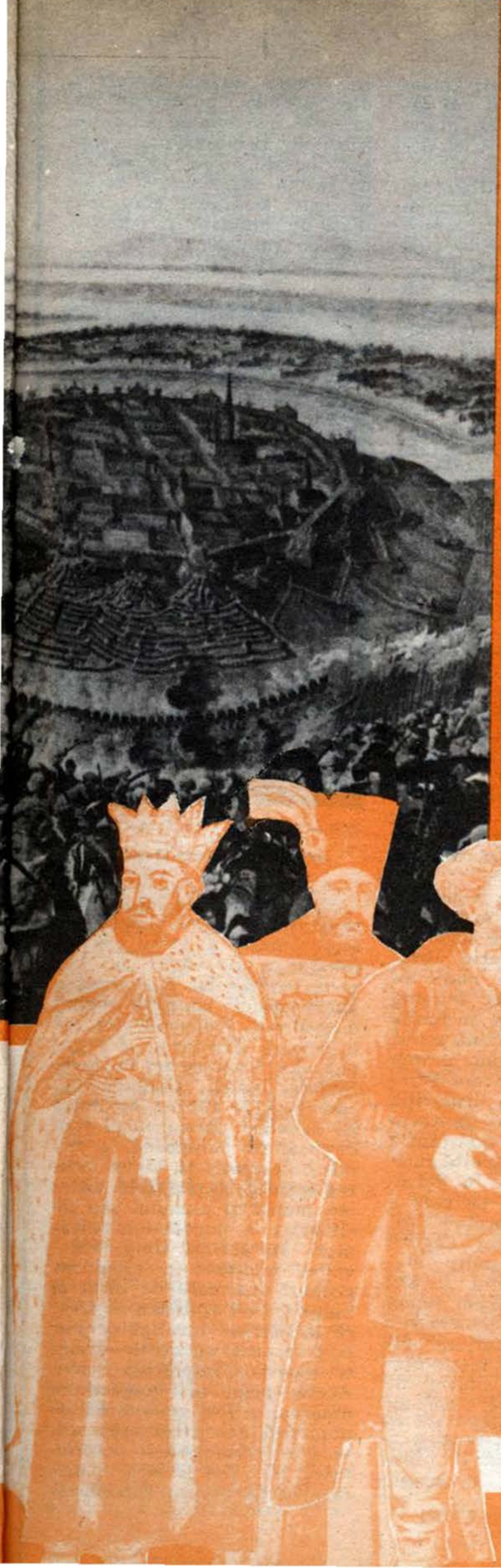

— Ca şi comandanţii celorlalte trupe venite la asediu, principii ţărilor române şi-au instalat taberele în preajma cetăţii, dar fără să participe la asalturi; dimpotrivă, în bombardamentele împotriva oraşului, forţele comandate de ei foloseau obuze umplute cu pale, pentru a nu vătăma pe locuitorii încercuiţi, iar Şerban Cantacuzino, pretextînd că trimite noaptea iscoade spre liniile austriace, transmitea de fapt imperialilor informaţii despre mişcările otomane[1]. Totodată, pentru a înşela vigilenţa suzeranilor săi a cumpărat în taină de la tătari cîteva tunuri pe care apoi le-a prezentat otomanilor ca fiind... capturate de ei! Anton Mario del Chiaro, secretarul florentin al lui Constantin Brîncoveanu, de la care avem această ştire amuzantă, mai adaugă că domnul Ţării Româneşti ar fi ridicat o cruce în mijlocul taberei, indicînd astfel trupelor habsburgice locul unde se găsea; dealtfel, serviciile aduse de Şerban Cantacuzino, armatei asediate au fost recunoscute chiar de împăratul Leopold I, în diploma pe care acesta a acordat-o urmaşilor lui Şerban, prin care le conferea titlul de conţi ai Imperiului[2].

La 27 august 1683, un puternic asalt otoman a fost respins. Cîteva zile mai tîrziu, forţele austriace, întărite de armata regelui polon Jan Sobieski, au trecut la contraofensivă, sub comanda lui Carol de Lorena. Bătălia decisivă s-a desfăşurat în ziua de 12 septembrie, pe înălţimea Kahlenberg, din apropierea oraşului. Trupele otomane au fost zdrobite; debandada a cuprins pe asediatori, care au luat-o la fugă. Şi astăzi pot fi văzute în capela de la Kahlenberg emblemele marilor familii poloneze ai căror reprezentanţi au participat la această victorie de importanţă universală.

Înaintarea austriacilor a fost vertiginoasă; ei au recucerit Buda. În anul următor, s-a format o ligă anti-otomană la care a luat parte şi Rusia: otomanii au suferit o nouă înfrîngere, la Móhacs, iar veneţienii au declanşat şi ei ostilităţile, încercînd să-şi recîştige posesiunile din Grecia insulară. Salvarea Imperiului otoman s-a datorat numai disensiunilor şi războaielor dintre puterile europene. Poarta a reuşit să se reinstaleze la Belgrad, dar nu s-a mai putut întoarce la Buda. După repetate încercări de a-şi păstra controlul asupra Banatului, otomanii au suportat o înfrîngere atît de grea la Zenta, în 1697, încît în analele turceşti evenimentul a rămas consemnat drept „anul Zentei".

Dimitrie Cantemir, prezent la această luptă (după ce un alt cărturar, Miron Costin, participase chiar la asediul Vienei), considera acest eveniment ca simptomatic pentru începutul „descreşterii" Imperiului otoman.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1975.

[2] Nu era pentru prima dată că trupe române se comportau astfel: cu cincizeci de ani în urmă, Matei Basarab şi Moise Movilă determinaseră pe otomani să ridice asediul cetăţii poloneze Camenița, deoarece refuzaseră să participe la atacuri şi transmiseseră comandantului otoman informaţii iscusit ticluite.

Speranţe fireşti...

Înfrîngerea trupelor otomane sub zidurile Vienei, urmată de retragerea lor masivă şi înaintarea armatelor habsburgice, a avut un amplu ecou în întreaga Europă. „Primejdia otomană" a fost considerată pentru totdeauna înlăturată din Europa Centrală.

În faţa acestui proces de înlăturare a stăpînirii otomane dintr-o serie de centre şi zone, românii se puteau întreba justificat: ce posibilităţi de recuperare a independenţei apăruseră acum şi pentru ei? La rîndul lor, oameni politici austriaci — cu care în noile condiţii, românii puteau stabili relaţii mai strînse — întîlneau în Transilvania, Moldova şi Ţara Românească o situaţie deosebită de aceea din zonele pînă atunci scoase de sub dominaţia otomană. Aici nu existau paşalîcuri, cum existase la Buda, ci structuri statale bine alcătuite, cu principi şi o aristocraţie autohtonă; apăreau, aşadar, alte probleme decît în provinciile care avuseseră sau mai aveau statut de paşalîcuri.

În asemenea împrejurări, cînd partenerii se află în situaţia de a ajunge la noi forme de contact, un rol important îl au imaginile mentale pe care şi le fac unii asupra altora — imagini de natură să uşureze sau, dimpotrivă, să îngreuneze ori chiar să blocheze comunicarea. De aceea, este potrivit să ne întrebăm: ce gîndeau românii despre austriaci sau otomani? Ce gîndeau aceştia despre români? Răspunsul la această întrebare este important, deoarece ansamblul de măsuri diplomatice şi militare — rezultatul vizibil al acestor relaţii — are drept sursă o sumă de reprezentări pe care partenerii şi le-au făcut unul despre celălalt, atît în legătură cu situaţia din acel moment a ţărilor intrate în relaţie, cît şi în legătură cu evoluţia acestor relaţii care ar putea duce la pace sau la război.

De la început trebuie subliniat că înfrîngerea otomanilor a avut ecou în toate cronicile şi istoriile româneşti. Autorii români au cunoscut proporţiile dezastrului Viena (unde turcii şi tătarii „mare stricăciune şi pagube au făcut"), retragerea fără glorie a acestora („cu mare frică dederă dosul"), salutînd cu satisfacţie victoria coaliţiei europene („şi-au dat Dumnezeu de a fost izbînda creştinilor"). În vreme ce — cum arăta Dimitrie Cantemir — armata otomană fusese cuprinsă de „frica cea peste fire", o bucurie de nedescris domnea în „întreaga Europă". Solidari cu forţele europene, autorii români au consemnat, apoi seria de înfrîngeri suferite de armatele otomane, furnizînd în acelaşi timp detalii şi despre distrugerile pricinuite de aceste armate. Cronicarul Radu Popescu, de exemplu, arată că marele număr de victime din rîndul populaţiei civile din Austria s-ar fi datorat faptului că austriacii nu cunoşteau obiceiurile trupelor de pradă („că erau nemţii neînvăţaţi de a vedea robi şi şedeau toţi prin casele lor, prin carele găsindu-i [otomanii] i-au tăiat, i-au robit cumplit"). Johann Filstich — cronicar sas din Transilvania — remarca, la rîndul său, că marea oştire a otomanilor „a pîrjolit în drumul său satele şi oraşele", dar „atît de rău fură bătuţi turcii, că dădură dosul cu grăbire".

Cercurile politice conducătoare româneşti au fost informate însă şi din alte surse: la cererea lui Constantin Brîncoveanu, pe atunci mare logofăt, cărturarul grec Ieremia Cacavela a tradus în limba greacă o carte italiană scrisă de un autor anonim despre asediul Vienei[1], pe care Brîncoveanu a pus-o la dispoziţia principelui Şerban Cantacuzino; stolnicul Constantin Cantacuzino avea o schiţă amănunţită a luptei de la Petrovaradin, din 1694, pe care a dăruit-o ambasadorului britanic la Poartă, lord Paget[2]. Din Fanar, Alexandru Mavrocordat Exaporitul şi alţi dregători greci furnizau numeroase ştiri privind demersurile diplomatice ale Imperiului otoman. Înfruntările austro-otomane constituiau obiect de comentariu cotidian, ecoul lor răsfrîngîndu-se chiar şi în spectacolele de curte. Călătorul Georg Franz Kreybick, din Boemia, povesteşte că, în 1698, participînd la nunta fiicei lui Brîncoveanu, a asistat, la Bucureşti, la un joc de război imaginînd o cetate în care austriacii erau asediaţi de otomani şi bombardaţi cu ghiulele.

Marele vizir Kara-Mustafa ...

Dar, dincolo de latura pur constatativă a evenimentelor, reprezentanţi ai vieţii politice româneşti au văzut în victoria austriacilor posibilitatea unei acţiuni concrete vizînd dobîndirea independenţei, şi în această direcţie au şi acţionat. La întoarcerea în ţară, Şerban vodă Cantacuzino, care încă în timpul asediului îşi dovedise ataşamentul faţă de coaliţia europeană, a trimis o delegaţie la Viena, pentru a duce tratative în vederea realizării planului său de eliberare a popoarelor balcanice. În acelaşi timp, voievodul muntean a organizat grupuri înarmate de sîrbi şi bulgari, care trebuiau să treacă la acţiune imediat ce s-ar fi declanşat operaţiile armatei austriace împotriva Porţii. Acest plan al voievodului muntean a fost consemnat de numeroşi istorici şi cronicari, ceea ce evidenţiază notorietatea lui. Del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncovea-

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1982; 11/1976.

nu, a dedicat un întreg capitol acţiunilor întreprinse de Şerban Cantacuzino, care „s-a făcut temut de către turci". Demnitarii austriaci au dat — cum consemnează un cronicar rămas necunoscut, care însă făcea parte din cancelaria princiară (aşa-numitul Anonim brîncovenesc) — răspunsuri negative cererilor lui Şerban vodă (între care era şi aceea de a fi recunoscut domn ereditar al Ţării Româneşti, domn al Moldovei, şi asupra unei părţi din Transilvania). Nu numai că tratativele nu au dus la rezultatul scontat, dar trupele austriace sub comanda generalului Donat Heisler au pătruns în Ţara Românească.

... şi învingătorul său, regele Poloniei Jan Sobieski

...şi temeri justificate

Dorinţa principelui şi a boierilor de a vedea Ţara Românească eliberată de otomani a fost blocată tocmai de faptul că relaţiile acesteia cu Imperiul habsburgic s-au stabilit la început pe plan militar şi nu diplomatic, cum ar fi fost firesc. Apariţia trupelor generalului Veterani în Oltenia şi în Transilvania şi incursiunea generalului Heisler în Ţara Românească (de unde nu a putut fi scos decît cu ajutorul tătarilor, care, la rîndul lor au profitat de ocazie, jefuind cumplit satele şi oraşele româneşti) au determinat reacţii nefavorabile imperialilor atît în rîndul guvernanţilor, cît, mai cu seamă, în rîndurile populaţiei.

Desigur, factorii politici români şi-au dat seama că victoriile austriace diminuau puterea otomană şi accentuau slăbirea dominaţiei Porţii în Balcani. De aceea, cînd Brîncoveanu a aflat, de pildă, despre victoria lui Eugeniu de Savoia la Zenta (1697), el şi-a exprimat în mod public bucuria şi şi-a oferit bunele oficii pentru răscumpărarea unor ofiţeri austriaci, căzuţi în captivitate la otomani şi la tătari. Românii au salutat aceste victorii ca pe nişte izbînzi ale „creştinilor", ale „Europei" din care se simţeau tot timpul parte integrantă, dar, în acelaşi timp, au constatat că în spatele coaliţiei antiotomane ce se formase se afla în principal Imperiul habsburgic — „împărăţia neamţului". Or, acest imperiu însemna un mare mecanism, urmărind obiective militare şi fiscale proprii şi mai puţin o forţă animată de dorinţa de eliberare a unor state care îşi păstraseră şi voiau să-şi păstreze şi pe mai departe individualitatea lor. Oamenii de stat din Imperiul habsburgic (Kinsky, de pildă) nu erau preocupaţi de formarea unui cordon de state aliate în preajma frontierei cu Imperiul otoman, ci de realizarea unei centuri militare în jurul teritoriului ungar recuperat. Diplomaţii austriaci au apărut tîrziu în ţările române, şi atunci s-au arătat preocupaţi nu atît de înţelegerea unor realităţi locale, cît de impunerea forţată a unor măsuri. Este grăitor, în acest sens, exemplul oferit de Luigi Ferdinando Marsili[1], căruia eruditul stolnic Constantin Cantacuzino i-a furnizat date istorice şi geografice despre Ţara Românească, date pe care însă învăţatul austriac le-a folosit pentru alcătuirea unui sistem politic şi economic ce ar fi trebuit să asigure „buna ordine" austriacă în această zonă, prin impunerea unei păci „mercantilă-militarizată", axată deci pe ocupaţia militară şi exploatarea economică.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

„Folosul cel de obşte"

În chip firesc deci reacţia Ţării Româneşti şi a Moldovei în faţa expansiunii austriace a fost aceea de diplomatică angajare, după cum rezistenţa Transilvaniei împotriva acelciaşi expansiuni nu a însemnat încercarea de a menţine o stare tradiţională de lucruri (respectiv suzeranitatea otomană), ci de a respinge o formă de dominaţie ce căuta să se substituie autonomiei pe care principatul o avusese pînă atunci în relaţiile sale cu Poarta.

Cu multă luciditate stolnicul Constantin Cantacuzino, cel care a dirijat atîta vreme politica externă a Ţării Româneşti, scria agentului său de la Moscova că „nu avem nici o nădejde în nemţi, precum n-am avut niciodată mai înainte", arătîndu-i, că se temea de pericolul unei anexiuni a principatului muntean. Tot aşa, acţiunea lui Constantin Bălăceanu aga, cel care l-a ghidat pe Heisler în expediţia lui sud-carpatică, chiar dacă avea drept ţel mărturisit înlăturarea otomanilor, a fost vehement înfierată de cronicarii vremii, pe de o parte pentru primejdia ce o ridica transferarea războiului pe teritoriul român, şi pe de alta pentru consecinţele nefavorabile pe care le-ar fi adus ţării înlocuirea unei dominaţii cu alta. Pentru că — se întreba cronicarul anonim al *Letopiseţului brîncovenesc* — cum se vor apăra locuitorii oraşelor şi satelor de furia tătarilor şi a otomanilor, intraţi pentru a izgoni armata austriacă, într-o ţară care nu mai avea cetăţi sau castele? Or „cel ce gîndeşte să-şi răscumpere patria lui din robia tirănească, [aşa cum, eventual, putea fi considerată acţiunea lui Bălăceanu], întîi trebuie să caute folosul cel de obşte, cum zic cei învăţaţi [respectiv, să urmărească întîi de toate interesele ţării]; de aici să caute ale războiului şi ale biruinţei şi atuncea este fapta cea desăvîrşită încoronată, *Laus in fine cadit*, cum zice oarecare

12 septembrie 1683

Evenimentele petrecute în preajma capitalei Austriei în vara anului 1683 au fost urmărite cu interes de opinia publică europeană. Între mărturiile contemporane despre cele întîmplate aici acum trei secole se înscriu şi unele documente descoperite recent în arhivele italiene şi care conţin informaţii referitoare la oştirile române participante la asediul Vienei.

Conform aprecierilor contemporane, armatele otomane îndreptate contra Vienei numărau 247 000 luptători. Din unele documente păstrate la Biblioteca Universităţii din Bologna rezultă că oştile conduse de voievozii români s-ar fi ridicat la 20 000 oameni. Cifra este probabil exa erată, dar informaţia, preţioasă, confirmă ecoul european al participării românilor la acest război.

O serie de documente italiene înregistrează faptul că domnii români luau parte la bătălie fără zel. Astfel, o cronică aflată la Biblioteca naţională din Neapole relatează despre manevrele principelui Transilvaniei, Mihai Apafi, de tergiversare a trimiterii oştilor sale pe cîmpul de luptă. Chemat de marele vizir cu insistenţă, Apafi a obţinut de la acesta — în schimbul „unui car de catifea roşie şi a sumei de 25 000 monede ungureşti de aur" — permisiunea de a rămîne cu trupele sale în împrejurimile unei localităţi (Giavorino), în afara cîmpului de bătălie. De aici, în scurt timp, Apafi şi-a îndreptat oştile spre ţară, fiind „printre primii" comandanţi care au părăsit tabăra otomană. Aceeaşi cronică napolitană precizează că voievodul Transilvaniei a avut un însărcinat permanent pe lîngă regele Poloniei, Jan Sobieski, cu care „a întreţinut în mod constant raporturi de înţelegere şi amiciţie".

Personalitatea centrală românească ce a atras, prin activitatea sa favorabilă armatelor aliate, atenţia contemporanilor, a fost, după cum se ştie, Şerbau Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti. După cum consemnează documentele italiene studiate, domnul muntean se afla în corespondenţă cu oameni care serveau armatele imperiale austriace, cărora le transmitea informaţii privind posibilităţile de luptă ale asediatorilor.

Într-un moment critic pentru asediaţi, un călugăr iezuit ce se găsea în tabăra domnului Ţării Româneşti a dus acestora din partea lui Şerban Cantacuzino îndemnul de a nu preda oraşul otomanilor, deoarece aceştia nu mai dispuneau de forţele necesare continuării luptei. Aceleaşi documente italiene menţionează şi alte fapte ale domnului român. El a răscumpărat un prizonier căzut în mîinile tătarilor şi l-a pus în libertate cu condiţia ca acesta să se prezinte episcopului Vienei şi să-i informeze că dacă el, Şerban Cantacuzino s-a aflat în tabăra otomană, „acesta a fost adus forţat, deoarece este vasal al sultanului". În toate împrejurările însă şi mai ales în timpul luptelor, el, domnul muntean, s-a purtat „mai degrabă ca un prieten decît ca un duşman". Concomitent, voievodul român, prin acelaşi om, adresa episcopului Vienei ru ămintea ca, după despresurarea oraşului, prelatul să înalţe şi să sfinţească o cruce pe locul unde s-a aflat cortul său. Monumentul a fost făcut, potrivit poruncilui Şerban Cantacuzino, din lemn de stejar, era înalt de 17 picioare (1 picior austriac = 0,316 m) şi avea o inscripţie care amintea de participarea românilor la asediu. Inscripţia era datată 12 septembrie 1683, ziua în care armatele otomane au suferit zdrobitoarea înfrîngere.

Crucea lui Şerban Cantacuzino — după cum consemnează documentele de la Biblioteca Universităţii din Bologna — a fost găsită la 2 leghe (1 leghe = 4,444 km) depărtare de Viena. Cronica de la Neapole precizează şi ea că a fost descoperită în împrejurimile Schönbrunnului[1] de o femeie care strîngea lemne.

Dr. Dumitru ZAHARIA,
directorul Filialei Arhivelor statului, judeţul Bacău

[1] Schönbrunn — pădure, odinioară, la 6 km de Viena. În a doua jumătate a sec. XVIII, în timpul Mariei Tereza, aici a fost construit un castel, devenit reşedinţa de vară a Habsburgilor. Se mai află aici o grădină zoologică şi una botanică.

politic latin sau cum zice altul *finis coronat opus*".

Tot prin împotrivirea la o nouă stăpînire — mai apăsătoare chiar decît aceea a otomanilor — se explică adeziunea românilor şi slovacilor la lupta antiaustriacă a nobilimii maghiare în vremea lui Francisc II Rákòczi[1]. Izbucnită în Ungaria de nord răscoala „curuţilor" a cuprins aproape întreaga Transilvanie şi Maramureşul (unde s-a remarcat Pintea Viteazul) şi a avut un larg ecou în Moldova şi Ţara Românească.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1976.

Dar elementul care a contribuit în cea mai largă măsură la înstrăinarea românilor de armatele ce fuseseră aşteptate în vederea izgonirii administraţiei otomane l-au constituit abuzurile soldaţilor imperiali — care au arătat în chipul cel mai evident gravitatea noii dominaţii ce se profila. Descriind intrarea imperialilor în Bucureşti, cronicarul Radu Popescu nota: „Ci dar iată şi nemţii vin la Bucureşti, însă răutăţi ce s-au făcut într-o lună ce au şezut, limba nu poate să spuie: bătăi, cazne, legături; egumenii şi unii boieri legaţi cu streanguri de gît, pentru făină şi orz şi carne şi altele ca acestea nenumărate". Şi această comportare era aidoma peste tot; în conflictul din Transilvania şi Ungaria — scrie *Anonimul brîncovenesc* — nemţii au intrat în cetăţile părăsite de rebeli „cum ar intra nişte haite de lupi într-o turmă de oi cu miei".

Contactele cu acest gen de comportare nu aveau cum să-i încurajeze pe locuitorii satelor şi oraşelor româneşti să vadă în trupele habsburgice aliaţi de nădejde. Dimpotrivă, comportarea trupelor habsburgice nu a favorizat nici intensificarea relaţiilor culturale, deşi Viena putea oferi încă din această vreme un cadru de dezvoltare culturală tinerilor din ţările române.

În asemenea condiţii, la început de secol XVIII, speranţele legate de Habsburgi s-au îmbinat cu serioase temeri. Pe de altă parte, noua configuraţie a evenimentelor după 1683, şi-a găsit reflectarea şi în atitudinea faţă de Imperiul otoman. Opoziţia politică faţă de Imperiul otoman a dobîndit la istoricii umanişti din sec. XVII, tot mai des un caracter naţional, preocuparea majoră a cărturarilor fiind aceea de a contribui la „renaşterea" românilor. Perceperea decadenţei Imperiului otoman era limpede: Miron Costin, stolnicul Cantacuzino, ori Cantemir subliniau că imperiul nu mai avea o politică bine dirijată, ci era condus de slujbaşi care se gîndeau mai mult la ei, decît la stat. Abuzul, lipsa legilor, corupţia din imperiu

îl determinau pe Radu Greceanu să definească poruncile date de Înalta Poartă drept „lăcomie păgînească". La rîndul său, stolnicul Cantacuzino a construit, în scrierea sa, o întreagă teorie a creşterii şi descreşterii imperiilor, cu scopul (nemărturisit, dar evident!) de a dovedi că Imperiul otoman este pe panta decăderii, concluzie la care, dealtfel, a ajuns şi Dimitrie Cantemir.

Sublinierile privitoare la decadenţa şi „barbaria" Imperiului otoman au drept complement „grija faţă de patrie", ceea ce arată limpede preocuparea oamenilor politici români ai vremii nu spre alianţa cu alte imperii, ci spre redresarea prin mijloace proprii. De aici, accentul pus de cărturari pe dragostea de patrie, care însă îndemna la o atentă evaluare a scopurilor urmărite de imperiile vremii, inclusiv de cele „creştine". Miron Costin afirma, de pildă, că românii întotdeauna au fost de partea „creştinilor", dar „nu fără temei, [astfel ca] în loc de folosul ţării să-i aducă perire".

Aşadar, evenimentul de răsunet european al despresurării Vienei a ocupat un loc important în istoriografia română nu numai prin prisma schimbării radicale a raportului de forţe în sud-estul european, ci şi pentru că a hrănit meditaţia umaniştilor români despre „buna guvernare", dragostea de patrie — valorile ce trebuiau păstrate — şi obiceiurile nocive ce trebuiau părăsite.

Din această meditaţie a apărut argumentarea privind originea latină a tuturor românilor şi, ca o consecinţă, imperativul ca poporul român să renască. Acest popor, care — cum spunea stolnicul Cantacuzino — ştiuse să păstreze valorile civilizaţiei antice, putea nădăjdui că-şi va recupera libertatea din vechea Dacie („iară ceştia rumâni, oricum şi cum pentr-atîtea călcări, zdrobiri şi nespuse cele ce i-au trecut şi i-au călcat, tot iată pînă astăzi, cum s-au zis, că tot încă de nu să afla atîta fericiţi şi slobozi de tot, iar şi domnie, stăpîniri şi limba aceia a romanilor tot stă şi să ţine")

Caice româneşti pe Dunăre

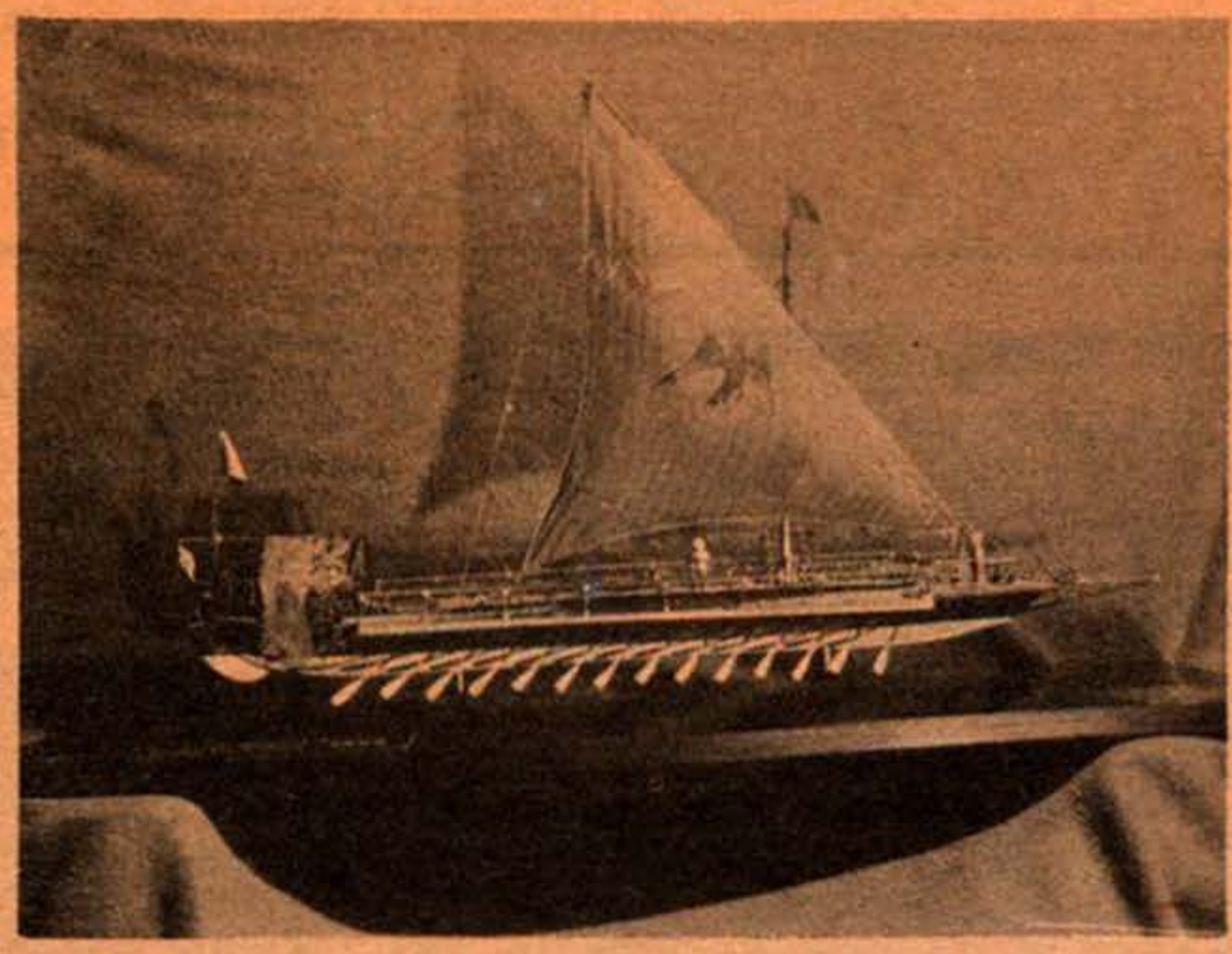

Caic românesc asemănător celor ce patrulau în sec. XVII pe Dunăre (reconstituire făcută de ing. Cristian Crăciunoiu, distinsă cu medalia de aur la expoziţia de navomodele de la Istanbul)

În armata domnului Ţării Româneşti Şerban Cantacuzino erau şi două caice de construcţie românească. Cum se cunoaşte, deşi în tabăra otomană care împresmuise Viena, Şerban vodă a dat un substanţial ajutor celor asediaţi.

Circulaţia caicelor româneşti pe Dunăre nu era o noutate. Încă pe timpul lui Mihai Viteazul, Ţara Românească dispunea de ambarcaţii, construite se pare la Giurgiu. Vase uşoare şi iuţi, caicele patrulau de obicei în zona Rahova-Cerneţi, urcau Dunărea la Cazane şi la nevoie puteau intra şi în apele mai mici ale afluenţilor Dunării, pentru a asigura securitatea comerţului pe fluviu.

Mai întîi, se cuvine de arătat că un caic constituia, conform dicţionarului nautic din 1614 al lui Pantero Pantero, „o galeră mai mică şi mai rapidă" — deci o navă de luptă. Condica de venituri şi cheltuieli a domnului Ţării Româneşti Constantin Brîncoveanu (1688-1714) aduce precizări atît în legătură cu costul unor asemenea nave cît şi cu privire la destinaţia lor: „1487 şi 1/2 taleri s-au dat la făcutul caicelor... cu cherestea, meşteri, cu ferul, cu pînzele, cu funiile şi cu toate cheltuieli, pînă s-au isprăvit". Un astfel de caic avea 28 „chiuregi" (vîslaşi), unul sau doi „topcii" (tunari), un cîrmaci şi un comandant. La bord mai puteau fi îmbarcaţi pînă la o sută de soldaţi de infanterie şi un comandant. Uniformele marinarilor, denumite „şalag", erau confecţionate din postav braşovenesc de către mateloţi. Pravila de la Govora (1640) ne descrie pavilionul unei astfel de nave: drapel albastru cu stema ţării: corb cu crucea în cioc şi cu coroană deasupra capului; la dreapta soarele cu trei stele, la stînga luna cu trei stele. În sfîrşit, o cronică sîrbească din aceeaşi perioadă redă imaginea unei astfel de ambarcaţii.

O descriere amănunţită a unui caic, pentru anul 1779, ne face căpitanul austriac Lauterer. O asemenea ambarcaţie, arată el, „este construită din lemn de stejar, după felul galerei, cu o deosebire însă: puntea este plană. [Nava are] circa 14 klafteri[1] lungime; 3 klafteri lăţime la mijlocul vasului şi 4 picioare adîncime. În faţă are un spiron [adică un pinten de abordaj]. Lopătarii se sprijină pe băncile de vîslit; lopeţile sînt întărite prin legături de parapet; în repaus se trag înăuntru şi se aşază de-a curmezişul peste corabie. Întregul vas este acoperit, cu excepţia unei deschizături lungi de trei klafteri. La o treime începînd cu prova stă un catarg înalt, întărit cu doi sprijinitori şi, de obicei, prevăzut cu vele latine".

Singura diferenţă între acest model şi cel de la începutul veacului XVIII constă, cum arăta Constantin C. Giurescu, în faptul că acest tip de eale dispunea de patru tunuri faţă de unul singur cît aveau caicele din vremea lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Brîncoveanu.

Cristian CRĂCIUNOIU

[1] Un klafter austriac sau vienez = 3,4115 m; deci ambarcaţiunea putea depăşi 47 m.

Între imaginea Europei „civilizate" şi imperativul „renaşterii" româneşti s-a stabilit astfel o strînsă legătură care avea să mobilizeze cugetele şi simţirile, de îndată ce noi condiţii ar fi favorizat iniţierea unor ample acţiuni culturale şi politice, ca, de pildă, în ultimele decenii ale sec. XVIII, cînd lupta pentru drepturi politice şi sociale (Supplexul şi răscoala lui Horea) au pus în mişcare pe românii din toate cele trei provincii deschizînd, perspectivele unirii şi ale independenţei.

CU ZECE ANI ÎNAINTE...

FLORIN CONSTANTINIU

Înfrîngerea marelui vizir Kara-Mustafa sub zidurile Vienei şi despresurarea capitalei imperiale prin biruinţa răsunătoare din 1683 a lui Jan Sobieski, regele Poloniei, au făcut vizibilă pentru toţi profunda mutaţie militară şi politică survenită în raportul de forţe european: Imperiul otoman, marea putere care fusese şi marea teamă a continentului, făcea dovada unei slăbiciuni, percepută drept începutul declinului.

„Creşterea" şi „descreşterea" puterii osmane, despre care a scris Dimitrie Cantemir cu atîta pătrundere, a fost un proces, la a cărui înţelegere investigaţia istoriografică a adus în ultimul timp importante contribuţii. Astăzi ştim că despresurarea Vienei nu a fost cauza declinului Imperiului otoman, ci expresia cea mai evidentă a crizei ce mina marea forţă de altădată a Porţii Otomane. Componentele ei principale au fost anacronismul tot mai accentuat al structurilor feudalismului otoman şi intensificarea mişcărilor de eliberare naţională ale popoarelor din Europa de Sud-Est. În cadrul acestui mare efort de emancipare, un rol deosebit au jucat ţările române. Ca urmare a rezistenţei lor înverşunate — jalonată de numeroase victorii — în faţa expansiunii otomane, Poarta s-a văzut constrînsă să accepte, chiar atunci cînd şi-a extins dominaţia asupra spaţiului carpato-dunărean, statutele de autonomie ale Ţării Româneşti, Moldovei şi Transilvaniei. Situaţia aceasta istorică a asigurat poporului român conservarea structurilor politice proprii şi a făcut din vatra românească un ospitalier şi excelent refugiu pentru greci, bulgari, sîrbi, albanezi, care luptau pentru independenţa ţărilor lor, aflate sub regimul administraţiei directe (paşalîc) al Porţii Otomane.

Despresurarea Vienei şi ofensiva armatelor Imperiului habsburgic, care au găsit în Eugeniu de Savoia un strălucit comandant, au stimulat încercările popoarelor sud-est europene de a pune capăt prezenţei otomane — atît de apăsătoare — în Europa. Poarta s-a grăbit atunci să ia noi măsuri pentru a-şi asigura controlul, asupra spaţiului românesc, şi una dintre cele mai importante a fost instaurarea regimului fanariot în Moldova (1711) şi Ţara Românească (1716), ca mijloc de a păstra cele două ţări româneşti (de la sfîrşitul secolului XVII, Transilvania intrase sub stăpînirea Imperiului habsburgic), atît de importante din punct de vedere strategic şi economic.

Un pasaj din Viaţa lui Constantin Cantemir, scriere a învăţatului său fiu Dimitrie, pasaj care nu s-a bucurat — credem noi — de atenţia cuvenită, relevă continuitatea luptei de emancipare naţională a românilor, amploarea atinsă de ea încă înainte de insuccesul otoman de sub zidurile Vienei şi, în această perspectivă, originea regimului fanariot.

Pentru a înţelege însă acest pasaj, este necesar, înainte de a-l reproduce, să fie prezentată succint situaţia ţărilor române în momentul în care Imperiul otoman atinsese maxima sa expansiune teritorială.

În imagine: trupe ot mane asediind cetatea Hotin (gravură de epocă din fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România).

Moştenirea Viteazului

În istoria poporului român, Mihai Viteazul, cel dintîi unificator al ţărilor române, a devenit simbolul idealului de unitate naţională, iar figura, lupta şi jertfa sa au însufleţit generaţiile succesive care şi-au închinat strădaniile strîngerii tuturor românilor în fruntariile aceluiaşi stat. Moştenirea politică a lui Mihai Viteazul nu se rezumă însă numai la ceea ce s-ar putea numi testamentul unităţii. Acţiunea sa curajoasă pentru ieşirea de sub dominaţia Porţii, biruinţele sale asupra oştilor otomane au făcut Poarta Otomană să înţeleagă încă o dată că autonomia românească trebuia respectată (în 1595, turcii încercaseră, pe măsura înaintării lor în adîncul Ţării Româneşti, să introducă măsuri decurgînd din regimul de paşalîc). În tot cursul sec. XVII, de fiecare dată cînd în cercurile conducătoare otomane s-a lansat ideea transformării ţărilor române în paşalîcuri, ea a fost în cele din urmă abandonată de teamă că un nou Mihai va ridica steagul luptei de neatîrnare şi va elibera ţările române de sub suzeranitatea Porţii. (Se ştie, de pildă, că domnul Ţării Româneşti, Mihnea III, unul din conducătorii marii răscoale antiotomane a ţărilor române din anii 1658-1662 şi-a luat numele de Mihai.) Amintirea Viteazului s-a dovedit, aşadar, un puternic scut al statutului de autonomie a ţărilor române.

A doua jumătate a sec. XVII a înregistrat o nouă strălucire — ultimele raze înainte de asfinţit — a puterii militare otomane, prin măsurile energice ale marilor viziri Köprülü — Mehmed şi Ahmed. Sub conducerea celui din urmă, otomanii au cucerit, la 27 august 1672, cetatea poloneză Camenița; împărăţia lor atingea astfel maxima ei întindere geografică. Victoria otomană a avut urmări grele pentru ţările române, îndeosebi pentru Moldova, străbătută de convoaiele otomane care aprovizionau garnizoane din noua achiziţie teritorială. Obligaţii noi, devastări şi, mai ales, primejdia pierderii autonomiei, iată ce aducea Moldovei stăpînirea otomană asupra Cameniţei. Pentru a-şi consolida poziţia sa la Camenița, Poarta s-a instalat şi în cetatea moldovencască a Hotinului, pe care a întărit-o cu trupe şi şanţuri. Cronicarul Ion Neculce relatează neliniştea celor doi domni români — Ştefan Petriceicu al Moldovei şi Grigore Ghica al Munteniei — faţă de prezenţa otomană între zidurile Hotinului, o prezenţă care din temporară ameninţa să devină permanentă. „Că aşezîndu-să în Hotin paşa, deci în Moldova, n-are di ce mai domni domnu"; altfel spus, transformarea cetăţii Hotinului în raia turcească ar fi însemnat şi abolirea autonomiei Moldovei, căreia îi aparţinea această cetate.

Teritoriul aparţinînd în acel moment ţărilor române era încercuit de bastioanele otomane reprezentate de paşalîcurile sau raialele de la Timişoara, Oradea şi Buda în vest, Camenița la nord, Tighina şi Brăila la est. A circulat chiar ideea — aparţinînd marelui vizir — de a unifica administrativ stăpînirile otomane din Ungaria, Podolia şi Ucraina şi de a transforma Moldova şi Ţara Românească în paşalîcuri. Şi de astă dată proiectul avea să fie însă părăsit de teamă că riposta românească ar fi putut căpăta forma unei răscoale care să elimine cu totul dominaţia otomană din spaţiul românesc.

Temerile otomane aveau serioase temeiuri: românii continuau să întreţină legături secrete cu puterile ostile Porţii, iar forţele lor militare figurau în atîtea din planurile de cruciadă întocmite cu intenţia de a elimina prezenţa otomană de pe continentul european. Domnul Moldovei, Ştefan Petriceicu s-a numărat printre partizanii unor astfel de acţiuni: el preconiza o alianţă între Rusia şi Polonia, cărora urmau să li se alăture Veneţia, Moldova, cazacii, tătarii calmuci şi şahul Persiei! Peste Milcov, Grigore Ghica nutrea şi el gînduri de luptă; el sfătuia pe poloni să intre în Moldova şi Ţara Românească, asigurîndu-i de un larg concurs militar. Cronicarul Neculce, evocînd negocierile celor doi domni cu regatul polon notează: „Si agiungîndu-să [înţelegîndu-se] cu leşii [polonii], ei [domnii români] îi chema să vie mai curund, că ei încă vor ţinè cu dînşii asupra turcilor. Deci leşii au priimit cu bucurie şi îndată s-au pornit asupra Hotinului".

„Nimic n-am dorit mai mult..."

Oastea polonă avea în fruntea ei pe hatmanul Jan Sobieski, iar în rîndurile ei se afla fostul domn al Ţării Româneşti, Constantin Şerban, el însuşi unul din iniţiatorii şi participanţii la marea răscoală antiotomană a ţărilor române din anii 1658-1662; voievodul rămăsese credincios orientării sale antiotomane prin care urmărea redobîndirea neatîrnării patriei sale.

Oastea otomană ca şi cele aduse cu sila, ale Moldovei şi Ţării Româneşti, se aflau la Hotin. La vestea apropierii trupelor polone, comandantul otoman, Husein-paşa, a reunit un sfat de război, cerînd opinia domnilor români. Grigore Ghica a propus cedarea cetăţii şi retragerea tuturor trupelor pe Prut în jos. „Iară saraschériu-paşe — relatează Ion Neculce — dacă au audzit pre Grigorie-vodă dzicîndu-i să lasă cetatea, să iasă la loc largu cu oştili, s-au mîniiat prè tare pre Grigorii-vodă, cît au scos hamgeriul să-l lovească, să-l omoară, şi au răcnit de i-au dzis că pentru cetatea aceasta l-au triimis pre dînsul împăratul. Iar Grigorii-vodă cu Petriceiu-vodă s-au îngrozit şi de sîrgu au ieşit pe supt cort afară. Si cum s-au dus la otacul lor, îndată au trimis la leşi, să vie mai curund, să nu zăbăvască".

La apropierea oştirii polone, domnul Moldovei, Ştefan Petriceicu, a trecut de partea lor în fruntea întregii sale armate. „Pînă acum — i-a

spus el lui Sobieski — nimic n-am dorit mai mult, eroice hatmane, decît aceea ca, eu creştin, să mă unesc cu creştinii împotriva neamului păgîn şi tiran". Actul de curaj al voievodului şi al armatei sale a ridicat moralul soldaţilor poloni. A doua zi, 11 noiembrie, 1673, atacul lor s-a desfăşurat năpraznic. O nouă defecţiune în tabăra otomană — de astă dată provocată de munteni — a desăvîrşit deruta osmanilor: 18 000 morţi, după estimarea lui Neculce, au rămas pe cîmpul de luptă şi cronicarul conchide: „Umplutu-s-au leşii şi moldovenii şi muntenii de cai turceşti, şi de haine, şi de arme, şi de bani, şi de alte lucruri bune".

Biruitorii nu au valorificat cum se cuvine victoria. Grigorie Ghica, a cărui familie — soţia şi copiii — era ţinută ostatecă la Constantinopol, s-a dus după luptă la marele vizir şi a simulat că fusese luat în captivitate de către polonezi. Sobieski însuşi, aflînd de moartea regelui său, Mihail Wiśniowiecki, a pus capăt campaniei, reîntorcîndu-se în ţară pentru a-şi asigura coroana regală. Ştefan Petriceicu, la rîndul său, a fost confruntat cu teama de consecinţele pe care le-ar fi avut asupra ţării o invazie pe care tătarii — la îndemnul Porţii, drept pedeapsă pentru acţiunile anterioare ale domnului — ar fi putut-o organiza în Moldova. Boierii „au început a să ruga lui Petriceico-vodă să-i lase pe acasă, să-şi iè fimeile şi copiii, să-i de în laturi, să nu-i iè tătarii, şi iarăşi ori vini întru întîmpinarea lui Petriceico-vodă". Şi cum domnul nu încuviinţa cererea, Miron Costin logofătul — şi cronicarul — i-a spus mîndru celui pe care Neculce îl descrie drept „bun şi slabu": „Ori să fie voia măriii tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casăli să le iè tătarii" şi l-a părăsit pe domn cu vorbele: „Să fii măriia ta sănătos".

Ştefan Petriceicu şi Constantin Şerban s-au văzut, în cele din urmă, siliţi să se retragă în Polonia.

Un experiment politic

Poarta avusese încă o dată dovada setei de libertate a românilor. Pierderea ţărilor române, devenite, prin livrările de cereale şi vite, „cămara" împărăţiei turceşti şi o sursă de fabuloase venituri băneşti, trebuia împiedicată; dar, aşa cum am văzut, consolidarea controlului otoman, prin introducerea regimului de paşalîc, ar fi avut urmări şi mai primejdioase. Remediul era deci mai rău decît boala. Obligată, prin capitulaţiile[1] impuse de rezistenţa românească, să respecte regimul de autonomie al ţărilor române, Poarta a găsit o soluţie, care i s-a părut a-i sluji interesele. Iat-o în termenii folosiţi de Dimitrie Cantemir: „Poarta otomană, văzînd că domnul Moldovei a trecut la duşmani chiar în focul luptei şi că începutul înfrîngerii s-a tras de la moldovenii şi muntenii trădători, socoate că este mai chibzuit ca pe viitor să nu mai numească niciodată pe un moldovean, ci pe un grec, care să-şi aibă casa şi neamurile la Ţarigrad şi pe lîngă acestea să fie un om paşnic şi neştiutor în ale războiului". Găsim, aşadar în actele de rezistenţă ale domnitorilor români, în necontenita lor tendinţă spre afirmare de sine-stătătoare motivaţia expresă a introducerii, mai apoi, a regimului domniilor fanariote.

Alegerea Porţii s-a îndreptat spre Dumitraşcu Cantacuzino (1674-1675); în care putem vedea pe „primul fanariot". Spre deosebire de trecut, cînd căuta să stoarcă sume cît mai mari de la noul numit, de astă dată Poarta nu numai că nu solicită domnului nici o sumă de bani, ba chiar îi dă ea „de cheltuială, care n-au fost niciodată dușeasi [noroc] ca această domnie", consemnează Nicolae Costin.

Reprezentant fidel al intereselor otomane, Dumitraşcu Cantacuzino distruge cetăţile Suceava, Neamţ şi Hotin, pentru a lipsi Moldova de sistemul ei de apărare prin cetăţi. Introduce o reformă fiscală, inspirată de sistemul fiscal din Imperiul otoman. Domnia lui Dumitraşcu-vodă prezintă deci semne care anunţă regimul fanariot: consolidarea dominaţiei otomane asupra ţărilor române, dublată în interior de o politică de reforme, ţintind, în primul rînd, la obţinerea evidenţei şi a stabilităţii masei de contribuabili, de la care se percepeau dările, destinate să asigure satisfacerea exigenţelor băneşti ale Porţii. Dumitraşcu Cantacuzino a inaugurat o perioadă ce s-ar putea numi protofanariotă (protos — în limba greacă — înseamnă primul) şi care a cuprins, pe lîngă domnia acestuia, pe cele ale lui Antonie Ruset (1675-1678) şi Gheorghe Duca (1678-1683), toţi trei greci. Acest prim „capitol" fanariot a luat sfîrşit în 1685, doi ani după înfrîngerea otomană la Viena, prin numirea lui Constantin Cantemir ca domn al Moldovei, la intervenţia energicului domn muntean Şerban Cantacuzino. Împrejurările însă erau acum altele: despresurarea Vienei şi ofensiva imperialilor ce a urmat acestei despresurări au creat un nou cadru internaţional politico-strategic, care a constrîns Poarta să-şi reconsidere pentru cîteva decenii soluţia fanariotă.

Ceea ce se cuvine reţinut din evenimentele petrecute în 1673 este că, înainte cu un deceniu de biruinţa de sub zidurile capitalei imperiale şi în momentul maximei extinderi teritoriale a împărăţiei osmane, românii şi-au măsurat puterile cu Poarta, au contribuit masiv şi decisiv la biruinţa lui Sobieski de la Hotin — un fel de prefigurare a victoriei sale de la Viena — ceea ce a făcut Istanbulul să adopte contramăsuri care au anunţat regimul fanariot, instalat în formele lui clasice în 1711, în Moldova şi, 1716, în Muntenia, pentru a menţine controlul otoman asupra celor două ţări româneşti, angajate tot mai ferm pe făgaşul luptei de eliberare naţională.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

EUROPEANUL BĂRNUȚIU

RADU PANTAZI

Acela „pe care nu-l trage anema a lucra nici pentru a naţiunii sale glorie şi fericire, acela nu e decît un egoist perdut pentru umanitate, de care e păcat că l-a decorat natura cu formă de om". Cine era oratorul care prin „vraja verbului său", aşa cum s-a spus şi s-a crezut, reuşise să însufleţească spiritele, să lumineze gîndurile şi să dinamizeze energiile celor prezenţi la 2 mai 1848[1] în catedrala Blajului.

Toţi oamenii şi toate popoarele

Cel care vorbea avea atunci aproape 40 ani. Se născuse la 21 iulie 1808 în comuna Bocşa-Română, din comitatul Crasnei (azi judeţul Sălaj), în familia Anei şi Ion Bărnuţiu, învăţător şi cantor la biserică. Devenise cunoscut printr-o serie de fapte, care, situate în contextul istoric al epocii, îi definiseră cu putere personalitatea şi concepţia de mare cărturar patriot şi umanitarist.

În 1839, Simion Bărnuţiu întreprinsese, cu siguranţă şi tact politic, încercarea temerară de predare a filozofiei în limba română la Gimnaziul din Blaj. Argumentarea acestui proiect era temeinică. „Am socotit să scap pe încet şi încît mă vor lăsa împrejurările din afară filozofia din jugul şi robia limbii latineşti (batăr pe jumătate) — scria el la 5 octombrie 1839 — în care gemînd şi înăbuşită fiind de la începutul şcoalelor din Blaj pînă în ziua de astăzi, tare puţin a luminat minţile auzitorilor români, că a fost filozofia după toată etimologia cuvîntului şi înţelesul numai roabă teologiei, dar nu roabă ce merge cu lumina aprinsă înainte doamnă-sa, că atunci tot ar fi ceva, ci roabă care-i poartă şlepul dindărăpt". Cărturarul era pe deplin conştient că orice limbă străină, în cazul dat limba latină, constituia un obstacol în calea luminării „auzitorilor" români; de aceea el milita pentru folosirea limbii române în procesul de instruire. Pe de altă parte, situarea filozofiei în poziţia umilitoare de „ancilla theologiae" nu putea fi acceptată de un gînditor ca Bărnuţiu, prin excelenţă raţionalist, care şi la Blaj (pînă în 1845) şi, mai tîrziu, la Iaşi (1854-1863) şi-a predat lecţiile de filozofie şi drept, plecînd de la Kant, utilizînd principiile kantiene în argumentarea unor valoroase idei social-politice, a căror temă centrală erau libertatea, dreptatea naţională şi socială.

Simion Bărnuţiu după o litografie aflată la Biblioteca Academiei R.S. România

Peste trei ani, în 1842, în Transilvania — „Mare principat autonom" în cadrul Imperiului habsburgic — provincie în care populaţia predominant majoritară o constituiau românii, Dieta ungară iniţiase şi votase un Proiect de lege care stabilea ca, treptat, limba maghiară să fie unica limbă folosită nu numai în administraţie, ci şi în şcoli şi biserici. În termen de 10 ani, trebuia realizată această prevedere antiumanitară, care — cum se scria în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, editată de George Bariţ — ep ezenta „sentinţa de nimicire a naţionalităţii române".

În protestul viguros şi întemeiat al tuturor cărturarilor progresişti transilvăneni împotriva acestei legiuiri retrograde, care nu ţinea seama

[1] Datele din acest articol sînt pe stil vechi.

de realitatea existentă — „noi avem deja o limbă a țării, scria gînditorul sas Ștefan Ludwig Roth, nu este nici limba germană, nici cea maghiară, ci este limba română" — se distingea, prin profunzimea, gravitatea și puterea de pătrundere în esența problemelor, poziția profesorului de la Blaj, Simion Bărnuțiu. În articolul intitulat sugestiv *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*, scris tot în acel an el arăta că națiunile trebuie tratate ca persoane și, ca atare, ele au dreptul la existență, la libertate, la egalitate, insistînd asupra faptului că aceste drepturi „nu se cad mai tare unuia ca altuia, unui popor mai mult decît altuia, și toți oamenii și toate popoarele în această privință sînt întocma[i], și unul ca altul, căci din început toți sînt asemenea și nici unul n-are privilegiu a ucide pe altul sau a-l împedeca în sloboda lucrare a fericirii sale".

Exercitarea dreptului de a folosi limba națională era, de aceea, fundamentală, mai ales ținînd seama de faptul că, în viziunea de atunci — valabilă și acum, la sfîrșitul celui de-al doilea mileniu — limba era socotită definitorie pentru o națiune și că impunerea unei limbi străine populației majoritare românești din Transilvania constituia *în fapt* o gravă amenințare pentru însăși existența națională a acesteia. Din acest considerent, Bărnuțiu accentua, pe drept cuvînt — și poziția sa nu era singulară — necesitatea utilizării limbii române în toate domeniile vieții sociale.

Problema depășea cadrul Transilvaniei, avînd totodată semnificația sublinierii ideii de unitate națională a tuturor românilor, întrucît, remarca Bărnuțiu asemenea tuturor contemporanilor săi progresiști, limba „care o vorbesc românii cei din Ungaria, cești din Ardeal, românii și moldoromânii e atît. de pe o potrivă, cît nici nu se poate zice că ar fi împărțită în dialecte, ci e numai una și aceeași, care îi leagă pe toți aceștia cu o legătură dulce frățească și îi unește într-o familie, care totdeauna cu fală nobilă s-au numit pe sine romană".

Vorbind de românii „cei din Ungaria", Simion Bărnuțiu avea în vedere de fapt părțile vestice ale Transilvaniei, care erau încorporate Ungariei și înainte de dualismul din 1867; prin „români" se înțelegeau locuitorii Țării Românești, iar prin „moldoromâni" cei din Moldova.

Articolul lui Bărnuțiu nu a putut fi publicat în 1842, dar el a fost răspîndit în rîndurile cărturarilor români patrioți, care i-au apreciat ideile. Acest lucru rezultă și din *Protestul consistoriului de la Blaj împotriva proiectului de maghiarizare*, scris în același an, document în care se regăsesc cu ușurință ideile lui Bărnuțiu. Protestul era cu atît mai valoros cu cît apărarea neclintită a drepturilor naționale, în speță a dreptului de folosire a limbii române, era însoțită de precizarea extrem de semnificativă că opoziția față de introducerea forțată a limbii maghiare în toate sferele vieții sociale izvora „nu din ură contra limbii maghiare". Pentru că, așa cum spunea Bărnuțiu, „mintea cea sănătoasă și istoria arată că dacă și-au croit limba oarecare popor trebuie lăsat ca să pășească în cultură pe calea pe care și-au făcut-o".

„Geniul Daciei Romane"

Prestigiul lui Bărnuțiu a sporit după publicarea, în 1843, a articolului *Soborul cel mare al Episcopiei Făgărașului*, în care sublinia din nou valoarea limbii naționale, ridicîndu-se vehement împotriva pesimiștilor care socoteau că lupta de eliberare națională era inutilă, întrucît poporul ar fi fost „căzut". Acestora Bărnuțiu le spunea categoric și necruțător: „Cel ce se lapădă de neamul său pentru că, fără a sa vină, e mai apus și mai neînvățat ca alte neamuri, acela nu e cu nimic mai generos decît cel ce tăgăduiește pe maică-sa ceea ce l-a născut".

Descifrînd complexitatea factorilor utilizați de autorități în dezbinarea naționalităților, Bărnuțiu ajungea la concluzia că „reacțiunea se folosește și de diferențele religioase, întărîtînd pe unele confesiuni în contra altora" și era preocupat să pună în lumină (în ciuda unor diferențe confesionale) unitatea națională a tuturor românilor. El va aprecia mai tîrziu tactica lui Ștefan cel Mare, denumindu-l „Geniul Daciei Romane", care-i îndemna pe români să se alieze cu toți cei care puteau să-i ajute să-și păstreze naționalitatea împotriva imperiilor asupritoare, oricare ar fi fost religia dominantă în aceste imperii.

Opiniile lui Bărnuțiu în această problemă au nemulțumit cercurile conducătoare, respectiv episcopatul din Blaj, căruia îi era subordonat gimnaziul unde preda cărturarul. Cercetări, dispoziții de revocare, suspendări s-au succedat (pretextul, ca totdeauna, a apărut: profesorul a luat apărarea unor seminariști care nu acceptau unele practici religioase) și în 1845, la 37 ani, Bărnuțiu a fost destituit din învățămînt. A început să studieze dreptul la Academia săsească din Sibiu, studii pe care le va continua între 1850-1852 la Viena, completîndu-și-le, între 1852-1854, în Italia, la Pavia, unde și-a trecut și doctoratul.

Așadar, la începutul lui 1848, anul în care mișcarea revoluționară a cuprins și țările române, Bărnuțiu se afla la Sibiu, atent la mersul evenimentelor. El se bucura — relata G. Sion în *Suvenire contimpurane* — „de o popularitate imensă și binemeri-

tată". Ceea ce a şi făcut ca toţi să recunoască în proclamaţia anonimă, pusă în circulaţie printre români la 25 martie 1848, drept autor pe Simion Bărnuţiu. Exprimînd cu fidelitate voinţa românilor, el respingea cu fermitate uniunea Transilvaniei cu Ungaria, proclamată atunci de guvernul ungar, care, aşa cum nota Karl Marx — crezuse „momentul sosit de a întemeia pe ruinele celorlalte naţionalităţi, marea patrie ungară, puternica şi viguroasa naţiune maghiară"[1]. Din acest motiv, salutînd programul revoluţiei maghiare, toţi militanţii înaintaţi ai românilor transilvăneni s-au ridicat neclintit împotriva punctului 16 al acestui program, care preconiza anexarea Transilvaniei la Ungaria, prin nesocotirea totală şi brutală a existenţei naţionale a românilor, saşilor sau — în ceea ce priveşte Banatul — a românilor şi sîrbilor.

Punînd în mod îndreptăţit pe prim plan problema naţională, Simion Bărnuţiu nu neglija nici un moment problema socială. În acţiunile premergătoare Adunării de la Blaj, în impresionantul discurs din 2 mai, în toată opera şi gîndirea sa, interferenţa social-naţională este caracteristică şi pilduitoare. Cei care îl ascultau în acea zi în catedrala Blajului gîndeau şi simţeau la fel. Bărnuţiu le rostea de fapt durerile profunde, năzuinţele cele mai fierbinţi. Dureri care aveau la origine îndelungata şi cumplita asuprire naţională şi socială, consfinţită de legiuiri şi înţelegeri asupritoare, ca „Unio trium nationum", încît, sublinia oratorul, „în poterea constituţiunii ungureşti, numai noverimea [nobilimea] are derept de a pune legi cu popii cei mari şi cu oarecîte urbi rău reprezentate; poporul e scos afară cu totul, el e dator numai cu ascultare oarbă". Interesele acestui popor le exprima Bărnuţiu şi atunci cînd — caracterizînd drept „lucruri minunate" prevederile sociale ale programului revoluţiei din martie 1848 din Ungaria — oratorul exclama: „Dar mai e încă un lucru minunat, de care şi morţii încă vor sălta de bucurie cînd se va înfiinţa şi pe pămîntul Ardealului; ăst lucru e ştergerea iobăgiei". Exprimînd voinţa celor prezenţi la adunare el afirma: „A venit timpul ca iobăgia să se şteargă şi românii încă să se pună în drepturile lor, ce li se cuvin ca unei naţiuni". Numai că — şi aici intuiţia gînditorului era pătrunzătoare — nici un fel de reformă cu caracter democratic nu putea fi realizată fără asigurarea libertăţii naţionale. Pronunţîndu-se la fel ca şi Bălcescu, Bărnuţiu accentua că „libertatea fiecărei naţiuni nu poate fi decît naţionale şi că libertatea fără naţionalitate nu se poate înţelege nece la un popor de pre pămînt".

Libertate şi independenţă naţională erau năzuinţa scumpă a românilor transilvăneni, ca şi a tuturor românilor. Exprimarea acestei aspiraţii în termeni categorici de către Simion Bărnuţiu se conjuga armonios cu formularea tot atît de categorică a necesităţii conlucrării cu toţi cei care *în fapt* şi nu în vorbe acţionau pentru libertatea lor naţională fără a călca drepturile, la fel de întemeiate, ale tuturor naţiunilor, sau, în cazul dat, al naţionalităţilor conlocuitoare. Bărnuţiu susţinea că naţiunea română, proclamîndu-şi libertatea şi independenţa, dădea de ştire „naţiunilor conlocuitoare că voind a se constitui şi organiza pe temeliu naţiunale, n-are cuget duşman în contra altor naţiuni şi cunoaşte acelaşi drept pentru toate, voieşte a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect împrumutat după dereptate", aşa încît „naţiunea română nece voieşte a domni preste alte naţiuni, nece nu va suferi a fi supusă altora, ci voieşte derept ecare [egal] pentru toate".

Aceste principii de mare însemnătate au fost îmbrăţişate de toţi cei prezenţi atunci la Blaj şi şi-au găsit expresia într-un program larg, care a devenit programul revoluţiei, elaborat la o consfătuire organizată în casa în care era găzduit la Blaj Bărnuţiu şi care a fost aprobat de marea adunare populară din 3 mai 1848.

Ca o recunoaştere a meritelor sale, Bărnuţiu a fost ales preşedinte al Comitetului Naţional Român, alcătuit după cea de-a treia adunare populară de la Blaj (septembrie 1848), organism care a acţionat ca un adevărat guvern revoluţionar al maselor româneşti.

Toţi oamenii au drepturi deopotrivă...

Exercitîndu-şi atribuţiile ca preşedinte al Comitetului, Bărnuţiu a fost consecvent, după cum va fi toată viaţa sa, principiilor de libertate, unitate şi dreptate. Documentele sînt grăitoare. Iată, de pildă, Proclamaţia Comitetului Naţional Român din 7 octombrie 1848 către români: „Cu tărie şi curagiu să mai îmbiem o dată cu pacea, pe concetăţenii noştri, pe unguri şi secui"; „în toate împrejurările rămîneţi, fraţilor, credincioşi principelor de dreptate şi umanitate, pe care le-aţi urmat pînă acum"; sau Proclamaţia, cu aceeaşi dată, către naţiunea maghiară: „Încă o dată vă poftim pe ce aveţi mai scump şi mai frumos, nu lăsaţi să treacă nefolosit acest mare moment de împăciuire, de frăţească întrunire, căci cine ştie cînd se va mai întoarce". O altă proclamaţie, din 9 octombrie 1848, către români: „Să nu îndrăznească nimene a se atinge nici de

[1] Cum se ştie, la 17 mai 1848, fără a ţine seama de voinţa românilor exprimată limpede în cadrul Adunării de la Blaj, Dieta din Cluj a votat „uniunea" Transilvaniei cu Ungaria. Sub lozinca „Unire sau moarte", reprezentanţii nobilimii maghiare au dezlănţuit o teroare sîngeroasă împotriva românilor transilvăneni.

persoana, nici de averea altuia, fie acela de ce neam va fi, român, ungur, evreu sau ori de ce neam, pentru că toţi oamenii au drepturi de-o-potrivă la viaţa şi la averea lor, şi tuturor cu aceeaşi cinste sîntem datori".

Demnă de reţinut este preocuparea sa constantă în vederea unirii românilor transilvăneni cu cei din Moldova şi Ţara Românească. În acest spirit, propunînd Adunării de la Blaj să adopte jurămîntul pentru păstrarea naţionalităţii, oratorul atrăgea atenţia că „jurămîntul acesta nu este decît simbolul uniunii, cu care i-a legat matrea [mama] natură pre toţi fiii naţiunii noastre atunci cînd le-a dat aceeaşi limbă, arătîndu-le că precum sînt uniţi cu limba, aşa se cade să fie uniţi şi cu anema la toate lucrurile, cari sînt spre luminarea, libertatea şi binele naţiunii"; de aceea fiecare român trebuie să-şi asume obligaţia că „va apăra existenţa şi libertatea şi va lucra pentru cultura şi fericitatea naţiunii întregi cu poteri unite". Tot în aceeaşi direcţie a acţionat Comitetul Naţional Român în unire cu Comitetul românilor din Banat, pentru că toţi, „ardeleni şi bănăţeni, au lucrat şi au luptat şi atunci pentru unirea a toată naţiunea română".

Cîştigarea drepturilor naţionale ale românilor transilvăneni cu păstrarea tuturor drepturilor democratice pentru naţionalităţile conlocuitoare sînt idei de fond care s-au întregit prin înţelegerea profundă de către Bărnuţiu a momentului Unirii Moldovei cu Ţara Românească, ca bază a înfăptuirii unităţii naţionale depline a tuturor românilor. Dezideratul maselor populare, exprimat energic la 3 mai la Blaj: „Noi vrem să ne unim cu ţara", era integrat la Bărnuţiu într-o viziune cuprinzătoare, cu pronunţat caracter antifeudal, patriotic, democratic, republican şi umanitarist. În această viziune accentua gînditorul însemnătatea Unirii, care „e necesară, pentru că naţiunea română fără de dînsa nu şi-ar potea apăra viaţa şi libertatea în contra [i]nemicilor interni şi externi, nu şi-ar putea recîştiga libertatea şi derepturile perdute, nece s-ar potea regenera; aceste scopuri se pot ajunge numai prin una concentrare de poteri care e rezultatul uniunii".

Bărnuţiu concepea organizarea republicii române pe baze democratice. După el, statul român ca republică îşi avea sorgintea în cele mai vechi timpuri, întrucît dreptul român ar fi egal cu cel roman, care statua principiile republicii. Pe de altă parte, avînd în vedere că românii îşi alegeau prin sfatul boierilor principele, trebuie revenit la această formă, care este o cale de manifestare a vieţii naţionale, dovadă sigură că naţiunea există şi trăieşte ca — sînt cuvintele lui Bărnuţiu — „naţiune liberă, nesupusă şi suverană". Desigur, unele aprecieri pot părea exagerate, dar ideile sale nu erau mai puţin valoroase, deoarece el, ca şi Bălcescu, cerea în fond nu o întoarcere la trecut, ci crearea unor instituţii democratice în noul stat. La Bărnuţiu republica română însemna „universitatea [totalitatea] românilor aşezaţi pre teritoriul lor, sociaţi prin drepturi şi datorie ecari", iar în toată republica română trebuia „să domine şi să guberne numai dereptul şi dereptatea, pentru ca naţiunea română să poată vieţui în etern liberă şi nedependentă supt scutul acestora". Pentru ca unirea să fie trainică, trebuiau realizate reforme democratice, în special cea agrară. Aceasta o putea face numai un guvern cu adevărat naţional, sub un domn naţional, Bărnuţiu ridicîndu-se categoric împotriva ideii domnitorului străin.

Activînd la Iaşi în anii premergători Unirii din 1859 şi cîţiva ani după alegerea ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza, el a susţinut neclintit toate acţiunile democratice ale acestuia, definindu-i sugestiv misiunea grea şi frumoasă atunci cînd scria că „naţiunea română respectă pe domnul său ca pe părintele şi custodele patriei şi aşteaptă de la dînsul ca să o reaşeze în libertatea şi demnitatea străvechia din care au scos-o răutatea tempurilor nefaste". Iar patria avea la Bărnuţiu înţelesul de patrie a tuturor românilor, deci şi a acelora aflaţi încă sub dominaţie străină.

Numărîndu-se printre profesorii primei universităţi româneşti, predînd cursuri de filozofie şi drept într-un registru foarte variat (metafizica, logica, etica, estetica, istoria filozofiei, pedagogia, psihologia, dreptul public al romanilor, dreptul ginţilor, dreptul natural public, dreptul natural privat, cursuri care se distingeau prin puternice note personale şi interpretări originale), Bărnuţiu s-a bucurat şi la Iaşi de un mare prestigiu. Prestigiu dobîndit pe baza consecvenţei ireproşabile în susţinerea ideilor sale avansate despre societate şi om, idei integrate într-o viziune cuprinzătoare, fundamentată filozofic, istoric şi juridic. Prin aceasta — cum spunea filozoful D.D. Roşca, unul dintre cei mai profunzi interpreţi ai operei sale — fruntaşul paşoptist era „europeanul Bărnuţiu". „Aista e Bărnuţiu, cel mai învăţat om, care ştie toate tainele lumii", relata G. Panu în *Amintiri de la Junimea din Iaşi* impresiile elevilor din timpul profesoratului lui Bărnuţiu.

Ideile şi acţiunile sale îl aşază pe marele orator de la Blaj, pe profesorul cutezător, pe gînditorul patriot de largă respiraţie umanitară — de la a cărei naştere se împlinesc anul acesta 175 ani — în galeria strălucită a personalităţilor integrate definitiv în conştiinţa naţională.

Toate aceste tezaure aşteaptă însă şi vor mai aştepta pe săpători, care, din aşezările viilor şi din mormintele adormiţilor din Cîmpia muntenească, ca şi din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii şi civilizaţiei româneşti

TEZAURELE GETO-DACILOR

MIHAI GRAMATOPOL

Către jumătatea mileniului I î.e.n., produsele de orfevrărie realizate de strămoşii noştri capătă noi trăsături. Dacă în epoca bronzului şi în perioada de trecere la epoca fierului predominau brăţările, diademele, colierele, acum preponderente devin obiectele caracteristice luptătorilor: armuri, piese de harnaşament etc. Dar nu numai tipul de podoabe se schimbă, ci şi ornamentaţia lor: motivele geometrice, spiralice — predominante în epoca bronzului sînt tot mai des înlocuite cu reprezentări zoomorfe şi vegetale; de asemenea, chipul omenesc este deseori reprezentat. Cum această nouă manieră de realizare a podoabelor din metal preţios apare cam în vremea cînd diferitele izvoare istorice încep să-i consemneze pe geto-daci ca entitate etnică în cadrul marii familii a tracilor, putem conchide că această formă de manifestare artistică este definitorie pentru societatea geto-dacică din ultimele secole înaintea erei noastre.

Desemnată, într-un cuvînt, cu termenul grecesc toreutică, **arta prelucrării metalelor în piese de armură, podoabe, vase cu variate profile şi a decorării acestora cu motive zoo şi antropomorfe sau vegetale s-a bucurat — aşa cum o atestă numeroasele descoperiri — de o deosebită preţuire în rîndul aristocraţiei tribale a geto-dacilor (ca a tuturor tracilor dealtminteri), fiind o formă de manifestare a rangului social, a puterii, a gustului pentru fast, lux şi frumos.**

Dezvoltîndu-se în conexiune cu arta marilor civilizaţii ale timpului (greco-elenistică, romană, celtică, scitică, iraniană), într-un proces de influenţare reciprocă, arta traco-dacilor prezintă anumite caracteristici care-i conferă specificitate, înscriindu-se, prin produsele sale de seamă, în marile curente artistice ale epocii.

Multă vreme s-a considerat că arta geto-dacilor ar fi fost geometrizantă şi aniconică (nepracticînd deci reprezentarea umană). Ca atare, numeroasele descoperiri de piese de podoabă în care apăreau pe lîngă reprezentări umane foarte multe imagini de animale sau monştri animalieri, figuraţie cuprinsă sub denumirea improprie de „stil animalier" — au fost considerate ca expresie tipică a artei stepelor, ilustrată cu precădere de sciţi. Or, cum dovedesc majoritatea descoperirilor, aspectul principal al toreuticii geto-dacilor îl constituie stilul **propriu al** motivului **animalier. Care este explicaţia?**

În artă, motivul animalier a fost folosit într-o zonă foarte întinsă în Europa şi Asia, de la Atlantic la Pacific, concretizîndu-se în stiluri **diferite, mai ales în raport cu vecină-**

tatea şi tipul de civilizaţie istorică cu care etniile producătoare au venit în contact (sciţii cu irano-persanii, traco-dacii cu greco-egeenii, celţii cu eleno-italicii şi romanii). Desigur, nu înseamnă că toate piesele de toreutică descoperite pe teritoriul patriei noastre sînt opera unor meşteri autohtoni. Descoperirile au pus în evidenţă unele podoabe de netă factură elenică sau scitică (aşa cum este cazul obiectelor de aur descoperite la Stînceşti-Botoşani, de pildă). Existenţa obiectelor de acest gen nu presupune însă, în mod obligatoriu, o influenţă culturală a acestora şi, cu atît mai puţin, o stăpînire scitică efectivă. Prezenţa unor asemenea piese în centrul sau sud-estul Europei se înscrie, în primul rînd, în firească circulaţie a obiectelor de metal preţios — circulaţie de la care, desigur, nici teritoriul ţării noastre nu a făcut excepţie. În această privinţă trebuie însă subliniat că nu s-a petrecut o preluare întocmai a unor procedee şi modele artistice, ci o asimilare a lor, o retopire în noi forme de expresie. Cel mai evident exemplu de acest fel este procesul de stilizare a chipului omenesc (pe diferite podoabe şi îndeosebi pe monede) care nu trebuie înţeles totdeauna ca o simplificare artizanală, ci ca o modalitate proprie de exteriorizare a ideilor geto-dacilor despre natura sacră a figurii umane.

Aşadar, un prim şi semnificativ aspect al toreuticii geto-dacice îl constituie semnificativa ei specificitate. Se cuvin, apoi, relevate caracterul unitar şi continuitatea ei. Încă de la sfîrşitul sec. VIII î.e.n. şi începutul celui următor (deci la mijlocul primei vîrste a fierului), teritoriul ţării noastre se afla sub semnul unei izbitoare unităţi a culturii materiale. Această unitate a devenit, în cu totul alte forme, şi mai evidentă în secolele următoare. Relevantă în acest sens este asemănarea, mergînd aproape pînă la identitate, între tezaurele princiare de la Agighiol (Dobrogea), Peretu (Teleorman) şi cel de la Craiova sau dintre cel de la Băiceni (Moldova) şi coifui descoperit la Poiana Coţofeneşti (Cîmpia Munteană), vădind existenţa unor formaţiuni politice asemănătoare, ce dezvoltau forme de viaţă aidoma, pe întregul teritoriu al Daciei istorice. Totodată, trebuie subliniat că toreutica geto-dacilor a evoluat în strînsă legătură cu celelalte mari civilizaţii ale vremii.

În sfîrşit, un aspect încă puţin relevat al artei geto-dacilor este acela referitor la locul ei în peisajul culturii europene din primul mileniu al erei noastre. Încă la începutul secolului nostru, reputatul istoric de artă vienez Julius von Schlosser făcea remarca (readusă în discuţie de Ranuccio Bianchi-Bandinelli[1] cu ocazia unui colocviu organizat în 1968 la Mamaia) că pe lîngă magistra latinitas a existat, în secolele Imperiului roman tîrziu şi o magistra barbaritas, cu o substanţială contribuţie la ceea ce avea să fie arta şi cultura Europei veacurilor VI-XI. Această „măiestrie barbară" reprezenta stadiul final şi original al osmozei unui îndelungat proces de istoricizare artistică al cărui primi paşi fuseseră făcuţi încă din veacul VI î.e.n., locuitorii ţinutului de la Dunărea de jos fiind printre cei dintîi şi cei mai adînc implicaţi, ca factori activi, în făurirea unei Europe postmediteraneene integrale. Tezaurele geto-dacice — comori ale artei poporului nostru — îşi vădesc astfel deopotrivă apartenenţa la patrimoniul universal.

COMOARA PRINCIARĂ DE LA BĂICENI

Ca şi alte comori de acest fel, tezaurul de la Băiceni (peste 70 piese de aur întregi sau fragmentare, între 18 şi 24 carate, cîntărind aproape 2,5 kg metal preţios) a fost găsit cu ocazia unor lucrări agricole. Descoperirea a avut loc în anul 1959 pe dealul Laiu (în raza localităţii Cucuteni-Băiceni, judeţul Iaşi), în marginea estică a platoului; în 1961 tezaurul a intrat în patrimoniul Muzeului de istorie a Moldovei din Iaşi. Astăzi se află la Muzeul de istorie a R.S. România.

Despre bogăţia şi puterea principilor care purtau asemenea armuri vorbesc în chip grăitor cetăţile descoperite în mai multe locuri în Moldova: la Stînceşti (Botoşani), Moşna (Iaşi), Arsura (Vaslui) şi mai cu seamă cetatea cu val de pămînt, întărit cu un ingenios sistem de straturi de piatră, cum este aceea descoperită la Cotnari, la doar 6 km de locul unde a fost găsit tezaurul. Şi tot în acelaşi perimetru — la cîteva sute de metri distanţă — la Cucuteni, a fost descoperit un fastuos mormînt princiar[2], datînd aproximativ din aceeaşi perioadă cu tezaurul. Comoara — ca atare — nu a fost găsită într-un anume context arheologic (monument, aşezare etc.) ceea ce mă determină să consider că ea a format obiectul unei acţiuni prădalnice, încă din antichitate.

Tezaurul — alcătuit în întregime din piese de aur — datează de la sfîrşitul sec. V î.e.n. După această dată, criza aurului manifestată în întreg sud-estul european a determinat încetarea producerii unor piese din acest metal. Alături de coiful de la Poiana-Coţofeneşti (Prahova), tezaurul de la Băiceni se înscrie între cele mai vechi tezaure princiare geto-dacice şi — fiind în întregime din aur — printre cele mai valoroase! Este alcătuit, în principal, dintr-un coif, o brăţară, un colan şi din mai multe aplice de harnaşament şi vestimen-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 12/1969; 5/1982.

tare, toate vădind măiestria meșterului get care le-a făurit.

Una dintre primele concluzii ce se desprind din studierea acestei comori este *neta sa factură getică*, argumentul principal în această privință constituindu-l coiful de aur, care prin formă și decor se înscrie între piesele de armură caracteristice exclusiv tracogeților.

Datorită descoperirilor făcute într-o serie de locuri: la Găvani (Brăila), Popești (Giurgiu) și la Mastinghino (în sudul Ucrainei — unde exista o mare enclavă getică) coifurile de luptă getice din bronz, sînt binecunoscute. Coifurile princiare de aur sînt piese de ceremonie, deci nu constituiau un armament defensiv. Ele sînt specifice spațiului geto-dacic deoarece nu le întîlnim nicăieri altundeva, fie măcar în forme sau împodobiri asemănătoare.

Tezaurul de la Băiceni relevă o serie de detalii de execuție a decorației de felul celor specifice artei scitice: modul în care sînt redate în relief unghiular gîturile cailor, scena de pe una din aplice reprezentînd un lup atacînd un leontopegas (animal monstruos, rezultînd dintr-o combinație între leu și pegas=cal înaripat) ș.a. Este vorba însă cum subliniam mai sus, de detalii tehnice caracteristice zonei geografice a artei scitice propriu-zise, în cazul de față relevîndu-ne eventual faptul că meșteșugarul care a lucrat tezaurul la curtea principelui get lucrase înainte și pentru beneficiari sciți. Dealtfel, executarea unor piese de armură nu este posibilă într-un centru meșteșugăresc anume, de unde produsele să fie livrate diverșilor beneficiari. Meșterul care lucra astfel de obiecte trebuia să aibă „măsurile" respectivului beneficiar, să poată face diferite probe, astfel încît coiful, de pildă, să nu fie nici prea larg, dar nici prea strîmt! Or, astfel de operații se puteau face doar la curtea celui ce lansa comanda și punea la dispoziție metalul prețios. Asemănările unor motive artistice se pot explica, așadar, nu prin comunitatea de ateliere, ci prin identitatea în timp a repertoriului meșterilor itineranți, precum și prin cea a gustului, mentalității și exigențelor celor ce le comandau.

Pentru a încheia considerațiile referitoare la coif se impun două precizări. Cea

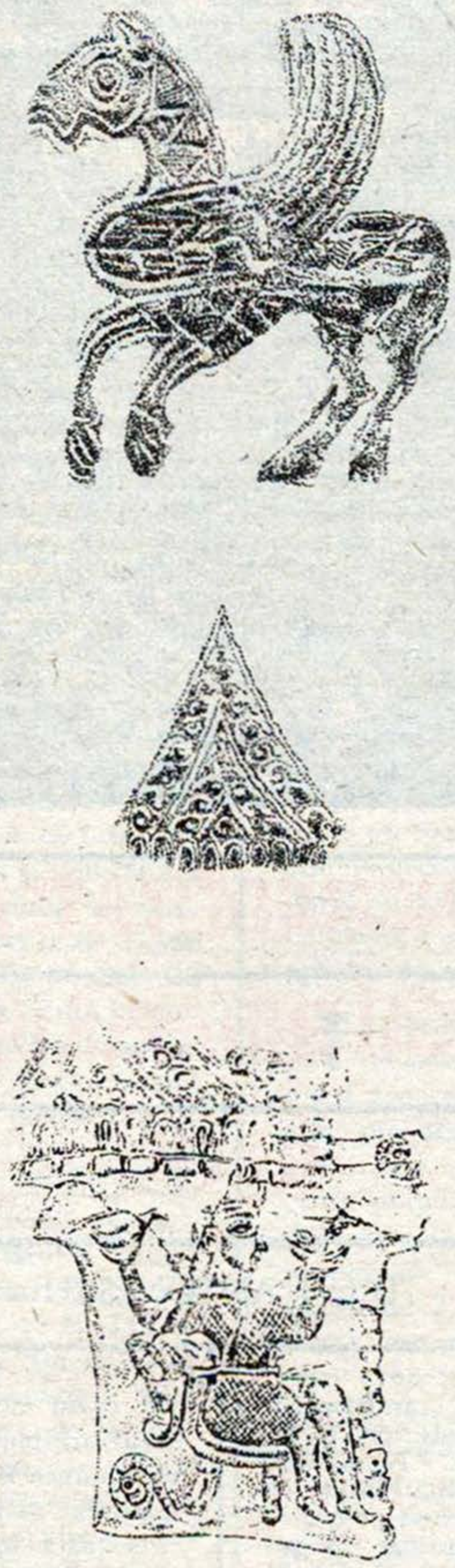

dintîi are în vedere decorația de pe obrăzarul stîng, considerată a fi alcătuită din șerpi cu capete de pasăre. O asemenea interpretare (în virtutea căreia cozile și capetele acestor ciudate reprezentări ar fi orientate în aceeași direcție) contravine însă principiilor generale ale decorativisticii, pe care, evident, meșterul get — ca și aurarii făuritori ai altor podoabe getice — dovedește că le poseda într-un înalt grad. În fapt, șerpii au capete de dragon, iar presupusele ciocuri sînt, foarte probabil, ...urechi.

A doua precizare se referă la personajul masculin de pe obrăzarul drept, reprezentat șezînd, ținînd în mîna dreaptă o cupă conică, foarte asemănătoare cu cele de argint, descoperite în tezaure geto-dacice din sec. I î.e.n.-I e.n. — constituind, așadar, una din liniile de continuitate în arta strămoșilor noștri. În cealaltă mînă, personajul ține un ryton foarte asemănător celui de la Poroina (acesta din urmă datînd însă dintr-o fază mult ulterioară datei cînd a fost realizat coiful de la Băiceni).

Unii cercetători înclină să vadă în această reprezentare o divinitate; consider mai curînd, că imaginea îl reprezintă pe însuși principele învestit cu atributele preoției supreme tronînd în fața supușilor, căci pentru perioada cînd a fost realizat tezaurul, divinitățile nu erau înfățișate (decît cu rare excepții) pe piese de armură.

Așadar, tezaurul de la Băiceni a fost lucrat în sec. V î.e.n. pentru un principe get din centrul Moldovei, de către un meșter itinerant care era familiarizat și cu unele aspecte ale mediului artizanal nord-pontic și scitic. Circulația acestor meșteri la diferite curți princiare era obișnuită și se integra fluxului economic și cultural specific timpului și zonei respective.

Produs strălucit al toreuticii getice din sec. V î.e.n., tezaurul de la Băiceni și celelalte elemente arheologice descoperite în imediată apropiere reflectă puterea economică și socială a unor principi locali pe care ni-i putem imagina în atitudini maiestuoase, ca aceea înfățișată pe principala piesă a tezaurului — coiful.

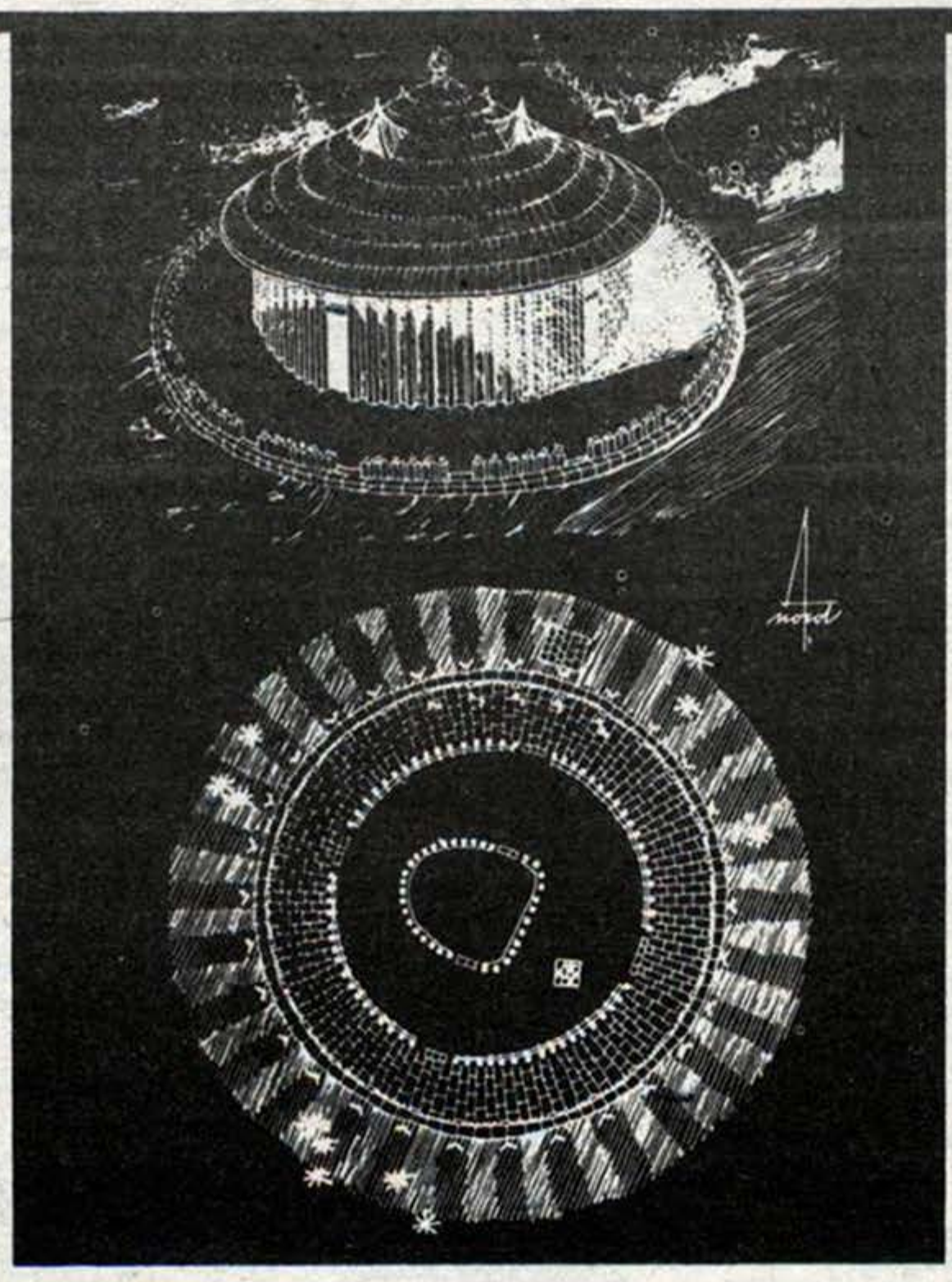

INGENIOZITATEA CALENDARULUI DACIC

DINU ANTONESCU

La Grădiștea Muncelului, fosta Sarmizegetusa Regia, capitala Daciei antice, în imediata vecinătate a cetății de refugiu se află un complex de sanctuare, cu edificii monumentale construite în timpul domniilor lui Burebista și Decebal. Este vorba în primul rînd de un mare sanctuar circular, compus din trei cercuri concentrice: cel exterior e alcătuit din 104 blocuri de andezit lipite unul de altul; cel din mijloc este format din 180 baluștri (stîlpi) și 30 lespezi care separă grupuri de cîte șase stîlpi; în sfîrșit, cercul interior este compus din 84 stîlpi și 14 lespezi.

Încă de la începutul secolului trecut, acest complex arhitectonic a concentrat interesul arheologilor și al altor cercetători, care i-au atribuit, pe parcursul timpului, diferite funcțiuni: templu, amfiteatru, circ sau monument funerar. Istoricul și arheologul clujean Dimitrie M. Teodorescu (1881-1947) s-a apropiat cel mai mult de adevăr, considerîndu-l un sanctuar solar.

Săpăturile arheologice întreprinse în perioada 1950-1958 de către acad. C. Daicoviciu și colaboratorii săi au adus noi clarificări, precizîndu-se că este vorba, foarte probabil, de un original calendar solar.

Interesul suscitat de monument a determinat mai multe tentative de reconstituire a lui, în diverse variante: 1951 — arhitectul Horia Teodoru; 1972 — prof. Hadrian Daicoviciu; 1976 — subsemnatul. În toate cele trei reconstituiri, cercul exterior al sanctuarului a fost considerat ca hotar al puterii divinității, adică limita pînă unde omul obișnuit se putea apropia de lăcașul credinței — interpretare conformă cu mentalitatea anticilor, în care supranaturalul juca un rol considerabil.

Cel de-al doilea cerc a căpătat interpretări oarecum diferite. După părerea mea, această împrejmuire-balustradă, concepută cu o alternanță — șase baluștri și o lespede-prag — corespunde în primul rînd unor cerințe estetice. Este știut că o înșiruire alcătuită numai din elemente asemenea (în cazul de față baluștri) ar face ca motivul arhitectonic să devină monoton, ceea ce conduce la un efect plastic inestetic, aspect cunoscut și în antichitate.

Această balustradă pare să fi jucat însă și un rol în măsurarea timpului. Repetarea de 30 ori a modulului 6+1 a surprins pe cer-

In imagini: sanctuarul-calendar de la Sarmizegetusa (încercare de reconstituire a autorului).

cetători, care au ajuns în final la un punct de vedere oarecum comun — anume că acest cerc ar prezenta o transpunere a datelor calendarului geto-dac, firește căruia trebuiau să i se aducă o seamă de corecturi. Cea mai simplă și clară interpretare este aceea dată de prof. Hadrian Daicoviciu, conform căreia un balustru ar reprezenta o zi, o grupare cu șase baluștri — o săptămînă, o circumferință completă — 180 zile sau 30 săptămîni. Conform acestei ipoteze, un an ar fi corespuns la două rotiri complete pe acest cerc, deci ar fi avut 360 zile, împărțite în 60 săptămîni de șase zile fiecare („sextimane").

Un astfel de an, măsurînd doar 360 zile, era însă mai mic decît anul utilizat și în zilele noastre de 365,25 zile (cunoscut sub numele de an tropic), care a fost cunoscut de popoarele antice: chinezi, indieni, asiro-caldeeni, greci, romani și, desigur, geto-daci. În consecință, cei ce foloseau un asemenea calendar trebuiau în mod necesar să-i intercaleze un număr de zile de corecție, deoarece, în caz contrar, calendarul necorectat ar fi devenit un nonsens; într-un interval de 34 ani, el ar fi rămas în urmă cu circa 180 zile față de calendarul solar, ceea ce ar fi condus, practic, la o inversare a sezoanelor. În țările cu climă caldă, ca Egiptul de pildă, asemenea diferențe aveau mai mică însemnătate de ordin practic (ceea ce a și determinat existența la acest popor, a unui calendar sui-generis în care, într-un interval de 1460 ani, Anul nou ajungea să cadă, pe rînd, în fiecare zi a anului!); dar pentru o țară în care activitatea agricolă era legată strîns de succesiunea anotimpurilor, cum era Dacia, corectarea calendarului tradițional devenea obligatorie.

O seamă de studii apărute în ultima vreme formulează diferite ipoteze privind modalitățile de corectură a calendarului dacic; ipotezele formulate de G. Charrière, K. și G. Horedt, A. Popa, analizate de H. Daicoviciu în lucrarea *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, cît și cele propuse de E. Poenaru, C. Samoilă și S. Bobancu, de la Universitatea din Brașov[1] conduc la calcule deosebit de laborioase. Aceste ipoteze introduc în calcul și elemente de la alte clădiri de cult învecinate, considerînd întreg sistemul de temple de la Sarmizegetusa ca un unic calendar, ceea ce iarăși vine în contradicție cu mentalitatea epocii.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6, 7/1977.

Fiind și eu de părere că acest inel al marelui sanctuar de la Sarmizegetusa constituia un calendar[2], socotesc însă că, pentru „citirea" lui, nu mai erau necesare elemente ajutătoare de la alte construcții. Am ajuns la această concluzie, pornind de la propunerile prof. H. Daicoviciu, și anume că un balustru semnifica o zi, iar șase baluștri separați de o lespede-prag o „săptămînă" de șase zile. Cinci asemenea „săptămîni" alcătuiau o lună, iar 12 luni un an de 360 zile. Pentru a pune acest an tradițional de 360 zile în acord cu cel de 365,25 zile era suficient ca, după consumarea a două rotații complete pe cercul cu baluștri, să se adauge încă o „săptămînă" dacică de șase zile. În acest fel, anul dacic tradițional, adaptat unor cunoștințe astronomice perfecționate, măsura 366 zile ceea ce însemna un avans de 0,75 zile sau de 18 ore anual față de anul tropic „clasic". După șapte ani se cumula, un avans de 126 ore (18 ore × 7 = 126 ore), echivalent cu 5,25 zile. Dar avansul de 5,25 zile reprezenta exact diferența dintre anul de 365,25 zile și cel tradițional geto-dac, de 360 zile! În acest caz — pentru a avea o corelare aproape perfectă între anul dacic tradițional și cel tropic — era suficient ca al optulea an, destinat corecției, să fie mai mic cu șase zile decît cei șapte dinaintea lui. Astfel, noul an dac de 365,25 zile putea fi urmărit pe calendarul vechi tradițional de 360 zile prin parcurgerea a șapte ani de 366 zile și al unui al optulea de corecție de 360 zile.

Tot în legătură cu calendarul dacic ar fi de precizat și punctul de unde începea numărătoarea zilelor anului. Acest loc se afla, probabil, în dreptul platformei externe a cercului, corespunzător cu direcția celor patru praguri ale sanctuarului și a semnului „Vărsătorul" în momentul echinocțiului de primăvară. Această platformă pătrată, cu latura de 2,30 m, executată din lespezi de calcar, prezintă, așa cum s-a constatat de către arheologi, urme de arsură. Aceste urme puteau proveni de la sacrificiile aduse probabil în acest loc în prima zi a noului an.

Așadar, geto-dacii posedau un calendar simplu, care se modifica doar o singură dată la opt ani — ceea ce era în perfectă concordanță, pe de o parte, cu cunoștințele timpului, iar pe de alta, cu nevoile practice ale oamenilor din antichitate.

[2] Vezi în acest sens studiul autorului, apărut în *Thraco-dacica*, II, 1981, p. 209 — *n.r.*

Cine urcă la etajul II al clădirii Senate House de pe Malet Street — unul din sediile Universităţii londoneze din cartierul, făcut celebru de Oscar Wilde, Bloomsbury, la doi paşi de British Museum — întîlneşte cu privirea chipul imortalizat în marmură al fondatorului lui School of Slavonic and East European Studies. Este figura lui R. W. Seton-Watson, a cărui viaţă şi activitate sînt strîns împletite cu promovarea adevărului privind lupta pentru unitate naţională a popoarelor din Europa Centrală şi de Sud-Est.

Aici m-a primit, în urmă cu aproape 15 ani, profesorul Hugh Seton-Watson, împreună cu un grup de profesori şi specialişti de la University of London. Era prima conferinţă ţinută de un istoric român la această instituţie după 1944 despre subiectul: România şi Antanta Balcanică. Trebuie s-o mărturisesc aici că în înscrierea lui în programul Institutului de studii slavonice şi est-europene un rol de iniţiator a aparţinut profesorului Hugh Seton-Watson.

Cu fiecare nouă întîlnire — la Londra, la Bucureşti, unde a revenit în repetate rînduri, sau la congrese ştiinţifice din alte locuri —, am ajuns a-l cunoaşte pe severul Hugh Seton-Watson. Indiferent de deosebirile sau chiar divergenţele dintre punctele noastre de vedere asupra unei analize istorice, am întîlnit la acest tipic profesor britanic un mare respect pentru opinia partenerului, o mare preţuire pentru căutarea adevărului istoric, un mare efort de înţelegere a unor fenomene şi procese istorice, deosebit de complexe şi noi. Şi, indiferent dacă preocupările din ultimii ani l-au ţinut mai apropiat de lumea universitară americană, unde se bucură de un remarcat

SETON-WATSON — TATĂL, FIUL ŞI ÎNDRĂGITA ROMÂNIE

CORNELIA BODEA

Interesul pentru istoria scrisă şi cea trăită nu are un început calendaristic în viaţa lui Hugh Seton-Watson[1], căci în casa părintească a crescut în cultul uneia şi alteia deopotrivă. Din vîrsta fragedă, Hugh Seton-Watson, născut în 1916, a putut asculta istoria vorbindu-i prin glasul evocărilor legate de activitatea laborioasă desfăşurată de tatăl său R. W. Seton-Watson (1879-1952), pentru apărarea cauzei naţionalităţilor asuprite din fosta monarhie austro-ungară, pentru grăbirea dezrobirii lor naţio-

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1973.

nale ce avea să vină odată cu sfîrşitul primului război mondial, şi apoi pentru recunoaşterea diplomatică a împlinirilor realizate prin arme şi voinţă naţională. Tot în casa părintească a întîlnit Hugh Seton-Watson nu o dată o seamă din reprezentanţii români, slovaci, croaţi, sîrbi — slujitori ai idealurilor de la 1918.

Tatăl său şi-a început cariera publicistică în anul 1906, sub pseudonimul Scotus Viator, (Călătorul Scoţian) dedicîndu-şi timpul, averea şi rîvna susţinerii revendicărilor naţionalităţilor asuprite din jumătatea răsăriteană a fostului imperiu dualist. A fost acel

prestigiu, decît de cea din țara sa de baștină, prof. Hugh Seton-Watson a dovedit și dovedește același asiduu interes pentru prezența istoriei civilizației românești în învățămîntul superior britanic. Nu pot să uit cuvintele de simpatie, chiar măgulitoare pe care le-a adresat deseori Magazinului istoric. Nu pot să uit atenția cu care urmărește viața și dezvoltarea tineretului universitar de la noi, așa cum, înainte de război, tînăr istoric, animat de ideile progresului social, nutrea o vie preocupare pentru a cunoaște activitatea Frontului Studențesc Democrat. Nu pot să uit că și-a părăsit odihna indicată după serioase suferințe în primăvara anului trecut, pentru a veni să conducă o ședință a simpozionului dedicat lui Nicolae Titulescu de către Universitatea Londrei, exprimînd cuvinte de aleasă prețuire la adresa ilustrului diplomat, prezentat istoricilor britanici prin comunicările profesorului Dinu C. Giurescu și ale subsemnatului.

Ce dovadă mai peremptorie a atașamentului său pentru promovarea studiilor sud-est europene în țara sa decît scrisoarea trimisă presei, la 19 iunie 1980, împreună cu alte două personalități ale științelor istorice britanice Steven Runciman și Dimitri Obolensky (ale căror lucrări sînt cunoscute și cititorilor români), Ziarul Times o publica sub următorul titlu: Studii culturale amenințate — primim de la profesorul Hugh Seton-Watson și alții.

Deplîngînd restrîngerea fondurilor pentru studiile est-europene în universitățile britanice, cei trei proeminenți istorici scriau: „Predarea limbii și literaturii din Iugoslavia, România, Bulgaria continuă, dar studii mai ample ale culturilor acestor națiuni devin aproape imposibile. În particular, studiul istoriei lor, elementul esențial pentru înțelegerea acestor țări, este amenințat.

Niciodată importanța internațională a Iugoslaviei și României nu a fost mai mare; și în ambele țări, atît guvernele cît și oamenii sînt mai pregătiți ca oricînd în trecut pentru relații culturale cu Marea Britanie".

La vîrsta retragerii, în plină formă creatoare, prof. Hugh Seton-Watson are rara satisfacție de a ști că eforturile sale, desfășurate timp de decenii, sînt prețuite și admirate nu numai în lumea academică anglo-saxonă, dar și în țara noastră.

Cristian POPIȘTEANU

istoric de informație sigură și onestă care și-a pus priceperea, entuziasmul și conștiința morală în slujba desăvîrșirii statelor naționale din centrul și sud-estul Europei în primele decenii ale secolului nostru. Interesul deosebit față de situația popoarelor subjugate din această zonă l-a îndemnat să zăbovească mai îndelungă vreme și în mai multe rînduri în mijlocul lor. Una din aceste călătorii a prelungit-o și în România în 1909, urmată de o alta în 1913. După primele luni de război, o revenire a sa în Serbia antrenează o nouă vizită și la București (ianuarie 1915), insistînd pentru intrarea țării noastre în război, alături de Antantă, cu scopul eliberării teritoriilor românești de sub stăpînirea Austro-Ungariei.

Sub impresia celor văzute și trăite în România, R.W. Seton-Watson îi scrie lui Octavian Goga, la 28 ianuarie 1915: „Nu vreau să mă întorc în țara mea fără a-ți mai trimite o ultimă salutare.

Cînd ne-am întîlnit noi ultima dată, cine ar fi gîndit că a sosit și pentru poporul român ceasul hotărîtor. Principiul naționalității străbate și învinge în ciuda tuturor obstacolelor și am convingerea fermă că are să învingă în Europa întreagă — după acest război abominabil pe care ni l-a impus tuturora militarismul german și politica de asuprire ungurească. Nu numai din prietenie pentru poporul d-tale, dar și din sinceră convingere cred că pe România o așteaptă în răsărit o mare misiune culturală. Eu vă doresc din toată inima să vă realizați unitatea națională — condiția unui viitor mai fericit.

Cîtă vreme a fost cu putință să evităm acest război mondial am fost adeptul unei soluții mai puțin drastice. Îmi pusesem chiar toate nădejdile în Austro-Ungaria.

Acum s-a isprăvit cu toate fantasmagoriile acestea. Azi poporul român stă în fața aceleiași alegeri, în fața căreia au stat, înainte cu 60 ani, glorioasele sale rude din Italia. Durerile fraților dv. din Transilvania sînt strigătoare la cer. Dar de cîte ori cineva îmi exprimă nădejdea platonică că, după război, maghiarii vor introduce un sistem de guvernare mai puțin sever, îmi aduc aminte de frumoasa vorbă a lui Manin[1] despre austriacii din Lombardia: «Noi nu vrem ca ei să ne guverneze mai bine. Noi vrem ca să se care!».

Azi, victoria Germaniei însemnează victoria stăpînirii ungurești. Românii au să hotărască ei înșiși dacă vor să scuture jugul sau dacă preferă comoditățile unui «gran rifiuto» [mare refuz]. Una te rog să n-o uiți. Pentru noi intrarea în acțiune a României ne-ar fi binevenită, întrucît ar aduce mai aproape deciziunea definitivă a războiului: dar noi

[1] Daniele Manin (1804-1857) — patriot italian, președinte al Republicii Venețiene în 1848, adversarul dominației austriacilor.

putem persista și vom și persista chiar dacă România ar rezista la marele ei viitor.

Dacă însă România va îngădui ca sîrbii să fie zdrobiți — ceea ce nu pot să cred — ar trebui să-mi fie rușine de toate relațiile mele cu românii. Nu este izbitoare numai comunitatea de interese dintre sîrbi și români, dar eu văd la acest popor de eroi, deasupra tuturor mizeriilor, mărimea morală care promite un viitor frumos și a cărui posesiune românii trebuie s-o dovedească și prin fapte... Trăiască România mare și unită!".

Intrarea țării noastre în război, retragerea apoi în Moldova și tot ce a urmat au fost urmărite cu multă îngrijorare de acest prieten fidel al României, fapt ce reiese și din scrisoarea trimisă lui Nicolae Iorga la 22 februarie 1918: „Profit de această ocazie pentru a vă asigura de puternica mea simpatie în această clipă tragică [România era ocupată în mare parte de Puterile Centrale] de a vă asigura, totodată, că prietenii României din Anglia nu vor înceta să lucreze pentru a face puternică și durabilă prietenia dintre cele două țări și a învinge gravele obstacole ridicate de spațiul geografic, care sînt o piedică în clipa de față. Noi ținem la cooperarea din partea română — o cooperare care se poate exprima prin universități și prin presă, chiar dacă nu va mai fi posibil să se facă o propagandă directă.

În Apus, războiul va continua pînă la capăt și este un lucru esențial ca noi să fim întotdeauna la curent cu ceea ce se petrece la românii din Ungaria sub acest jug, devenit mai brutal decît oricînd. Ne vom informa și noi pe cît ne stă în putință, dar eu contez pe dv. și pe alți prieteni pentru orice informație posibilă — cu toate că înțeleg marile dificultăți de comunicare existente etc. Acest lucru este însă de maximă importanță în campania noastră împotriva curentelor clandestine habsburgice din Apus, care pierd teren și nu vor fi învingătoare, dar care nu sînt de ignorat.

[Revista] *New Europe* va fi întotdeauna deschisă punctului de vedere românesc și sper că într-o zi va fi și pentru dv. posibil să scrieți în ea. Noi știm că România a făcut mai mult decît posibilul și că ea va rămîne pentru noi un prieten și un aliat... Nu-mi voi pierde cîtuși de puțin speranța în emanciparea românilor de sub tirania lor seculară".

R. W. Seton-Watson a fost acela care a transmis fiului său curiozitatea științifică și dorința de participare activă în slujba istoriei și a cauzei drepte. Într-adevăr, Hugh Seton-Watson a studiat literatura clasică, științele politice și istoria modernă la Universitatea din Oxford, între anii 1934-1938, îmbinînd de la început, pregătirea științifică cu practica politică. Metoda de lucru o deprinsese mai devreme de la primul său model și dascăl, tatăl său, astfel încît perseverența, aptitudinea deosebită în învățarea limbilor, setea de cunoaștere i-au lărgit de la început informația, orizontul științific și cultural, depășind cu mult sfera strictă a disciplinelor alese.

Cultivînd deopotrivă cuvîntul scris și oral, sau lectura și contactul direct cu lumea și realitățile ei, Hugh Seton-Watson le-a urmărit și le-a studiat cu stăruință oriunde și sub orice formă le putea întîlni. De aici pasiunea sa deosebită pentru călătorii și investigații la fața locului.

Prima călătorie de studii, făcută după terminarea liceului (1934) în Germania devenită hitleristă, a produs asupra sa un efect hotărîtor. Iată-l în tălmăcirea propriilor sale cuvinte: „Pornind de la convingerea că naționalismul care constituia esența mișcărilor fasciste ce bîntuiau atunci acele țări era o amenințare deopotrivă pentru libertate și pentru pace, mi-am pus credința în internaționalism și am căutat un viitor mai bun în socialism" (H. Seton-Watson, *Nations and States*, 1977). Cu această stare de spirit și cu astfel de convingeri, între anii 1937-1939, a vizitat Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, România, Bulgaria, Grecia și Polonia. Călcînd de bună seamă pe drumurile bătătorite de tatăl său, Hugh Seton-Watson a căutat pe vechii prieteni de luptă și de aspirații comune ai părintelui său și a legat totodată și noi prietenii mai aproape de vîrsta și vederile sale.

Cu ocazia venirii sale în România, tatăl său, R.W. Seton-Watson, scria la 16 ianuarie 1939, unui vechi prieten român, George Moroianu: „Sînt curios să aflu ce impresie va face asupra d-tale generația a doua. El vorbește bine franceza și germana. Și-a încheiat studiile la Oxford cu distincție. A intrat, mult mai devreme decît mine, în publicistică, și ia parte activă în organizațiile internaționale studențești. Nu-ți mai scriu despre situația pe care eu continui să o văd într-un mod cu totul pesimist. Cred că ne găsim în fața unui nou '48[1], dar mult mai rău. Totus mondus stultizat [Lumea întreagă a înnebunit]. Europa e putredă".

În 1939, Hugh Seton-Watson a fost de trei ori în România, lărgindu-și de fiecare dată atît cercul cunoștințelor și al prietenilor, cît și zonele vizitate. În luna decembrie, a venit a treia oară pentru a rămîne mai tot cursul anului următor, ca membru al Legației britanice. După România, a plecat, în aceeași calitate diplomatică, în Iugoslavia (1941), în Turcia (1941-1942) și apoi a trecut, ca ofițer de stat major pe lîngă Cartierul general al armatei britanice din Orientul Mijlociu de la Cairo.

[1] Din fuga condeiului, autorul a scris '48 în loc de '38, referindu-se de fapt la acordurile de la München din septembrie, prin care zone largi din teritoriul cehoslovac erau cedate Germaniei.

Cu uimitoarea sa aplicație pentru însușirea limbilor străine, a ajuns în cîțiva ani la performanțe cu totul ieșite din obișnuit, reușind să vorbească și să citească în limba tuturor țărilor în care a stat o vreme mai îndelungată. Cinci ani de studiu în Europa Centrală și de Sud-Est i-a fructificat în prima sa carte de un deosebit interes istoric *Eastern Europe between the Wars, 1918-1941* (Europa de Răsărit în perioada interbelică) — redactată în momentele de răgaz la Capetown și la Cairo, în 1942-1943, și publicată în 1945 în Editura Cambridge University Press. Este una din lucrările de bază care i-a deschis și porțile universitare.

Fără să renunțe la publicistică și la călătoriile atît de îndrăgite, Hugh Seton-Watson a îmbrățișat, cu precădere, din 1946 începînd, cariera didactică. Întîi, conferențiar de științe politice la Oxford, și după 1951 pînă în vara acestui an — cînd se retrage din cariera didactică — profesor de istorie la Universitatea din Londra.

În afară de lucrarea amintită, care a cunoscut mai multe ediții, din bogata sa listă de lucrări s-au impus cu deosebire: *Neither War nor Peace* (Nici război, nici pace, 1960); *The Russian Empire, 1801-1917* (Imperiul rus, 1965); *Nations and States* (Națiuni și state, 1977); *The Making of a New Europe. R.W. Seton-Watson and the last Years of Austria-Hungary* (Formarea unei noi Europe. R.W. Seton-Watson și ultimii ani ai Austro-Ungariei, 1981). Această din urmă lucrare a fost scrisă în colaborare cu fratele său, profesorul Christopher Seton-Watson, de la Universitatea din Oxford. Ea poartă amprenta unei duble filiații în linie directă. Una de natură biografică, este relația subiect-autor sau dascăl-discipol; a doua e comunitatea tematică reflectată pe două epoci istorice succesive, cuprinse între anii 1906-1920 și 1918-1941. În epoca 1906-1920, dominanta o constituie contribuția lui R.W. Seton-Watson la cauza „naționalităților nemaghiare" din cadrul monarhiei dualiste și la lupta lor pentru integrarea în statele naționale preexistente sau nou create. Epoca de la 1918-1941 cuprinde dezvoltarea acelor state naționale.

În bilanțul activității sale didactice de aproape patru decenii — cum am arătat — România și poporul român ocupă un loc îndrăgit. Și chiar dacă această activitate didactică se încheie, sau tocmai pentru aceea, creația sa științifică se profilează cu contururi și mai accentuate. Un exemplu concludent este și cartea la care lucrează în prezent: *R.W. Seton-Watson și românii, 1906-1920*, în colaborare cu semnatara acestor rînduri.

Semnificativ act de cultură

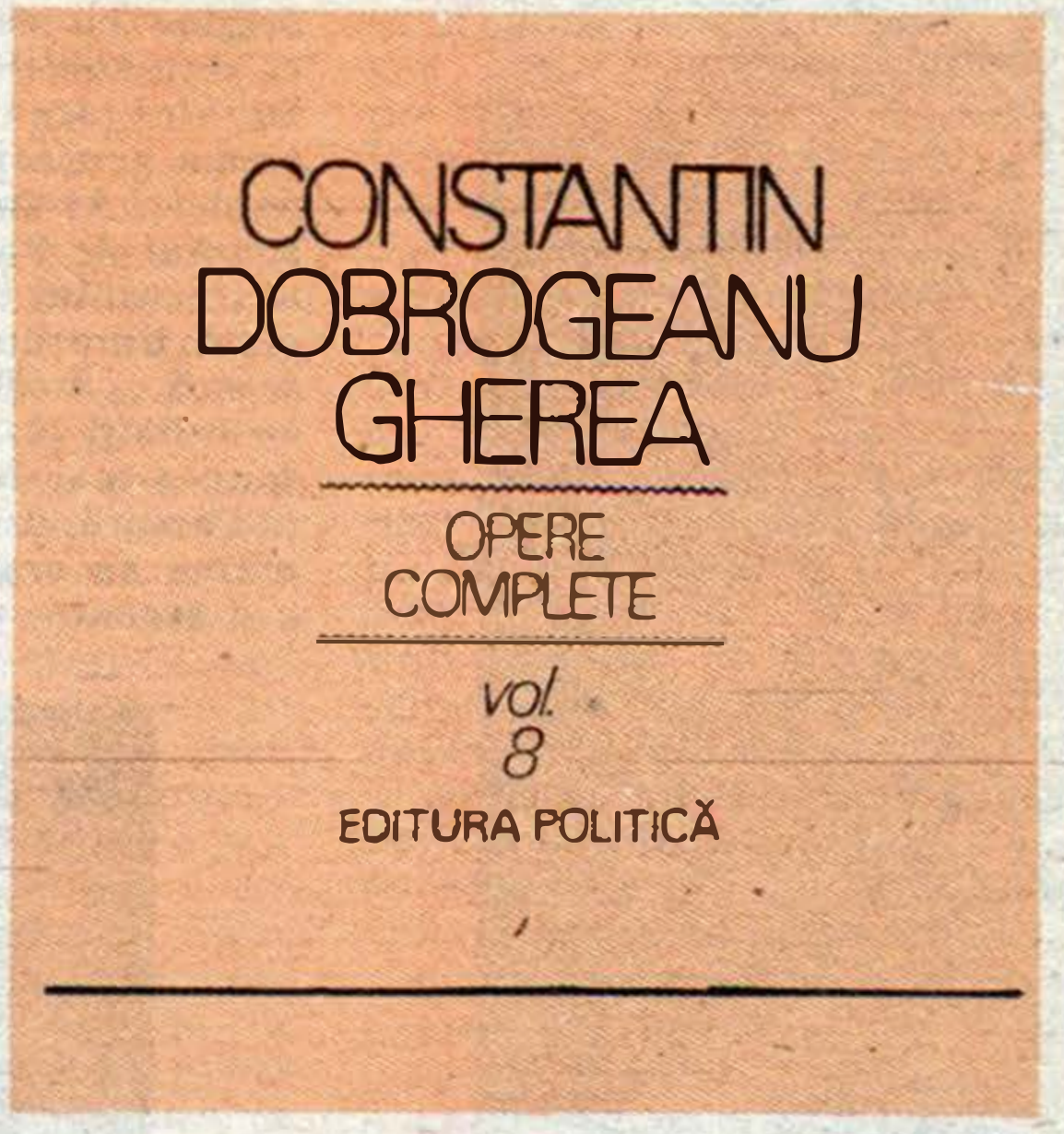

Iată că la numai 15 ani de cînd publicam într-un singur volum ansamblul scrierilor de ideologie și critică literară ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, avem profunda satisfacție intelectuală de a fi acum în posesia tuturor scrierilor sale, prin apariția a opt volume de Opere complete.

Publicate sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. de un colectiv coordonat de Ion Popescu-Puțuri și Ștefon Voitec, cele opt volume[1] apărute în Editura politică între 1976 și 1983 oferă acum opiniei publice ansamblul a tot ceea ce a rămas scris de la Gherea, unele din texte fiind editate pentru întîia dată.

Este un semnificativ act de cultură această integrală a celui pe care Iorga îl numea „adăugitorul culturii" românești. Și este deosebit de revelator faptul că operele sale complete apar în anii noștri, în climatul atît de rodnic, de autentică valorificare științifică a moștenirii culturale, alături, deci, de celelalte mari restituiri critice precum cele din scrierile lui Kogălniceanu, Alecsandri, Eminescu, Iorga, Pârvan, Sadoveanu, Arghezi, Odobescu, Maiorescu. În asemenea monumente de cultură prezentul socialist al țării își proiectează cu atît mai pregnant dimensiunile reale.

Un Gherea complet — iată o identitate a dialogului științific marxist purtat de un celebru gînditor și militant revoluționar din țara noastră la nivel european. Și cu atît mai nobil se înscrie acest act de cultură națională în analele contemporaneității într-un an cînd partidul comunist, poporul român sărbătoresc împlinirea a 90 ani de la făurirea partidului politic al clasei muncitoare din România și cînd, cu toții, am aniversat 165 ani de la nașterea lui Karl Marx.

Sînt — aceste date aniversare — tot atîtea generatoare de multiple reverberații în conștiința prezentului.

George IVAȘCU

[1] Colectivul redacțional: Ion Ardeleanu, Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Teodor Popescu, Valentina Popovici.

În urmă cu 125 ani, la 11 aprilie 1858, în cartierul Delea-Nouă din București se năștea Barbu Ștefănescu, intrat în conștiința românilor sub pseudonimul său literar — Delavrancea. Deși văzuse lumina zilei în Capitală, înaintașii săi erau țărani, origine cu care scriitorul avea să se mîndrească întotdeauna, ca și cu un titlu de noblețe. „Am dreptul și onoarea de a vă spune: Da, sînt țărani, fiu de clăcaș împroprietărit la '64. Sunt și suntem prima generație care a învățat carte... Acesta este titlul meu de noblețe. Aș vrea să-l văz pe al dvs." spunea Delavrancea, proaspăt deputat de Prahova, în Parlamentul din 1894. Cunoscător avizat al trecutului nostru, el știa ce rol istoric important jucase această clasă timp de secole, apărînd neamul, limba și cultura strămoșească. „Străbunii mei se pierd în haosul iobagilor, suferind, cu ceilalți țărani deopotrivă, și lipsa, și foamea, și năvălirile" — spunea marele scriitor, orator și om politic, într-un discurs rostit în Cameră, în anul 1917. Originea și educația ce a primit-o explică marea sa dragoste pentru țărănime și lupta de o viață pentru a determina ameliorarea condițiilor de trai ale acestei clase.

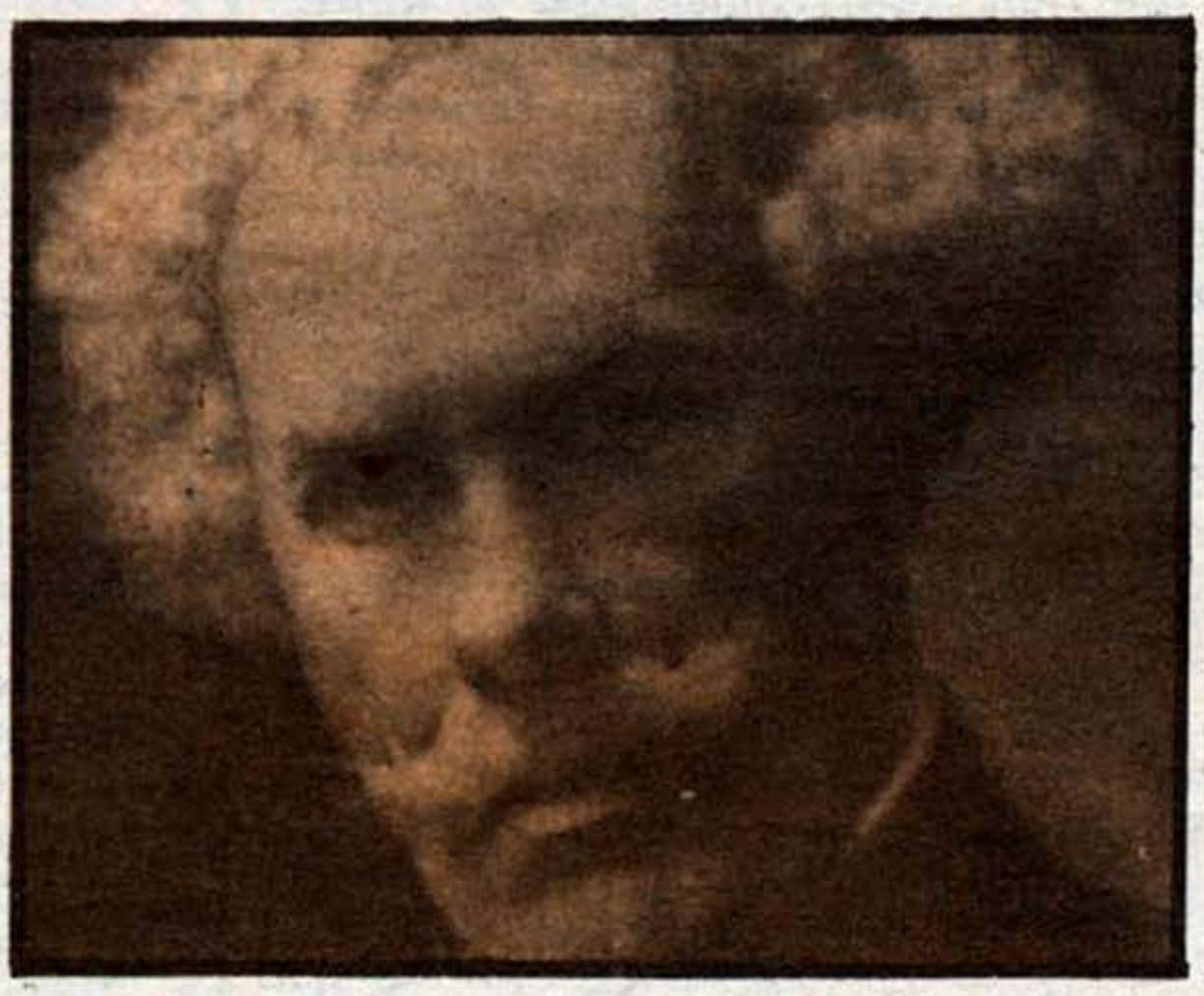

DELAVRANCEA — om politic

MIHAI VATAVU

Într-adevăr, una dintre constantele activității politice a scriitorului Delavrancea, ridicat, prin muncă și talent, la cele mai înalte demnități pe plan politic[1], a fost chestiunea agrar-țărănească. Astfel, după aderarea la Partidul Național Liberal, în 1888, el se va manifesta cu vigoare în apărarea țăranilor, care tocmai în acel an porniseră la luptă revoluționară, cerînd întocmiri social-politice mai

[1] De-a lungul vieții sale de om politic, Delavrancea a făcut parte din mai multe partide politice. În 1894, a fost ales deputat de Prahova; a fost vicepreședinte al Camerei, ministru al Lucrărilor publice în 1910-1912, ad-interim la Ministerul cultelor și instrucțiunii publice în 1911, ministru al industriei și comerțului din 1917.

În anii neutralității, 1914-1916, Delavrancea însuflețește auditoriul său pentru înfăptuirea deziderateloi și idealurilor unității naționale

drepte[1]. În ziarul al cărui redactor principal era, *Democrația*, Delavrancea a scris, în anii 1888-1890, zeci de articole, cerînd măsuri în vederea estompării diferențelor enorme între condițiile de muncă și de trai ale țărănimii și cele ale altor clase sociale. În articolul intitulat semnificativ *Dreptul muncei*, din 1 decembrie 1888, Delavrancea nota că țăranii vor „să rămînă stăpîni pe produsul muncei lor... Ei vor să aibă dreptul de a trăi sub soarele României și de a se folosi de roadele pămîntului României în marginile muncii desfășurate. *Ei vor și au dreptul la aceasta* [subl. ns.]".

„Eroi in timp de război, martiri in timp de pace"

În 1892, el aborda, într-o conferință, la Ateneu, tema *Țăranul nostru și țăranul mizeriei*, descriind, în culori vii, sărăcia țărănimii fără pămînt, care constituia 70-75 la sută din totalul sătenilor. Țăranii săraci formau, după părerea avizată a lui Delavrancea, „imensa legiune a celor care, în diferite grade, aparțin mizeriei organice și nefericirii sufletești". Pornind de la lipsa de drepturi economice, oratorul aborda și inexistența în societatea burgheză a libertăților politice pentru țărănime: „Însăși libertatea, supremul element al demnității umane, pentru el [țăran] nu există aproape cu desăvîrșire. Libertatea dintre un decăzut organicește, un flămînd, un dator vecinic arendașului și naturii și acela cu care tocmește muncile, *adevărate canonuri* [subl. ns.] — ce libertate este aceea?", se întreba, pe bună dreptate, vorbitorul. În încheierea vibrantei sale conferințe, apărătorul țăranilor îndemna tineretul să-și asume misiunea ridicării materiale și morale a clasei care forma „baza națiunii noastre", a celor ce erau „eroi în timp de război, martiri în timp de pace".

Și ca deputat, în mai multe rînduri, Delavrancea a acționat deseori în sprijinul țăranilor, cerînd pentru ei o serie de drepturi economice și libertăți politice reale: „Voința poporului este virtutea numărului, căci poporul este cea mai mare valoare numerică din națiune. Nu orice om din popor poate să fie filozof, poet, om politic, dar indivizii întruniți laolaltă într-un singur corp — poporul — devine un mare filozof, un mare poet, un mare om politic. În popor stau potențial închise adîncimi filozofice, emoții poetice și vaste concepții politice, la care niciodată nu s-au putut ridica decît aceia care au trăit în popor și au avut geniul de a-l înțelege". Sau, cu alt prilej: „Cînd comunele rurale vor ajunge la conștiința că au drepturi sfinte și imprescriptibile și la putința de a-și exercita aceste drepturi, atunci poporul român se va ridica ceva mai sus... și politica noastră va fi mai largă..." arăta el într-un discurs rostit în Cameră, în 1895. Tot în 1895, de la tribuna aceluiași înalt for legislativ, Delavrancea se pronunța pentru democratizarea învățămîntului, în așa fel ca el să fie accesibil și țăranilor. Discursul a fost răspîndit și în broșură, cu sugestivul titlu *Lumină tuturora*.

După declanșarea primului război mondial, deși dezbaterea reformelor — împroprietărirea și votul universal — l-a găsit în tabăra conservatorilor, el a luat atitudine în favoarea împroprietăririi care, după propria-i apreciere, avea să aibă ca rezultat un „spor al puterii de muncă, de siguranță și de liniște" a țărănimii.

Unitatea românilor — puterea vie de viață

O altă constantă a preocupărilor politice ale lui Barbu Ștefănescu Delavrancea a fost chestiunea națională. Într-un discurs din 9 iunie 1917, rostit în Cameră, la Iași, marele patriot arăta că „mai tot ce am gîndit, ce am scris, ce am vorbit au pornit *de la* și *pentru* această idee [subl. ns.]". Insistînd asupra continuității ideii naționale, Delavrancea considera că ea a reprezentat, la români, „puterea vie de viață, trecută din generație în generație". Sau, într-un discurs în Cameră din 1897, el definea chestiunea națională drept „formula actuală a energiei, în virtutea căreia poporul român a străbătut secolii, păstrîndu-și unitatea în limbă și identitatea în conștiința sa despre sine însuși. Sub diferite state am constituit întotdeauna o singură ființă cu funcțiuni de viață care nu se pot reteza, cum se retează pe harta Europei teritoriul unui popor aparținînd la diferite state".

Răstimpul dintre Independență și Unirea cea mare a constituit, se știe, o perioadă deosebit de fertilă sub raportul luptei naționale. Un moment culminant al acestei lupte l-a constituit mișcarea memorandistă (1892-1894)[2]. În timpul ei, Delavrancea s-a pronunțat cu tărie în apărarea conducătorilor Partidului Național Român din Transilvania, judecați în procesul memorandiștilor de la Cluj. Între fruntașii societății patriotice Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor (Liga culturală), creată în 1891 și care a fost pivotul mișcării de solidarizare a românilor de dincoace de Carpați cu cauza fraților asupriți de peste munți, s-a numărat — alături de V.A. Urechia, I.C. Grădișteanu, Gr. Brătianu, Al. Orăscu ș.a. — și B. Delavrancea. El a participat la toate mitingurile și demonstrațiile impresionante organizate de Ligă în sprijinul românilor transilvăneni, frustrați de drepturi naționale elementare. În 1893, la 19 decembrie, a rostit o conferință de răsunet, la Ploiești, pe tema *Cestiunea națională. Rolul și drepturile românilor transcarpatini*, în care a dezvăluit asuprirea și „crimele istorice" ale claselor dominante din Austro-Ungaria împotriva poporului

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1969; 7, 8/1978.

român din Transilvania, îndemnînd la rezistență, în vederea conservării ființei naționale a românilor asupriți de peste munți.

Un moment de vîrf al activității sale naționale s-a înregistrat în anii primului război mondial, cînd, prin prăbușirea Imperiului austro-ungar, marele scriitor a întrevăzut calea înfăptuirii idealului secular al românilor; desăvîrșirea unității național-statale. În anii neutralității (1914-1916), Delavrancea a devenit un adevărat „buciumaș" al durerilor și speranțelor neamului românesc. Împreună cu ceilalți fruntași ai luptei noastre naționale, aflați în fruntea Ligii culturale sau a Acțiunii naționale și apoi a Federației unioniste, Delavrancea a cutreierat țara, rostind numeroase cuvîntări la întrunirile organizate de societățile respective.

Relevînd unitatea noastră peste granițele politice vremelnice, reputatul orator arăta — într-o alocuțiune ținută la Iași, în noiembrie 1915 — că Munții Carpați „nu ne despart, ci ne întregesc. În ei s-au adăpostit și cei de dincolo și cei de dincoace, în vremuri de năpustiri. În ei s-au strîns cei de o limbă și cei de o lege... În ei s-a dospit și a crescut sufletul nostru... Carpații sînt osul de rezistență al nostru, șira spinării care nu s-a încovoiat niciodată și nu se va rupe decît cu cel din urmă dintre noi.

România este patria noastră și a tuturor românilor de pretutindeni. E o singură ființă etnică. E România celor de demult și a celor de mai apoi. E patria celor dispăruți și a ce va să vie".

În anii 1917 și 1918, Delavrancea a făcut parte din guvernul de la Iași, numit „al unității naționale". Dar un destin ingrat nu i-a permis marelui scriitor, jurist și om politic, ferventului patriot să trăiască momentul măreț al înfăptuirii Unirii celei mari: actul de la 1 Decembrie 1918. S-a stins din viață prematur, la 29 martie 1918, cu puțin înainte de a vedea cu ochii mărețul vis pentru a cărui împlinire se dăruise.

Chipuri și portretiști pașoptiști

Dr. MIRCEA PETRESCU

Printre fruntașii participanți la evenimentele revoluționare din țările române în anul 1848 s-au aflat și o seamă de artiști plastici: C.D. Rosenthal, Ioan Negulici, Barbu Iscovescu ș.a.[1]

După studii încheiate în 1839 la Viena (unde a rămas pînă în 1842) Constantin Daniel Rosenthal (n. 1820) a venit în țările române îndemnat de prietenia ce-l lega de Ioan Negulici, apoi de C.A. Rosetti, Vasile Mălinescu și Scarlat Vîrnav. După o ședere de cinci ani, în 1847 a plecat la Paris, împreună cu Vasile Mălinescu. În capitala Franței, Rosenthal a lucrat în atelierul pictorului Drolling, elev al lui David (unde, mai tîrziu, îl întîlnim și pe Theodor Aman); din Franța a plecat în Anglia, la Londra și Liverpool, pentru a studia operele marilor portretiști englezi, de care a fost mult influențat în creația sa ulterioară.

După o scurtă etapă la Budapesta, unde nu a găsit nici o înțelegere din partea oficialităților, Rosenthal s-a reîntors în București, realizînd mai multe portrete și luînd apoi parte activă la revoluția din 1848. La 18 iulie, a solicitat cetățenia română, care i s-a acordat de către autoritățile revoluționare, „dat fiind talentul său și partea activă pe care a luat-o la revoluție".

În zilele în care soarta revoluției se afla în cumpănă, pictorul scria cu tristețe: „E cu neputință ca o asemenea nedreptate să se petreacă. De ce nu sînt eu, o clipă doar, cel mai puternic? Mi-aș da bucuros viața, pentru asta, ba chiar nemurirea. Nu poți ști cît sufăr pentru cauza voastră. N-aș fi crezut niciodată că sînt atît de valah cum sînt: admir din zi în zi mai mult poporul român: ce inteligență, ce blîndețe".

Ajuns la Paris, în 1850, pictorul realizează cele mai cunoscute lucrări ale sale România revoluționară și România rupîndu-și cătușele pe Cîmpia Libertății. Întorcîndu-se la Budapesta, a fost arestat de către regimul reacționar instaurat după înfrîngerea revoluției maghiare de la 1848 de către Imperiul habsburgic și ucis în noaptea de 23 iulie 1851; la un an după moartea sa, Maria Rosetti, al cărei chip servise de model pentru cele două tablouri amintite mai sus, scria: „Sărmanul Rosenthal! Numele tău și al României nu pot fi despărțite. Prieten de zile bune, frate în nenorocire, martir al viitorului nostru, tu ai un templu în sufletele noastre".

Portretul inedit aflat în colecția mea înfățișează — așa cum indică eticheta lipită pe spatele tabloului — pe Ecaterina Cornescu-Obedeanu, probabil sora Elenei Obedeanu (mama lui C.A. Rosetti). Ecaterina Cornescu se trăgea din vechea familie Obedeanu, din Craiova, care în cursul vremurilor se remarcase prin diferite acte de caritate publică în capitala Olteniei: între altele, membrii acestei familii au ridicat biserica „Obedeanu" (1748), prima școală din oraș (1755), precum și fîntîna „Obedeanu", inaugurată în 1774, care aducea la Craiova, prin țevi, izvoare naturale captate și amenajate.

Portretul este executat în 1848, în maniera portretistică însușită de artist în Anglia: înfățișează o femeie de aproximativ 50 ani, îmbrăcată într-o rochie de dantelă albă, stînd într-un fotoliu, pe un fundal brun.

Un alt tablou din colecția mea, datorat tot unui pictor pașoptist, este cel care îl înfățișează pe Mihail Atanasiu și are ca realizator (deși nesemnat) pe Ioan Negulici (1812-1851), elev al lui Nicolo Livaditti, iar la Paris mai întîi al lui Leon Cognat, apoi al lui Michel Martin Drolling. Autor al portretelor unor însemnați revoluționari români (Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, Cezar Bolliac, Christian Tell), Negulici a fost unul din primii noștri peisagiști, prevestindu-i pe Ion Andreescu. Cariera lui s-a sfîrșit însă repede, căci, după participarea la evenimentele din 1848, a fost arestat și exilat la Brusa, unde a și încetat din viață în 1851.

Despre bărbatul din portret, Mihail Atanasiu, nu posed date amănunțite. Dintr-o diplomă ce i-a fost acordată în noiembrie 1845 de către Gheorghe Bibescu (pe care am primit-o, împreună cu tabloul, de la un urmaș al familiei) rezultă că era moștenitorul acestei familii, căreia i se atesta rangul boieresc.

Din anul 1847 datează și o acuarelă înfățișîndu-l în haine de tînăr bonjurist pe pictorul și viitorul fotograf Carol Popp de Szathmári (a cărui activitate de pionier al fotografiei a fost amplu prezentată cu imagini inedite în paginile Magazinului istoric). Portretul aflat în colecția mea este realizat de Johann Horrak (1815-1870), acuarelist și gravor, care a trăit și lucrat la Viena și Londra. Portrete realizate de el se află în mari colecții din Viena (Colecția „Reinhardt") și la muzeul din Edinburgh (portretul lui John Scott, realizat în 1861).

Deși nu au fost pictori, Scarlat Vîrnav și Vasile Mălinescu (amintiți mai sus) se cuvin și ei evocați în rîndul celor care, în tumultuoșii ani de la mijlocul veacului trecut, au contribuit la dezvoltarea artelor plastice în România. Cel dintîi este unul din întemeietorii Pinacotecii din Iași, pe care a dotat-o în 1845 cu numeroase tablouri din colecția marchizului spaniol de Las Marismas achiziționate la o licitație din Franța. Vasile era fiul cămînarului Iordache Mălinescu, cel care în 1884 tipărise la Buda, pe cheltuiala sa, Istoria pentru începuturile românilor în Dachia a lui Petru Maior. Păstrez de la ei cîteva piese de mobilier, între care un frumos birou stil Iosif II, primite de la Ana Cuparencu (mama mamei mele) care a fost vară cu Vasile Mălinescu.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1968.

MOVSES KHORENAŢI —

„părintele istoriografiei armene"

SERGIU SELIAN

Pentru armeni, „istoria, cea dintîi carte a unei naţii", cum spunea Bălcescu, a însemnat, dintotdeauna, certitudinea obîrşiei şi a existenţei lor multimilenare. Vieţuind într-o regiune geografică situată la confluenţa Orientului cu Occidentul, unde a trebuit să suporte în permanenţă presiunile expansioniste ale perşilor, arabilor, tătarilor, mongolilor, ale imperiilor roman, bizantin, otoman, ţarist, naţiunea armeană şi-a dovedit, în cursul luptei pe care a fost nevoită să o ducă pentru supravieţuire, tăria morală şi spirituală, nutrită din conştiinţa vechimii şi continuităţii sale. Armenii, unul dintre marile popoare ale antichităţii, deşi tragic marcaţi de desele şi îndelungatele perioade de dependenţă statală, trăiesc şi astăzi pe o parte din teritoriul locuit de strămoşii lor, păstrîndu-şi limba, cultura şi civilizaţia[1]. Iar dacă faptele acestui popor paşnic, talentat şi sîrguincios au devenit cunoscute nu numai armenilor înşile, dar şi altor naţiuni, un principal merit îi revine lui Movses Khorenaţi[2], căci de la el începe istoriografia armeană. În secolul V, acesta a alcătuit, folosind o bogatădocumentaţie, prima *Istorie a armenilor*.

Biografia lui Movses Khorenaţi a devenit cunoscută abia în sec. X, iar de atunci, despre marele istoric s-au scris peste 250 studii. Născut în anul 410, în localitatea Khoren, din provincia Taron (astăzi Muş, în Turcia), Movses a făcut parte din grupul de traducători armeni trimişi, pentru desăvîrşirea studiilor, în marile centre de cultură ale epocii.

În anul 405, cărturarul Mesrop Maştoţ crease alfabetul armean şi, împreună cu patriarhul Sahac Partev, hotărîseră să traducă principalele scrieri din cultura universală în limba armeană, trimiţînd, în acest scop, la studii în străinătate, pe mulţi dintre tinerii lor discipoli. În 432, Movses a fost trimis la Alexandria; în drum, el s-a oprit în Palestina şi Siria. La Alexandria, a avut un dascăl pe care îl menţionează doar cu porecla de Platon cel Nou. Înapoiat în 440 în patrie, după o călătorie pe mare, cu escale la Roma şi Atena, s-a retras în provincie şi a început să studieze folclorul, pe care-l considera un izvor important pentru o viitoare istorie a armenilor. Tot colindînd satele îşi căpătase faima de poet-cîntăreţ; aşa l-a întîlnit patriarhul Ghiut Arahezaţi, o veche cunoştinţă, care l-a numit episcop al provinciei Bagrevand. A murit în anul 493, după ce-şi încheiase capodopera ce l-a consacrat ca „părinte al istoriografiei armene". În afară de *Istoria armenilor*, lui Movses Khorenaţi îi mai sînt atribuite o serie de traduceri din autori antici şi diverse scrieri hagiografice.

Istoria are istoria ei. A fost scrisă la cererea prinţului Sahac Bagratuni. La sfîrşitul sec. V, Armenia se afla într-o grea situaţie politică; în 428 îşi pierduse independenţa, fiind împărţită între Persia şi Imperiul roman de răsărit. În acele condiţii, prinţul Sahac, aparţinînd familiei dinastice a Bagratizilor, a luat decizia patriotică să sprijine scrierea unei istorii a Armeniei. Alcătuirea unei asemenea lucrări, într-o epocă în care ţara se afla divizată între Persia şi Bizanţ, devenise o necesitate, ea fiind menită să contribuie la dezvoltarea sentimentului demnităţii naţionale, la stimularea luptei pentru independenţă. Autorul lucrării a urmat îndemnul, cum consemnează el însuşi, „să alcătuiască printr-o scriere atotcuprinzătoare şi folositoare, istoria întocmai a neamului nostru, începînd cu casele regale şi princiare, adică cine din cine se trage şi fiecare ce faptă a săvîrşit şi

(Continuare în p. 32)

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1976, 11/1981.

[2] În limba armeană, accentul cade întotdeauna, cu excepţia articolului enclitic, pe ultima vocală.

CITITORII SCRIU ISTORIE

DR. N. QUINEZU — democrat şi umanist

Deosebitul ecou de care s-au bucurat în rîndurile cititorilor noştri articolele consacrate împlinirii a 90 ani de la făurirea partidului politic al clasei muncitoare din România este ilustrat şi de însemnările pe care doi cititori bucureşteni le consacră lui Nicolae Quinezu.

Născut la Iaşi la 7 martie 1867 într-o familie cu vechi tradiţii progresiste, dr.N. Quinezu[1] a fost o prezenţă activă în evenimentele politice şi culturale legate de începuturile mişcării socialiste din România. „Înalt, sprinten, numai nervi şi muşchi, foarte tăcut şi rezervat în mişcări. Numai prin expresia ochilor trăda o fire delicată şi sentimentală, dar călca ferm pe pămînt", avea să-l contureze prietenul său C. Stere.

La 21 ani, în 1888, anul răscoalelor ţărăneşti, convingerile sale democratice şi „admirabilul său curaj de a împărtăşi pe faţă ideile socialiste", cum va nota Panait Muşoiu, îl propulsează în atenţia opiniei publice. Cazul său ajunge în Parlamentul României, devine „chestiunea locotenent Quinezu". Este debutul său politic. Timp de 40 ani, se va dedica cu pasiune şi modestie idealurilor în care a crezut cu tărie, valorilor perene ale democraţiei, dreptăţii şi umanismului.

[1] Se cunosc cinci variante ale numelui său de familie:

I. *Kinez*, formă sub care e consemnat numele tatălui şi bunicului în documente ale vremii (Extras de botez emis de Mitropolia Moldovei sub nr. 350/7 august 1846, atestînd naşterea lui N. Kinez — tatăl —, fiul spătarului Mihail Kinez şi al soţiei sale Ecaterina, la 1 noiembrie 1828; atestatul emis de Academia Mihăileană sub nr. 9/8 iulie 1846 pentru N. Kinez, tatăl).

II. *Quinez* N.(dr.) este varianta sub care apare numele său în multe documente oficiale, printre care teza de doctorat nr. 123, Facultatea de medicină Iaşi, 1899; *Înaltul Decret Regal* nr. 2 714/1 iulie 1919, prin care este numit prefect al judeţului Roman; certificatul nr. 4 767 din 16 mai 1928 eliberat de Prefectura jud. Roman; unele documente, procese verbale, manifeste ale P.S.D.M.R. şi ale Clubului social-democrat din Iaşi. Tot astfel semnează majoritatea articolelor în *Lumea nouă*, *Munca*, *Viaţa românească*.

III. *Chinez* N. (dr.), variantă mai rar folosită, întîlnită în: certificatul de deces nr. 137/7, aprilie 1928, eliberat de Oficiul Stării civile — Primăria comunei Roman; *Manifestul* Comitetului executiv al Clubului muncitorilor din Iaşi pentru alegerile comunale din 1894 (*Lumea nouă*, 26 noiembrie 1894).

IV. *Quinezu* N.(dr.), forma cea mai utilizată în lucrări de memorialistică (Izabela Sadoveanu, C.D. Anghel, C. Stere, Spiridon Popescu, C. Săteanu), dar întîlnită şi în unele documente oficiale, precum şi în corespondenţa cu G. Ibrăileanu.

V. *Chinezu* N. (dr.), variantă cu oarecare circulaţie în lucrări apărute în ultimii ani.

„Ai trecut Rubiconul"

Patriotismul, respectul pentru om şi drepturile lui, dorinţa de cunoaştere şi pasiunea pentru literatură, filozofie şi studiile politico-sociale, cultivate cu stăruinţă şi avînd tradiţie în familie au marcat în chip hotărîtor structura sa spirituală. Tatăl său, ing. Nicolae Kinez, fiul spătarului Mihail Kinez, s-a numărat printre participanţii la mişcarea revoluţionară din Moldova din aprilie 1848[2], iar

[2] G. Sion în *Suvenire contimpurane* îl menţionează în legătură cu incidentul armat de la Hanul din Gro-

ulterior, refugiat în Transilvania, a luat parte la Marea Adunare Națională de la Blaj din 3-5 mai 1848 de pe Cîmpia Libertății. Este unul dintre autorii jalbei deputaților pontași prezentată Divanului ad-hoc al Moldovei la 9/21 noiembrie 1857, în care erau expuse doleanțele locuitorilor satelor.

Intrarea dr. N. Quinezu în scena politică se produce în primăvara anului 1888. La 31 mai, procurorul Tribunalului județului Dorohoi informa Ministerul justiției că sublocotenentul N. Quinezu a fost trimis sub escortă și închis la Galata (Iași); Consiliul de război din Iași îl condamnă la degradare și închisoare (sentință ulterior casată, pentru viciu de formă) pentru propagandă socialistă în rîndul „dorobanților cu schimbul" și incitare la rebeliune. Este acuzat că „pe căprarii și sergenții din compania lui, dînsul îi transformase în agenți de propagandă subversivă. Nu e sergent, nu e căprar din acea companie, care să nu fi avut asupra lui scrieri, răvașe, jurnale, propagațiuni subversive". Activitatea de propagandă socialistă a dr. N. Quinezu în județul din nordul Moldovei s-a desfășurat atît înainte, cît mai ales în timpul răscoalei. Într-o scrisoare din 12 mai, I. Nădejde își exprima bucuria aderării tînărului ofițer la mișcarea socialistă: „Îmi pare bine că ai trecut Rubiconul, ai să muncești mult, dar simpatia țăranilor și inteligența lor are să te alunge de orice pesimism". Scrisoarea va fi confiscată și ulterior folosită de organele de anchetă la instrucția procesului, făcînd și obiectul unui virulent duel oratoric, în noiembrie 1888, în Parlament, între V. Gh. Morțun și Al. Marghiloman.

Lupta socialiștilor români potrivită condițiilor țării

Urmează studiile la facultatea de medicină din Bruxelles (1892-1894), continuate apoi la Iași, unde va fi intern la clinica de chirurgie; în 1899 își va susține teza de doctorat. În capitala Belgiei frecventează cercurile și cluburile socialiste pe unde trecuseră și alți fruntași ai începuturilor mișcării socialiste de la noi, C. Mille, V.Gh. Morțun, Al.G. Radovici. Va avea legături cu cercul de socialiști din jurul revistei *L'Ére nouvelle* (Paris), întemeiată și condusă de socialistul român George Diamandy.

Reîntors în țară, N. Quinezu este ales în Comitetul Executiv al Clubului muncitorilor din Iași (1894-1897). Același club îl propune deputat în alegerile comunale din septembrie 1894, împreună cu I. Nădejde, Gh. Petrovici și V.I. Speranția. Un an mai tîrziu este delegat la Congresul III al P.S.D.M.R. (4-5 aprilie 1895) unde este ales „consilier suplimentar" (membru supleant) al Consiliului general, iar din iulie 1895 este „însărcinat cu secretariatul partidei". În această ultimă calitate, dr. N. Quinezu îl înlocuiește pe C. Mille, demisionat la 7 aprilie 1895 din Consiliul general și din partid. De notat că la propunerea dr. N. Quinezu se votează o rezoluție în care, plecînd de la necesitatea unei „direcțiuni bine definite a partidului și considerînd că unul din factorii cei mai de seamă în propagandă este presa, congresul interzice oricărui membru de partid să înființeze un ziar politic socialist personal".

La 1 noiembrie 1894 apare *Lumea nouă*, organ zilnic al social-democrației române. Printre fondatorii cotidianului socialist, alături de Ioan și Sofia Nădejde, Gherea, V.Gh. Morțun, Al.G. Radovici ș.a. îl găsim și pe dr. N. Quinezu. Este unul dintre colaboratorii activi ai ziarului, publicație salutată de August Bebel ca „un semn de neoprită și victorioasă pătrundere a ideilor socialiste în toate țările cu cultură modernă", iar de Karl Kautsky ca „un act tot atît de revoluționar ca și alegerea unui deputat socialist în parlament".

Cunoscător al ideologiei revoluționare a lui Karl Marx dar și al realităților românești, el sesizează acest mare adevăr: „Deosebirea dintre starea economico-socială a țării noastre și a celorlalte țări ne arată că tactica și lupta practică a socialiștilor români trebuie să fie adaptată condițiilor speciale ale țării noastre".

Un loc deosebit în activitatea sa publicistică îl ocupă legăturile cu *Viața românească*, printre ai cărui întemeietori se numără. O mare prietenie l-a legat toată viața de D.D. Pătrășcanu și G. Ibrăileanu, mentorul revistei ieșene care îl socotea „printre prietenii cei mai aproape de inimă".

Activitatea profesională i-a permis să cunoască mai multe județe ale țării, unde a funcționat ca medic, luînd contact nemijlocit cu realitățile sociale ale României. L-a revoltat „nepăsarea criminală față de groaznica mizerie a majorității poporului român" — cum scria într-un articol apărut în *Lumea nouă* —, dedicîndu-și întreaga viață luptei pentru îmbunătățirea situației „celor năpăstuiți", „pentru a se da poporului muncitor drepturile politice pe care clasele stăpînitoare le-au monopolizat".

Ultimii ani

În vara anului 1908, împreună cu sora sa și un nepot, se stabilește în Elveția ca medic al comunelor St. Niklaus, Grächen și Randa din cantonul Valais, în baza unui contract încheiat pe o perioadă de 5 ani. Se dedică cu aceeași pasiune pacienților săi „munteni umili și muncitori din ținuturile în care Dumnezeu a adunat toate vîrfurile mai înalte de 4 000 m într-un sobor de uriași". Cîștigă dragostea bolnavilor și aprecierea autorităților, numele său căpătînd circulație în canton și în afara lui. Pragul casei sale țărănești de pe Valea Viége-ului a fost călcat de mulți oaspeți, tovarăși de idei cu gazda. Este perioada cînd poate fi localizată în timp întîlnirea sa cu V.I. Lenin care se afla la Geneva din decembrie 1907.

La expirarea contractului revine în țară, adus de dorul oamenilor și locurilor natale. În octombrie 1913, îl găsim

zești, pe valea Oituzului, cînd un grup de studenți moldoveni de la Paris trec granița pentru a lua parte la mișcarea revoluționară din Principate.

pe dr. N. Quinezu medic în combaterea epidemiei în județul Dolj; un an mai tîrziu, la 1 noiembrie 1914, este transferat ca medic al orașului Roman, unde rămîne pînă la moartea sa, survenită la 5 aprilie 1928.

La Roman, „unde sufla un vînt de idealism și înflorea în inima tuturor nădejdea unei lumi mai bune", N. Quinezu avea să facă un adevărat apostolat din profesiunea sa de medic. Parcurge, cu trăsura sau pe jos, drumul pînă în cele mai prăfuite și uitate străduțe ale tîrgului de pe malul Moldovei, pe orice vreme, să-și viziteze bolnavii, oameni sărmani „înghesuiți" de sărăcie și boli, refuzînd de cele mai multe ori onorariul pentru consultații. Ca medic primar al orașului va fi la originea a numeroase acțiuni umanitariste, fiind între altele, printre fondatorii azilului oamenilor săraci. Din această perioadă datează portretul zugrăvit de Ionel Teodoreanu în *Masa umbrelor*: „Acest bătrînel ascuțit și cochet, cu mîini delicate de giuvaergiu, avea în ochi licărirea lui Anatole France".

După făurirea statului național unitar român, în iulie 1919, este numit prefect al județului Roman, funcție în care stă un timp foarte scurt, întrucît condițiile în care trebuia să-și desfășoare activitatea nu puteau satisface spiritul său de democrat integru și nu concordau cu principiile sale despre societate și instituțiile ei, inspirate în continuare din doctrinele de pionierat ale socialismului. „În toate transformările prin care a trecut sufletul său — consemna la moartea dr. N. Quinezu statornica sa prietenă Izabela Sadoveanu — el rămîne același credincios pînă la moarte idealului său din tinerețe".

Ing. Andrei C. DIMITRIU,
ing. Sorin C. DIMITRIU

MOVSES KHORENAȚI — „PĂRINTELE ISTORIOGRAFIEI ARMENE"

(Urmare din p. 29)

cine e, cine se trage din neamul nostru și cine a venit din afară de s-a amestecat cu noi devenind de-al nostru, și toate făptuirile, însemnînd în scris vremurile de la clădirea turnului fără noimă [Turnul Babel] și pînă acum".

Movses a inclus în istoria sa și perioada dinainte de anul 301, cînd, sub regele Trdat (Tiridates) II (287-332), Armenia a adoptat creștinismul ca religie oficială de stat. El a studiat, cel dintîi, textele și tradițiile privind formarea și evoluția poporului armean, care se mai păstraseră în scrierile din temple, în cronici și inscripții, în creațiile folclorice, în *Biblie* chiar; la aceste texte, autorul a apelat pentru a reconstitui genealogia arhaică a primilor regi armeni.

Istoria armenilor este formată din trei cărți avînd, în total, 192 capitole. Ea relatează evenimentele petrecute din preistorie pînă la căderea dinastiei Arșacuni (428) și, după toate probabilitățile, a început să circule din anul 483. Lucrarea are o primordială valoare documentară istorică, etnografică și literară. Autorul a înregistrat cu scrupulozitate fapte istorice și tradiții populare, imagini vii ale spiritului generațiilor trecute. S-a dovedit un riguros cercetător al adevărului istoric și un mare patriot. Pentru metodologia pe care o creează Movses Khorenați, cel mai important principiu este cronologia: „istoria nu este adevărată fără cronologie"; cronologia trebuie să stea la baza alcătuirii istoriei pe temeiul datelor reale asupra epocilor trecute. Grija sa față de periodizare a constituit principalul criteriu care a justificat definirea lui și ca savant, nu numai drept cronicar.

Filologul Hracia Aciarian scria despre Khorenați: „Dacă primul nostru mare scriitor a fost Mesrop Maștoț care, creînd alfabetul armean și literatura armeană, a eternizat limba armeană, premisă a națiunii armene, al doilea mare scriitor a fost Movses Khorenați; întocmind *Istoria armenilor*, el a dat posibilitate poporului armean să devină conștient de ființa sa națională".

Lucrarea lui Movses, care, pe lîngă cronologia istorică și genealogiile dinastiilor armene, restituie consemnări epigrafice, descrieri geografice și etimologii onomastice și toponimice, și-a îndeplinit, în decursul veacurilor, menirea, ca îndreptar pentru cunoașterea istoriei Armeniei și a Orientului Mijlociu. Ea a fost utilizată ca manual în școlile armenești medievale, devenind, apoi, obiect de studiu pentru istoricii evului de mijloc și ai epocii moderne din lumea întreagă. După ce a fost tipărită, întîia oară, în 1695 la Amsterdam, *Istoria* a mai fost editată în numeroase rînduri, atît în limba armeană clasică (grabar) cît și în limba armeană modernă (așkharhabar), cea utilizată astăzi. Din sec. XVIII, a început să fie tradusă și în alte limbi: latină, franceză, engleză, germană, italiană, rusă, maghiară.

În imaginile din pp. 29 și 32: mici viniete ce împodobesc un manuscris armean, din 1323, conservat în colecțiile Bibliotecii Matenadaran, din Erevan.

PLANȘELE NOASTRE

①②③④ Imagini din expoziția **București de altădată în fotografii,** deschisă la Muzeul de istorie a Municipiului București, pe care am prezentat-o în nr. 5/1983 al revistei

Macheta artistică a planșelor: arhitect Alexandra Tuțui

vechi imagini bucureștene

Dezvelirea statuii lui I. H. Rădulescu, în 1881

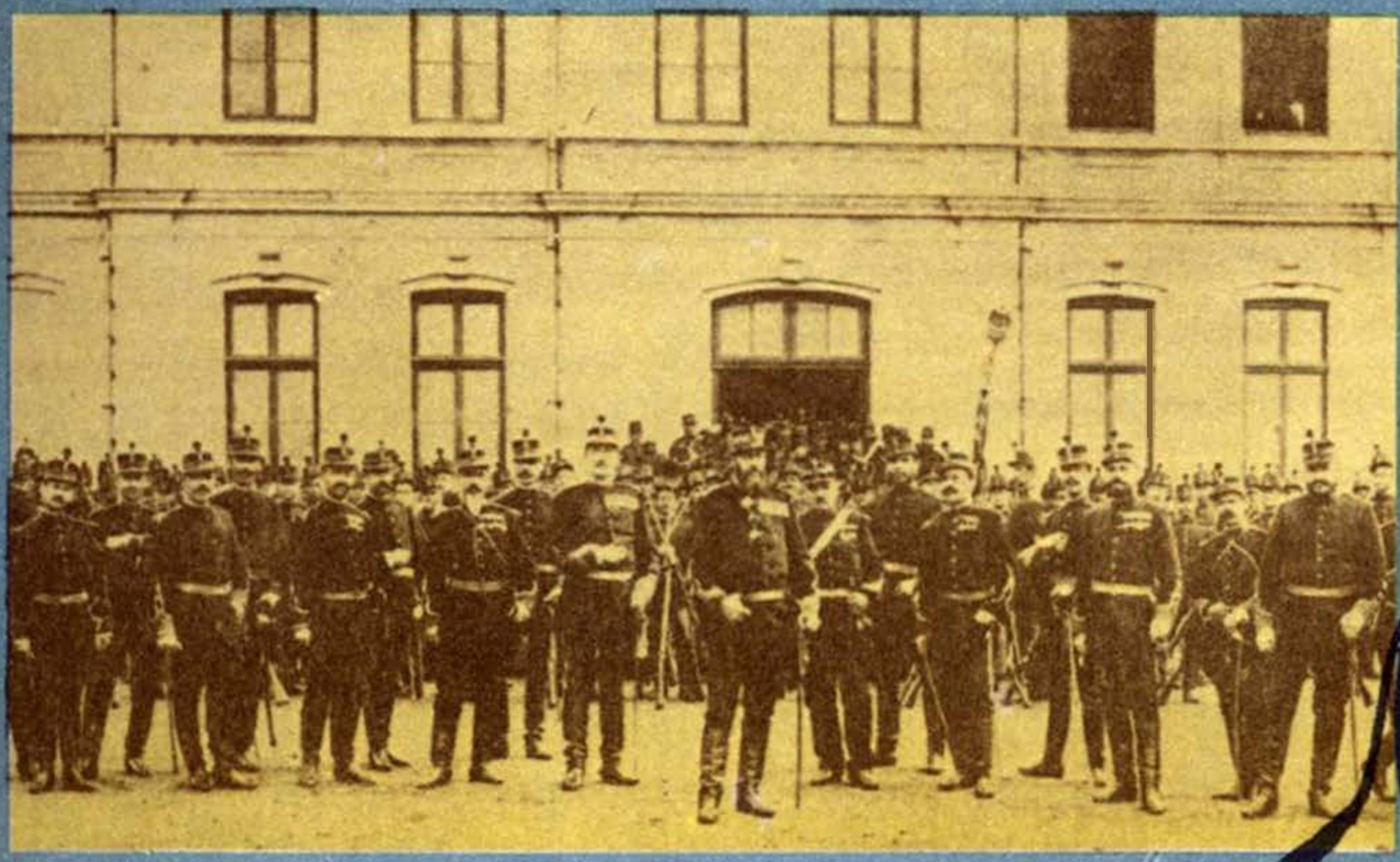

Oşteni în faţa cazărmii „Al. I. Cuza“ înainte de plecarea în război pentru cucerirea independenţei de stat la 1877

Spectacol de revistă, 1908

Coruri mixte

Hipodromul în toamna lui 1903

la Arenele Romane, 1906

Personalul Atelierului de vagoane C.F.R., la 1900

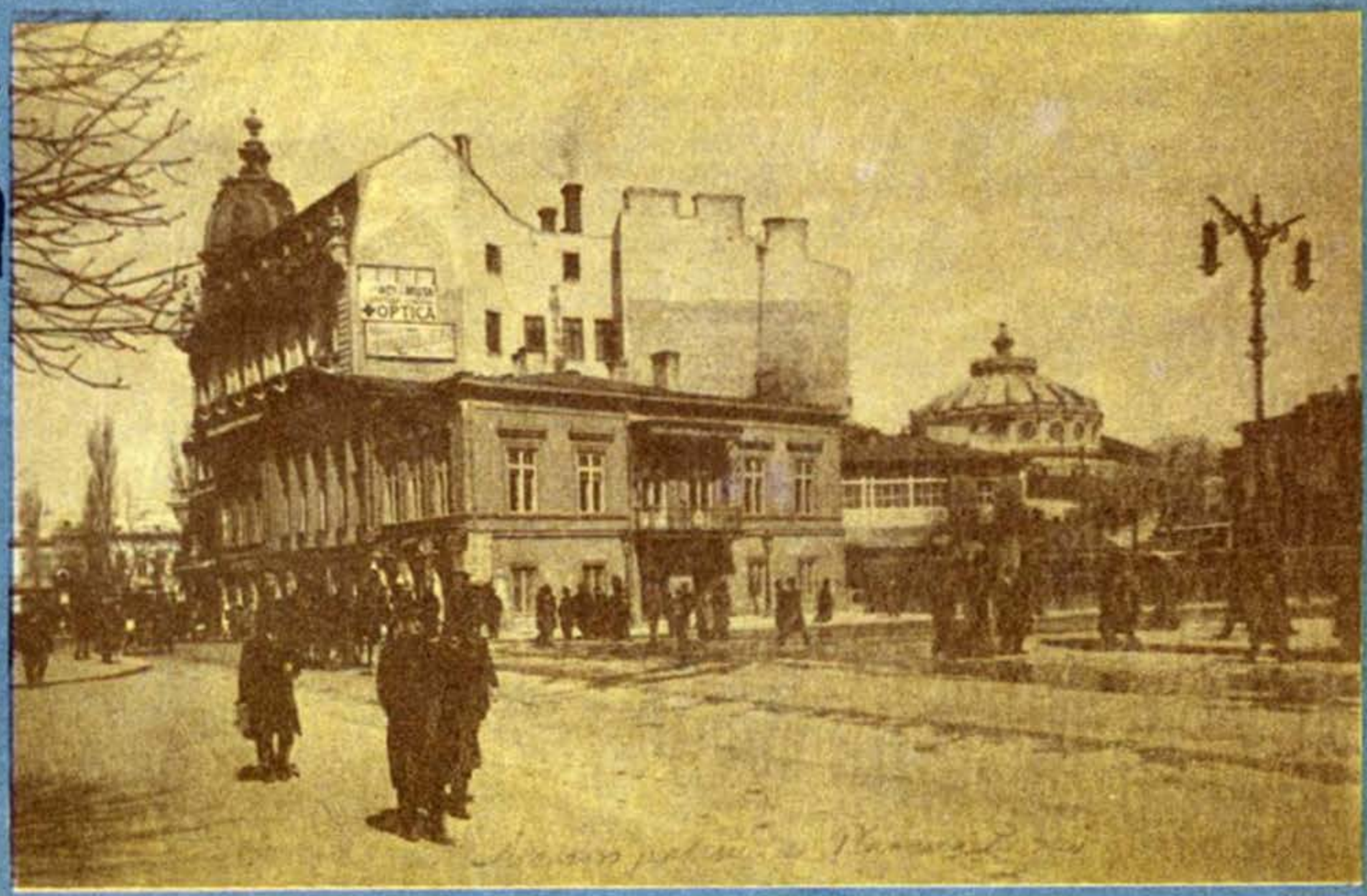

Casele Gh. Păucescu, din Piața Palatului, în 1906; în fundalul imaginii — cupola Ateneului român

30 TONE DE AUR SE ÎNTORC ACASĂ

VIDA ISTVÁN

„O parte din avuţia noastră naţională[1], capturată de hoardele naziste şi depozitată în Apus, precum şi rezerva de aur a Băncii naţionale ungare au sosit marţi seara la Budapesta, scria ziarul Szabad Nép [Poporul liber], în numărul său din 8 august 1946. În cinstea evenimentului, Gara de est, unde a sosit trenul care transporta aurul, a fost împodobită cu steaguri; un cordon de poliţişti a împresurat holul gării, aşa încît nu se putea pătrunde înăuntru decît după o foarte severă legitimare. Din partea ungară, la festivitate au participat Nagy Ferenc, preşedintele Consiliului de Miniştri, Gordon Ferenc, ministrul de finanţe, Gerő Ernő, ministrul transporturilor, iar din partea americană ambasadorul Arthur Schoenfeld şi generalul George H. Weems, conducătorul misiunii americane. Comisia aliată de control a fost reprezentată de o delegaţie mai numeroasă, formată din ofiţeri sovietici. Pe peron au fost trase mai multe autocamioane, pentru transportarea stocului de aur".

În pivniţele Reichsbankului

Laora 8 seara, trenul compus din şapte vagoane şi condus din localitatea Hegyeshalom de mecanicii de locomotivă Kilizsi János şi Kovács György, a intrat în gară. După scurte alocuţiuni rostite de Gordon Ferenc şi de generalul Weems, s-a apropiat de microfon secretarul de stat Nyárádi Miklós, reprezentantul guvernului, care a însoţit convoiul de la Frankfurt pînă la Budapesta. El a spus: „Raportez că am adus acasă 30 tone de aur curat".

S-a deschis apoi primul vagon, care era încuiat şi sigilat şi la uşa căruia stăteau doi militari americani cu puşti automate. A urmat predarea transportului. La încheierea operaţiei, reprezentanţii Băncii naţionale au încărcat aurul în autocamioane şi, sub stricte măsuri de siguranţă, l-au transportat la Banca naţională, unde, după o atentă cîntărire, l-au depus într-o trezorerie blindată.

Acest eveniment, deosebit de important pentru refacerea Ungariei postbelice, a fost precedat de o luptă politică şi diplomatică de aproape un an.

Jefuirea metodică a Ungariei, începută la 19 martie 1944, odată cu ocupaţia germană a ţării[2], a devenit generală după 15 octombrie,

[1] Articol reprodus — într-o formă prescurtată şi cu subtitlurile redacţiei *Magazin istoric* — din revista maghiară *Historia*, nr. 3/1979. Autorul articolului, candidat în ştiinţe istorice, s-a numărat printre participanţii la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1980.

o dată cu venirea la putere a regentului Szálasi Ferenc, căruia Horthy îi cedase puterea. Ca urmare a apropierii frontului și a armatei roșii, guvernul nyilașist [fascist] a încheiat o convenție cu guvernul german, în vederea transportării în Germania a instalațiilor industriale, valorilor artistice, materiilor prime și a produselor agricole și industriale ungurești. Cu sprijinul nyilașiștilor, nemții au capturat obiecte de o valoare cvasiinestimabilă. De la persoane particulare, îndeosebi de la familii de evrei, ei au ridicat picturi, bijuterii, covoare scumpe etc. Conform unei evaluări făcnte în aprilie 1946, au părăsit țara cca. 60 000 vagoane și 570 șlepuri încărcate cu mărfuri, fără a mai menționa produsele transportate pe căi rutiere. După aprecierea guvernului ungar, valoarea globală a bunurilor jefuite de nemți a atins aproape 3 miliarde dolari (la cursul anului 1938).

În decembrie 1944, din dispoziția lui Temesváry László, președintele nyilașist al Băncii naționale, și cu ajutorul Gestapoului, toată rezerva de aur, valută și bancnote a băncii, precum și registrele, documentele, chiar și tipografia de bancnote și mașinile de scris au fost încărcate în vagoane. În convoi, au intrat, în 13 lăzi, și o serie de valori tezaurizate, ca și unele piese ale Academiei de științe ungare. Inițial, aceste obiecte au fost transportate la Veszprém, apoi la Fertöboz, iar de acolo, la începutul anului 1945, în Germania, la Spital am Phyrn, unde au ajuns și aproximativ 500 salariați ai Băncii. Cînd Armata 12 americană a eliberat orășelul, o unitate a ei a oprit, ca trofeu de război, bunurile Băncii naționale ungare. În toamna anului 1945, circa 30 tone de aur și documente de valoare au fost transportate la Frankfurt pe Main, în pivnițele Reichsbankului, unde americanii concentraseră tot aurul, argintul și pietrele prețioase capturate de naziști din întreaga Europă.

Asigurări ferme

După încheierea ostilităților, partidele democratice și opinia publică ungară erau tot mai îngrijorate de soarta valorilor țării. În iunie 1945, primul ministru Dálnoki Miklós Béla, iar apoi ministrul de externe Gyöngyösi. János au adus la cunoștința ambasadorului american la Budapesta, Arthur Schoenfeld, pretențiile justificate ale guvernului ungar, de a se restitui cît mai grabnic bunurile țării, bunuri aflate, în mare parte, în zona de ocupație americană. Diplomatul american s-a eschivat de la răspuns, motivînd că nu are cunoștință despre existența unor asemenea valori în posesia armatei americane și nu cunoaște poziția guvernului său în problema în discuție.

Luni de-a rîndul, de la Washington nu a sosit nici un răspuns. Partidele de stînga, în primul rînd Partidul Comunist Ungar, au hotărît atunci să aducă acest caz în fața opiniei publice. În numărul său din 20 octombrie 1945, *Szabad Nép*, cotidianul Partidului Comunist Ungar, și-a informat, primul, cititorii despre comorile ungurești care se aflau în Austria și Germania. La 5 decembrie 1945, cu ocazia discutării programului guvernului Tildy Zoltán în Adunarea Națională, Révai József, membru al Biroului Politic, secretar al Comitetului Central al P.C.U., a abordat și această problemă. „Marea națiune americană, Statele Unite ale Americii ar obliga națiunea ungară la mulțumire veșnică dacă, într-un gest de generozitate, ar consimți ca aceste bunuri, valori și mărfuri să fie returnate Ungariei", a spus Révai József.

Situația economică grea, inflația galopantă, greutățile aprovizionării, lipsa materiilor prime și a combustibililor, nemulțumirea crescîndă a oamenilor muncii au făcut tot mai presantă aducerea în țară a instalațiilor de fabrică, mijloacelor de transport, navelor, materiilor industriale de bază, aflate în Occident. Oficialitățile și-au dat seama că rezervele Băncii naționale sînt absolut necesare pentru acoperirea valorii banului, pentru stabilizare. Recuperarea lor a devenit o problemă de interes național major. Ca urmare a inițiativei partidului comunist, noul guvern de coaliție, condus de Nagy Ferenc, a inclus chestiunea în programul său.

În aceste condiții, conducerea politică ungară s-a adresat Uniunii Sovietice, solicitîndu-i sprijinul. Cu prilejul vizitei delegației guvernamentale ungare la Moscova, între 9 și 18 aprilie 1946, Nagy Ferenc, Gerő Ernő, Gyöngyösi János, Szakasits Árpád au adus în discuție problema recuperării avuției naționale ungare. Stalin a dat asigurări ferme delegației că Uniunea Sovietică va sprijini Ungaria să-și reprimească bunurile. Această problemă a fost inclusă pe ordinea de zi a consfătuirii miniștrilor de externe de la Paris. În cursul dezbaterilor, secretarul Departamentului de stat american, James Byrnes, a încercat să pună la îndoială valoarea obiectelor prețioase ungare aflate în Occident. În ultimă instanță însă, el a recunoscut că „ceva aur" există în paza autorităților americane din Frankfurt. Pentru liniștirea spiritelor, Byrnes a informat auditoriul că acest aur este revendicat de mai multe țări și că el va fi restituit celei „care are dreptul asupra lui". Presa ungară, indiferent de partidul căreia îi aparținea, a salutat declarația lui Byrnes. Cu toate acestea, nu s-a scăpat din vedere că el nu a menționat data operației de restituire. Din nou, Partidul Comunist Ungar și-a ridicat glasul. La 22 mai 1946, deputatul comunist Szántó Zoltán a avut o intervenție în Parlament, în care a cerut energic — în interesul stabilizării [situației economice a țării] — ca administrația americană să ia de urgență o decizie. Ziarele de opoziție au apreciat și ele alocuțiunea lui Szántó Zoltán.

Magyar Nemzet, de pildă, patronat de Partidul Micilor Agrarieni, scria: „Interpelarea lui Szántó Zoltán nu a exprimat părerea unui deputat sau a unui partid, ci dorința generală, împărtășită de numeroși unguri" Într-un apel rostit la radio, în limbile engleză și maghiară, Károlyi Mihály, fostul președinte al Republicii ungare din ianuarie-martie 1919,

Funcționari ai Băncii naționale a Ungariei recepționează valorosul transport

În p. 33: *Frankfurt pe Main. Aurul este descărcat din autocamioane americane, pentru a fi încărcat în vagoane*

întors de curînd din emigrație, a cerut marilor puteri occidentale să manifeste înțelegere în această problemă.

Cu cîteva ore întîrziere

Ultimul episod al luptei politice și diplomatice pentru recuperarea avuției naționale a Ungariei s-a consumat la Washington, cu ocazia vizitei unei delegații guvernamentale ungare. În timpul tratativelor purtate de Dean Acheson, adjunctul ministrului de externe american, cu delegația ungară, șeful guvernului de la Budapesta, Nagy Ferenc, a cerut să se urgenteze transportarea în țară a întregului stoc de aur maghiar. Peste 24 ore, Acheson a înmînat un memorandum lui Nagy Ferenc, în care, printre altele, se preciza că Statele Unite ale Americii sînt dispuse să restituie aurul Băncii naționale ungare, aflat în custodie americană, cu o condiție: dacă guvernul ungar va constata că o parte a acestui aur nu-i aparține, să îl restituie proprietarilor în drept. În plus, ungurii au primit promisiuni că li se vor returna bunurile capturate de germani nu numai după 20 ianuarie 1945, [data încheierii armistițiului între Ungaria și Națiunile Unite la Moscova; în aceeași zi, Ungaria a declarat război Germaniei], ci și după 15 octombrie 1944 [data loviturii de stat organizate de partidul fascist Crucile cu săgeți și a venirii la putere a lui Szálasi Ferenc].

La 30 iunie 1946, Departamentul de stat al S.U.A. a anunțat guvernul ungar că predarea rezervelor de aur ale Băncii naționale poate începe. Operația, desfășurată în prezența unor specialiști americani în finanțe, a durat cinci zile. Cele 29 985 kg aur curat — compus din 2 696 bare de aur și 40 saci cu monede de aur — au fost împachetate în 1 291 saci de cînepă cu dimensiunea de 40 × 80 cm. Transportul la gară s-a făcut cu un convoi format din 18 autocamioane militare. Metalul prețios a fost depus apoi în trei vagoane americane de marfă. Pentru paza trenului, Comandamentul suprem american din Europa a desemnat 28 însoțitori din poliția militară. Secretarul de stat ungar Nyárádi, colonelul american Bray, comandantul convoiului, și alte persoane oficiale au fost cazate în vagonul-restaurant, vagon pe care, inițial, Hitler îl destinase Evei Braun. În 1946, el se afla în posesia forțelor americane de ocupație.

La 5 august 1946, orele 6 p.m., trenul ce transporta aurul a plecat din Frankfurt. Pe traseu, îndeosebi în gări, îl așteptau gărzi militare întărite. Cînd a atins zona sovietică de ocupație din Austria, la Sankt Valentin, în tren au urcat și doi maiori sovietici. Comandamentul sovietic a supravegheat și el, cu multă atenție, convoiul. La 6 august, ora 10.30, trenul a ajuns la Viena, iar după-amiază la ora 13.30, a atins granița ungară. După un scurt popas acolo, și-a continuat drumul, sosind la Budapesta, fără probleme, deși cu cîteva ore întîrziere.

Ulterior a început transportul spre casă al instalațiilor de fabrică și al materiilor prime. S-au primit apoi vapoarele și mijloacele de transport feroviar, precum și toate instalațiile și proprietățile Băncii naționale ungare.

În românește de
Ladislau GERGELY

LOIALITATE ŞI TRĂDARE ÎN JAPONIA FEUDALĂ

FLOREA ŢUIU

În perioada secolelor XII-XIX, deci timp de aproape opt veacuri, rivalitatea dintre instituţia imperială şi cea a şogunatului, în Japonia[1], a exprimat, în cel mai înalt grad, fărîmiţarea feudală şi disensiunile interne. În lupta pentru unificarea ţării şi instaurarea unui echilibru politic, s-au distins şi cei trei eroi, ale căror fapte le evocăm aici.

„Dacă nu cînţi..."

În prima jumătate a sec. XVI, în Japonia continua să dăinuie anarhia politică generată de numeroasele ciocniri între daimyo (lorzi feudali), pentru mărirea posesiunilor teritoriale. Practic, în ţară nu mai exista nici un fel de putere centrală. Şogunul (dictatorul) din capitala ţării, Kyoto, care deposedase de puterea politică familia imperială, nu mai era de mult capabil să controleze efectiv întreg arhipelagul nipon şi, din această cauză, în provincii războaiele se ţineau lanţ. Japonia traversa ceea ce istoricii denumesc *Sengoku Jidai* (perioada războaielor din ţară), care a durat, începînd din 1467, peste o sută de ani. În această epocă de dezordine politică generală, de trădări, războaie şi distrugeri materiale, trei tineri de origine modestă, Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi şi Iyeyasu Tokugawa au urcat, datorită calităţilor lor, pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei sociale, cîştigîndu-şi locuri de frunte în rîndul eroilor istoriei nipone. Înzestraţi cu un deosebit simţ militar şi politic, ei au reuşit, într-o perioadă relativ scurtă, să refacă unitatea şi stabilitatea politică a ţării, menţinute apoi timp de peste 250 ani. Memoria poporului i-a păstrat alături, în ciuda deosebirilor dintre caracterele şi strategiile lor, deosebiri sintetizate într-o alegorie, ce redă atitudinea adoptată de fiecare dintre ei faţă de o pasăre cîntătoare: „Dacă nu cînţi, am să-ţi sucesc gîtul", spunea Nobunaga; „Dacă nu cînţi, am să te silesc să cînţi", spunea Hideyoshi; „Dacă nu cînţi, am să aştept pînă ai să cînţi", afirma Tokugawa.

Oda Nobunaga s-a născut în 1534. La 15 ani a rămas orfan de tată. Pentru că n-a reacţionat atunci cînd vecinii i-au acaparat moşiile, a fost poreclit *Baka-dono* (lordul nebun). Profund dezamăgit de această comportare, dar şi pentru a-l trezi la realitate, tutorele lui şi-a făcut harakiri. Sacrificiul nu a rămas fără efect. Oda Nobunaga s-a ambiţionat şi a început o serie de războaie cu vecinii, ajungînd, în scurt timp, să pună stăpînire pe toată provincia Owari. În timpul acestor lupte l-a remarcat pe Toyotomi Hideyoshi, un fecior de ţăran, de aceeaşi vîrstă cu el. Ambiţios şi inteligent, Hideyoshi a devenit repede mîna dreaptă a lui Nobunaga. În

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1979.

În pp. 36-37: *cucerirea castelului din Osaka (detalii). Întreaga compoziţie, relatînd, în texte şi imagini, viaţa şogunului Iyeyasu Tokugawa, se întinde pe cinci rulouri şi este opera pictorului Kano Tanyu (1602-1674)*

1559, Nobunaga şi Hideyoshi i-au declarat război lui Imagawa, unul dintre cei mai puternici feudali din partea centrală şi de est a marii insule Honshu. La 18 ani, cel de-al treilea tînăr, Iyeyasu Tokugawa, lupta alături de Imagawa, care a fost ucis de Nobunaga. Deoarece succesorul lui Imagawa l-a ofensat de moarte pe Iyeyasu, acesta a trecut de partea lui Oda Nobunaga, împotriva urmaşilor lui Imagawa.

După ce aceşti trei războinici au mai cucerit cîteva provincii, au mers la Kyoto pentru a obţine recunoaşterea oficială a teritoriilor dobîndite cu sabia. Yoshiteru, şogunul Japoniei, le-a confirmat posesiunile şi, mai mult, l-a numit pe Nobunaga în funcţia de vicesogun. După patru ani, în urma unui complot, Yoshiteru a fost asasinat, iar urmaşul legal, fratele lui, Yoshiaki, a fost izgonit din Kyoto. Yoshiaki i-a cerut sprijin militar lui Nobunaga, şi acesta i l-a acordat, atacînd Kyoto şi instalîndu-l în scaunul de şogun, Nobunaga rămînînd în continuare vicesogun. Faptul că Yoshiaki ducea o viaţă uşoară şi neglija treburile ţării, a creat o stare de tensiune între ei. Sfătuit de adepţii săi, şogunul a încercat de două ori să-l înlăture pe vicesogun. După prima tentativă nereuşită, Yoshiaki i-a cerut iertare lui Nobunaga pentru comportarea lui. Deşi era necruţător, din loialitate faţă de fratele lui ucis, Nobunaga l-a iertat şi l-a lăsat în continuare şogun. A doua uneltire a lui Yoshiaki l-a scos însă din fire pe Oda Nobunaga, care l-a detronat în 1572, s-a instaurat el însuşi ca şogun şi a început campania de unificare şi pacificare a ţării. În intenţia de a pune capăt anarhiei, Nobunaga a exterminat practic toţi preoţii din templele budiste fortificate de pe Muntele Hiei de lîngă Kyoto

— care trecuseră la operaţiuni politice şi militare, punînd astfel în pericol pacea internă.

Nobunaga s-a purtat cu totul altfel faţă de misionarii portughezi, veniţi pentru prima oară în Japonia, în 1543[1]. Aceştia îi facilitau contactele cu europenii, de la care a obţinut armele de foc, tehnica fortificării castelelor şi cunoştinţele necesare creării unei flote puternice.

În 1582, Oda Nobunaga a fost asasinat de unul dintre cei mai apropiaţi generali ai săi, Akachi Mitsuhide. Într-un moment de destindere, şogunul îl atinsese cu evantaiul pe cap, pe general, poate în glumă; Mitsuhide a considerat că gestul reprezenta o ofensă atît de gravă încît numai moartea celui ce i-o adusese o mai putea spăla. Imediat după asasinat, Mitsuhide a ocupat Kyoto şi l-a forţat pe împărat să-l numească şogun.

Napoleonul Japoniei

Victoria lui a fost însă efemeră. Îndată ce a fost înştiinţat de fapta lui Mitsuhide, Hideyoshi, a părăsit campania militară în care se afla şi s-a îndreptat spre Kyoto, pentru a-l răzbuna pe Oda Nobunaga. Hideyoshi a ocupat fără dificultăţi Kyoto şi l-a înscăunat ca şogun pe Samboshi, nepotul lui Nobunaga.

Hideyoshi a intenţionat să supună Coreea şi China dar n-a reuşit. Excelent strateg militar pe uscat, s-a dovedit mai puţin inspirat în luptele pe mare. Obligat de generalul coreean Yi-sun să dea o astfel de bătălie a fost învins, deoarece Yi-sun a folosit, pentru prima oară în istoria navală militară, corăbii de război avînd structură de metal.

Ca fecior de ţăran, neavînd deci origine nobilă, Hideyoshi n-a putut ajunge oficial la titlul de şogun. Demersurile lui de a fi înfiat de vreunul din membrii vechii şi vestitei familii Fujiwara au dat greş. De aceea a trebuit să se mulţumească cu titlul de *Kampaku* (virtual dictator) ce i-a fost conferit în 1588. Cîţiva ani mai tîrziu, Hideyoshi a fost gratificat şi cu titlul de *Taiko*, corespunzător „celui mai înalt şi apreciat rang". De fapt, a condus ţara ca un adevărat şogun. Se spune că nimeni nu a ştiut, mai bine decît el, cînd să lovească cu fermitate şi cînd să recurgă la compromis şi conciliere. În toate acţiunile întreprinse s-a călăuzit după vechi maxime chineze, ca, de exemplu, că cel mai bun conducător de oşti este acela care cîştigă bătăliile fără vărsare de sînge sau că un inamic în disperare nu trebuie atacat, deoarece este cel mai greu de învins. A dovedit, de asemenea, un curaj uimitor. De două ori s-a dus singur şi neînarmat în tabăra duşmanilor pentru a duce tratative. Avea şi foarte mult tact. Călătorind odată alături de Iyeyasu Tokugawa şi aflînd că acesta fusese tocmit de

[1] În alte surse, inclusiv în articolele apărute în *Magazin istoric*, este menţionat anul 1542. Vezi nr. 7/1973.

dușmani să-l ucidă, Hideyoshi i-a încredințat propria sabie, rugîndu-l să i-o ducă, sub pretextul că era prea grea pentru vîrsta lui înaintată. Dîndu-i lui Iyeyasu o astfel de dovadă de încredere, l-a obligat să-i fie loial.

Înainte de a pleca într-un război, Hideyoshi se interesa în amănunt despre capacitatea și mijloacele inamicului, folosind, în acest scop, spioni *ninja*, vestiți în epoca feudală niponă.

Pentru marile sale calități, Hideyoshi a fost considerat de unii istorici drept „cel mai mare om de stat al secolului", iar pentru capacitatea lui militară a fost supranumit „Napoleonul Japoniei".

Pe patul de moarte, Hideyoshi l-a rugat pe Iyeyasu Tokugawa să preia funcția supremă în stat, pînă ce fiul său, Hideyori, va deveni major. În ciuda stăruințelor, Iyeyasu a refuzat spunînd că nu ar fi fost în stare să se achite de greaua sarcină încredințată, așa cum reușise Hideyoshi. Așa s-a ajuns la instaurarea unei regențe alcătuită din cinci *Tairo* (înalți consilieri), conduși de Iyeyasu.

Ultima uneltire

Curînd, membrii regenței au început să țească intrigi împotriva lui Iyeyasu. Unindu-se și cu alți nobili feudali, ei au reușit să strîngă o armată, al cărei efectiv era de două ori mai mare decît cel al forțelor lui Tokugawa. Lupta s-a dat în mai 1600, la Sekigahara, localitate situată la circa 100 km nord-est de Kyoto. Iyeyasu a obținut o victorie decisivă asupra adversarilor. Potrivit unor surse, pe cîmpul de luptă au rămas 40 000 morți.

Peste trei ani, în 1603, Iyeyasu Tokugawa s-a declarat șogun. A redistribuit pămînturile, favorizîndu-i pe cei care îi dovediseră credință și supunere. Pentru a preveni răzvrătirile, el i-a obligat pe daimyo să-și construiască reședințe și în noua capitală, Edo, unde soțiile și fiicele lor să rămînă ca virtuali ostateci. Totodată, a instaurat obiceiul ca feudalii să vină de două ori pe an la Edo, ca să-i presteze jurăminte de loialitate și să achite un tribut substanțial.

În 1605, Iyeyasu s-a retras din funcția de șogun, lăsîndu-l în loc pe fiul său Hidetaka și s-a stabilit la Shizuoka, o localitate la circa 150 km sud de Edo, unde a rămas pînă la sfîrșitul vieții (1616). De aici a continuat, de fapt, să conducă țara. În acea perioadă, apăruse un nou pericol: un mare număr de japonezi creștinați se strînseseră în jurul lui Hideyori, fiul lui Hideyoshi, convinși că, dacă acesta va pune mîna pe putere, vor avea un sprijin de nădejde în el. În 1614, Iyeyasu a răspuns prompt uneltirilor lui Hideyori și creștinilor. Hideyori și mama lui, aflați în Osaka, s-au sinucis ca să nu fie nevoiți să se predea. După căderea fortăreței din Osaka, Iyeyasu a introdus absolutismul și, odată cu el, acea dictatură care a izolat Japonia de lume pînă în 1867, cînd Tokugawa, ultimul șogun, a fost forțat să retrocedeze puterea în stat împăratului Meiji[1].

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1982.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

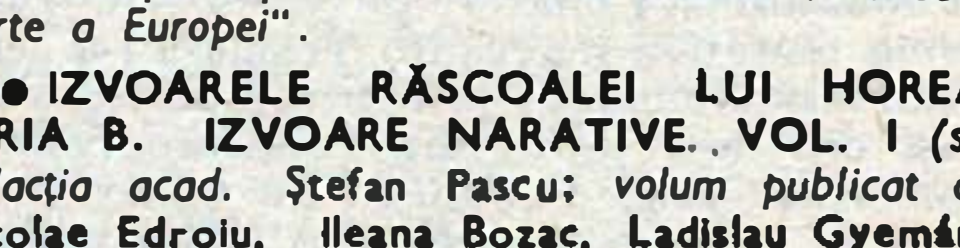

● **Mircea Mușat, Ion Ardeleanu — DE LA STATUL GETO-DAC LA STATUL ROMÂN UNITAR.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 728 pp., 77 lei: *amplă lucrare de sinteză, bazată pe o vastă documentare, folosind cu precădere documente de arhivă, în mare parte inedite, consacrată multimilenarei istorii statale românești, luptei românilor pentru libertate, dreptate, independență, unitate și progres social, evidențiind recunoscuta „capacitate a poporului nostru de a se opune ferm și eficace năvălitorilor și cotropitorilor din orice parte ar fi venit, de a depăși momentele de vitregie și de cumpănă pe care istoria le-a iscat în această parte a Europei"*.

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA B. IZVOARE NARATIVE. VOL. I** *(sub redacția acad.* **Ștefan Pascu;** *volum publicat de:* **Nicolae Edroiu, Ileana Bozac, Ladislau Gyemánt, Volker Wollmann, Alexandru Neamțu, Costin Feneșan).**

Editura Academiei, București, 1983, 490 pp., 50 lei: *relatări din perioada 1773-1785 din care revista noastră a publicat fragmente în avanpremieră, în nr. 10/1978.*

● **David Britton Funderburk — POLITICA MARII BRITANII FAȚĂ DE ROMÂNIA (1938-1940).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 224 pp., 23 lei: *studiu dens asupra strategiei economice și politice britanice, din care revista noastră a publicat în avanpremieră în nr. 5-8/1982.*

● **STUDII DE ISTORIE A ARTEI** *(sub redacția lui* **Mircea Toca).**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 300 pp., 26 lei: *cercetări semnate de Gheorghe Arian, Alexandru Bauer, Margit Benkő Nagy, Aurel Chiriac, Andrei Kovács, Viorica Guy Marica, Ștefan Matei, Gheorghe Mândrescu, Adriana Morar, Marius Porumb, Nicolae Sabău, Ioan Șerban, Ioan Toșa, Mircea Toca.*

Lucrări apărute sub egida Direcției generale a Arhivelor statului:

● **TEZAUR MEDIEVAL VÎLCEAN. VOL. I** *(volum întocmit de:* **Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Andreescu).**

București, 1983, 430 pp., 28 lei: *catalogul a 1 204 documente dintre 1388 și 1715 aflate la Arhivele statului din Rîmnicu Vîlcea.*

● **SCRIEREA CHIRILICĂ ROMÂNEASCĂ** *(în colaborare cu Facultatea de istorie și filozofie a Universității București: autori* **Veronica Vasilescu,** *dr.* **Aneta Boianglu).**

București, 1982, 139 pp., 66 lei: *album de paleografie cu numeroase reproduceri după documente medievale românești.*

A. J. P. Taylor şi lordul Beaverbrook

UN MARTOR INCOMOD (II)

Peste trei sferturi din biografia pe care istoricul britanic A.J.P. Taylor o închină lui Max Aitken, lord Beaverbrook — financiar, industriaş, om politic, om de stat şi unul dintre marii magnaţi de presă ai Angliei şi ai lumii occidentale — se ocupă de ultimii 35 ani din cei 85 trăiţi de acesta. Nu e de mirare: a fost perioada cînd această personalitate de frunte a vieţii publice din Marea Britanie a lăsat să treacă pe un plan secund rîvna de a-şi spori cu orice preţ averea şi s-a consacrat cu trup şi suflet (ambele de un exceptional dinamism) altor ţeluri, mai puţin egoiste şi meschine. Dintre ele, două au precumpănit: gazetăria, căreia i-a adus importante inovaţii, preluate ulterior de numeroşi dintre confraţii săi, şi slujirea patriei sale de adopţiune. Pentru a doua oară, el a devenit ministru — şi tot în vreme de război. Nici de data aceasta nu a funcţionat prea mult în fruntea departamentului. Dar contribuţia sa a fost esenţială pentru supravieţuirea Angliei în cel mai critic moment din istoria acestei ţări.

Imperiul de hîrtie

Bineînţeles, nu se poate vorbi despre o transformare a lui Beaverbrook, de pe o zi pe alta, dintr-un demon al speculaţiilor de bursă şi al sforăriilor de culise într-un arhanghel al cauzelor populare şi al devoţiunii patriotice. Taylor are grijă să atragă atenţia cititorului că o asemenea mutaţie nu s-a produs şi nici nu se putea produce. Milionarul a rămas ataşat milioanelor sale şi nu s-a dat înapoi să le înmulţească, iar intrigantul politic a păstrat, pînă la sfîrşitul vieţii, gustul comploturilor din umbră. Erori de apreciere, prejudecăţi şi idei preconcepute, elanuri şi rezerve lipsite de temei, o anumită îngustime de vederi, lipsa de clarviziune în materie de relaţii internaţionale sînt numai cîteva dintre deficienţele care s-au făcut simţite din plin în activitatea lui. Ca să nu mai vorbim despre uimitoarele contradicţii succesive şi uneori chiar simultane din atitudinile sale.

Începînd din 1922, cotidianul *Daily Express* îşi sporea necontenit tirajul şi, după părerea lui Taylor, meritul îi revenea în mare măsură lui Beaverbrook. „Acesta a adus ziarului trei lucruri, scrie istoricul britanic. I-a adus bani mai mulţi, o conducere mai bună şi o prezentare mai vie. Între 1919 şi 1922, el a investit 200 000 lire sterline pentru îmbunătăţirea maşinilor tipografice... şi pentru achiziţionarea unor masive cantităţi de hîrtie. Cea mai mare parte din această investiţie avea un scop precis: să ofere un spaţiu cît mai larg publicităţii. Folosirea reclamelor ca principală sursă de venituri a unei publicaţii a fost marea inovaţie a lui Beaverbrook ca magnat al presei[1]. Primele lucruri pe care le citea, în fiecare dimineaţă, erau paginile rezervate publicităţii. Asta corespundea perfect caracterului său. Mai mult decît orice, Aitken a fost omul reclamei chiar atunci cînd nu se ocupa de probleme direct comerciale. Pe linie politică, el a făcut de asemenea publicitate prietenilor săi — Lloyd George, Winston Churchill şi alţii — sau cauzelor ce i se păreau că merită a fi promovate. După părerea lui, nu are nici o importanţă ce se spune despre tine, principalul este să se spună ceva...

...Beaverbrook recruta tineri talentaţi, cu idei îndrăzneţe, şi le plătea cele mai mari salarii din presa londoneză... Dar nu numai banii îi asigurau fidelitatea redactorilor, ci şi felul lui de a se comporta, solicitudinea pe care o arăta celor ce lucrau cu el. E tot atît de adevărat că le urmărea munca îndeaproape, sîcîindu-i necontenit, ceea ce stîrnea adesea nu numai iritare, ci şi exasperare, ba chiar accese de furie din partea celor astfel tutelaţi".

Beaverbrook a numit în postul de redactor-şef al lui *Daily Express* pe tînărul american R.D. Blumenfeld, că-

[1] Pînă în ziua de astăzi, presa „independentă" (cu alte cuvinte, cea care nu este subvenţionată direct de un partid politic) din lumea capitalistă trăieşte în primul rînd de pe urma reclamelor. Lipsa lor a dus la dispariţia a numeroase ziare şi publicaţii periodice, chiar atunci cînd tirajele lor atingeau cifre fabuloase — *n.r.*

ruia i-a dat apoi ceea ce el numea „mînă liberă". Aceasta însemna că venea rar în redacție, nu se amesteca în treburile de zi cu zi, nu citea nici măcar articolele de fond, înainte de a fi publicate, și nu intervenea în probleme tehnice, în care dealtfel nu se pricepea cîtuși de puțin. Pe de altă parte, după lectura ziarului, cînd se afla la Londra, îl bombarda pe redactorul-șef cu nenumărate bilețele și telefoane, criticîndu-l sau lăudîndu-l pentru ceea ce apăruse în paginile cotidianului. Deprinderea și-a păstrat-o chiar și atunci cînd se afla în străinătate, astfel că bietul redactor-șef se trezea, la orice oră din zi și din noapte, cu un telefon din partea lui Aitken, care îl suna fie din Australia, fie din Africa de Sud sau de la New York, pentru a-i reproșa ceva ce nu-l satisfăcuse sau a-l îndemna să insiste asupra unei teme care nu i se păruse bine tratată.

„Principalul acționar", cum îi plăcea lui să se autointituleze, inspira — dacă nu chiar impunea — adevărate campanii împotriva unor partide și oameni politici din Marea Britanie. Dar, ori de cîte ori cei vizați protestau ori îi cereau să pună capăt atacurilor, el le răspundea, cu o simulată inocență, că nu are nici un cuvînt de spus în orientarea ziarului și în conținutul lui. „Nu eu sînt redactorul-șef!, susținea el, aproape invariabil, în astfel de cazuri. Orice încercare de a mi se atribui vreo răspundere pentru ceea ce vede lumina tiparului... pornește fie din ignoranță, fie din rea voință!".

Bineînțeles, această ipocrizie îi servea de minune interesele. Totuși, după cum afirmă Taylor, a existat un singur subaltern față de care Beaverbrook nu îndrăznea să-și manifeste tirania sau, cînd o făcea, trebuia nu rareori să dea înapoi. E vorba de sus-amintitul R.D. Blumenfeld, cel dintîi redactor-șef al lui *Daily Express*. Taylor relatează o întîmplare semnificativă în această privință:

„Blumenfeld era un ziarist unanim respectat și cu mare experiență. El era singurul care își permitea să încheie o conversație telefonică cu Beaverbrook spunîndu-i: «Ia mai tacă-ți gura, Max!» sau chiar: «Du-te dracului și lasă-mă în pace!»... Într-o zi, patronul a intrat, ca o furtună, în biroul redactorului-șef și a început să urle:

— Unde naiba e Blumenfeld?

Și, cum redactorul-șef întîrzia să apară, Beaverbrook, clocotind de enervare, i-a măturat, dintr-o lovitură, toate hîrtiile, dosarele, creioanele și alte obiecte ce se mai găseau pe masa de lucru, zvîrlindu-le pe covor. Într-un tîrziu, Blumenfeld și-a făcut apariția. Văzînd dezastrul care se produsese în absența lui, el a întrebat, pe un ton liniștit:

— Cine a făcut asta?

— Eu! a strigat Beaverbrook. Ascultă, am ceva foarte important de discutat cu d-ta!

— O clipă Max, l-a întrerupt celălalt, la fel de liniștit. Mai întîi, adună de jos totul și pune lucrurile la loc, așa cum erau, pe birou. Abia după aceea o să stau de vorbă cu dumneata!

Timp de cîteva secunde, Beaverbrook s-a holbat la Blumenfeld, de parcă acesta i s-ar fi adresat într-o limbă complet necunoscută. Apoi, «principalul acționar» a izbucnit în rîs. Proasta sa dispoziție se topise ca o zăpadă căzută în luna mai. Blînd ca un mielușel, a răspuns:

— Firește că le pun la loc. Nici nu mă gîndeam altfel!"

În 1924, Beaverbrook s-a angajat într-o serie de complexe tranzacții cu lordul Rothermere, fratele și executorul testamentar al lordului Northcliffe. După moartea acestuia, în 1922, Beaverbrook și Rothermere au rămas singurii magnați ai presei britanice și, ca toți monopoliștii din lume, au încheiat acorduri reciproc avantajoase pentru a-și împărți piața. În aparență, cotidianele lor, *Daily Express* și, respectiv, *Daily Mail*, își făceau concurență. În realitate, Rothermere a cumpărat de la Beaverbrook 49 la sută din acțiunile lui *Daily Express* și i-a vîndut 80 000 acțiuni ale lui *Daily Mail*, astfel că cei doi rivali au devenit, de fapt, parteneri.

Un an mai tîrziu, Beaverbrook a cumpărat cîteva ziare provinciale, pe care i le-a revîndut, aproape imediat, lui Rothermere, căpătînd drept „comision" cotidianul londonez de seară *Evening Standard* și alte 40 000 acțiuni la *Daily Mail*. Puțin după aceea, el a creat redacții și tipografii la Manchester și Glasgow, pentru a scoate *Daily Express* în ediții locale, și a înființat, la Edinburgh, *Scottish Daily Express*, ca un ziar special pentru Scoția.

Imperiul de hîrtie (tipărită) a lui Beaverbrook a continuat să se extindă, prin cumpărarea altor publicații britanice (inclusiv un săptămînal specializat în agricultură), americane și canadiene. În 1933-1934, după ce a răscumpărat destul de ieftin acțiunile pe care Rothermere le avea la *Daily Herald*, a vîndut, cu un mare beneficiu, cele pe care el însuși le deținea la *Daily Mail*.

Splendida izolare

Sub conducerea priceputelor echipe pe care Beaverbrook le numise în fruntea redacțiilor, ziarele și publicațiile sale au prosperat, tirajele lor crescînd necontenit, mai ales în anii '30. După propria lui mărturisire, Aitken a urmărit personal, vreme de peste două decenii, modul cum se făcea difuzarea. Unul din posturile lui favorite de observație era în apropierea celebrului magazin universal „Harrods", unde stătea ceasuri întregi pentru a vedea în ce ritm se cumpără *Daily Express* și *Evening Standard*.

Fără îndoială însă nu aceasta este principala explicație a succesului celor două cotidiane. Simțind pulsul opiniei publice și dornic de a avea cît mai mulți cititori, Beaverbrook a permis redactorilor și celorlalți colaboratori ai săi să-și exprime păreri și să adopte atitudini care nu coincideau cu ale lui, ba chiar veneau uneori în flagrantă contradicție cu ele.

„Cea mai mare achiziție a lui pentru *Evening Standard* a fost caricaturistul David Low, scrie Taylor. Acesta era un artist de geniu, cu o orientare politică foarte precisă, care se opunea aproape în toate privințele concepțiilor lui Beaverbrook. De pildă, Low era un entuziast susținător al Societății Națiunilor și al politicii de securitate colectivă, ca să nu mai vorbim de celelalte vederi ale sale în materie de politică internă — vederile unui socialist de stînga. Totuși, Beaverbrook nu s-a amestecat niciodată în activitatea lui, nu a încercat să-l cenzureze și nu a avut nimic de obiectat împotriva nici unuia dintre desenele sale. Lucru cu atît mai remarcabil cu cît causticul condei al lui Low nu l-a cruțat nici pe el: în multe caricaturi, chipul lui Aitken apărea într-un colțișor, ca un spiriduș pus pe rele, alături de puternicii zilei: Cu siguranță că, departe de a-l indispune, această prezență lîngă prim-miniștri britanici, președinți americani și dictatori europeni îl măgulea, chiar dacă îl zugrăvea într-o lumină ironică... În orice caz, timp de aproape douăzeci de ani, Low a publicat tot ce a creat, fără ca nimeni să-l stînjenească".

La fel de puțin stînjeniți s-au simțit și alți colaboratori mai mult sau mai puțin permanenți ai publicațiilor lui Aitken, de la scriitorul H.G. Wells pînă la deputații laburiști de stînga Tom Driberg, Aneurin Bevan și Michael Foot. Toți i-au devenit prieteni personali foarte apropiați. Dar Beaverbrook oferea surprize similare nu numai în privința oamenilor cu care avea de-a face, ci și a situațiilor cu care era confruntat. În 1929, el a vizitat Moscova și Leningradul, fiind primul fost ministru într-un guvern britanic care făcea o călătorie în Uniunea Sovietică după Revoluția din Octombrie. De atunci încolo, a militat pentru o politică de apropiere între Anglia și U.R.S.S., arătînd că „socialismul a devenit o realitate pe care nimeni nu o mai poate tăgădui".

La fel de neconformistă s-a dovedit poziția lui în timpul marii crize economice din 1929-1933. Ridicîndu-se împotriva tendinței de rezolvare a crizei pe umerii proletariatului, prin concedieri masive și scăderea sistematică a salariilor, el a organizat o adevărată campanie, atît ca deputat în Parlament, cît mai ales ca proprietar de ziare, pentru o mai echitabilă repartizare a poverilor. Iată ce scria el, în 1931, în *Daily Express*: „Capitaliștii care in-

Dacă ne-a mers cu Reichstagul, de ce nu ne-ar merge și cu Liga Națiunilor? (caricatură antifascistă semnată de David Low; s-a apreciat că David Low a reprezentat cea mai prețioasă achiziție a lordului Beaverbrook pentru Evening Standard)

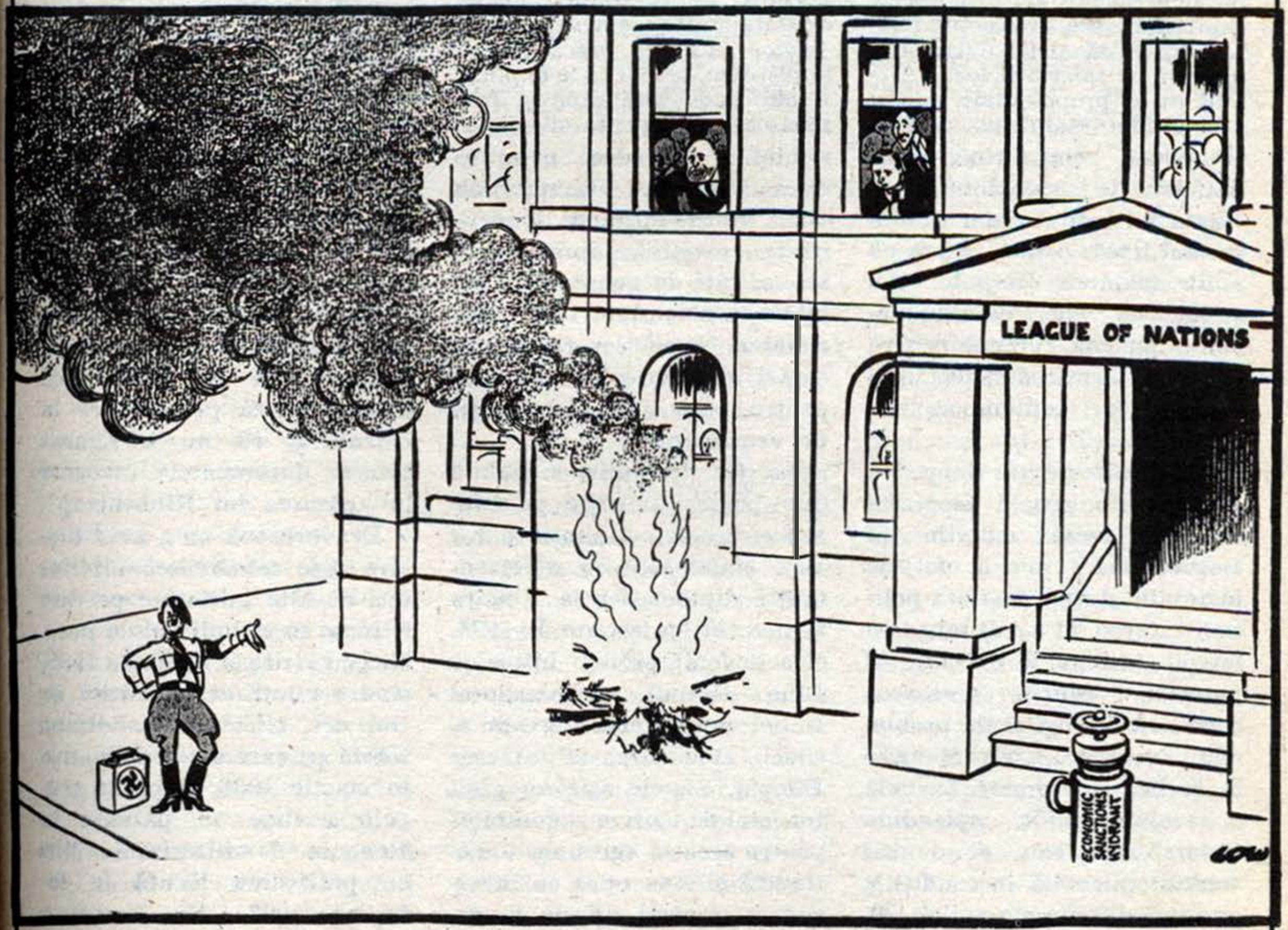

vestesc bani într-o întreprindere sînt obligaţi să acorde o recompensă materială celor pe care îi pun la muncă. În perioade bune din punct de vedere economic, patronilor li se îngăduie să realizeze profituri frumoase. În perioade dificile, ei trebuie să suporte partea ce le revine din pagubă".

Iar la 1 mai 1932, în *Sunday Express*: „Trebuie să privăm Banca Angliei de puterea ei de a reglementa fluxul banului şi circulaţia fiduciară, de a determina creditele şi volumul lor. Cer ca această putere şi răspundere să revină guvernului, controlat de Parlament... Forţa bancherilor trebuie anihilată. Ei şi-au utilizat-o atît de prost, încît au dovedit că nu sînt custozi vrednici ai banului public".

Taylor comentează: „O astfel de doctrină, care evocă imediat conceptul de naţionalizare a instituţiilor bancare, pare astăzi la mintea cocoşului. Dar în anii '30 nu era aşa, mai ales în cercurile conservatoare în care se învîrtea Beaverbrook. Şi nici în zilele noastre nu prea există capitalişti care să accepte ieşirea din criză altfel decît strivindu-i pe salariaţii lor... Aitken nu a propovăduit numai aceste idei înaintate, ci le-a şi aplicat, nemicşorînd niciodată lefurile personalului său... Marea lui calitate, dar şi marea lui lipsă, a fost că era cu mult înaintea timpului său şi că avea vederi care au devenit monedă curentă pentru generaţia următoare, dar erau inaccesibile contemporanilor săi".

Din păcate pentru dragostea pe care i-o poartă biograful său, nu toate vederile lui Beaverbrook erau la fel de înaintate. Astfel, în sfera politicii externe, el a militat, de-a lungul întregului deceniu al patrulea, pentru detaşarea completă a Angliei de problemele europene. Era o revenire la vechea şi perimata formulă a secolului XIX, „splendida izolare", pe care el o mai credea aplicabilă în condiţiile cu totul diferite ale anilor '30. Venirea la putere a lui Hitler şi agresivitatea vizibilă şi crescîndă a celui de-al treilea Reich, departe de a-i modifica optica, nu au făcut decît să o împingă pînă la limite care frizau inconştienţa şi irresponsabilitatea.

Taylor nu trece sub tăcere acest capitol lipsit de glorie din viaţa subiectului său. El citează dintr-un articol al acestuia, publicat la 9 octombrie 1933: „Cu cît mai mare este pericolul de război, cu cît beligeranţii sînt mai aproape de hotarele noastre, cu atît mai mult trebuie să ne retragem din Europa". Iar la 29 iulie 1934, după atentatul nazist de la Viena, care costase viaţa cancelarului Dollfuss: „De ce să ne angajăm în luptă pentru independenţa Austriei?... Cu ce ne alegem în schimbul unei obligaţii atît de grave? Cu nimic! Cu nimic altceva decît eforturi şi suferinţe, griji şi dezastre... O, ce nebunie! Imperiul britanic trebuie să-şi vadă de propriile lui probleme. Atunci vom fi în siguranţă".

După ce reproduce cu fidelitate multe asemenea citate, Taylor încearcă, dacă nu să le justifice, măcar să le explice. Acolo unde însă pînă şi frumoasele sentimente ale istoricului se dovedesc neputincioase este cînd Beaverbrook atacă frontal noţiunea de securitate colectivă, ajungînd la absurdităţi de genul celei debitate în noiembrie 1934: „Societatea Naţiunilor reprezintă astăzi un pericol mai mare pentru pace decît fabricanţii de armament".

La fel de puţin scuzabilă este brusca amiciţie pe care Beaverbrook s-a simţit dator să o stabilească cu reprezentanţii diplomatici la Londra ai dictaturilor fasciste. În 1935, el a devenit prieten intim cu Dino Grandi, ambasadorul Italiei mussoliniene, exact atunci cînd aceasta atacase Etiopia. Ziarele sale au găsit tot felul de motive „onorabile" pentru această agresiune imperialistă şi s-au opus cu înverşunare oricărei riposte ferme, inclusiv aplicării de sancţiuni economice, aşa cum preconizase Societatea Naţiunilor.

Din nou ministru

În august 1936, cînd Ribbentrop a fost trimis ca ambasador al celui de-al treilea Reich la Londra, Beaverbrook l-a întîmpinat cu un entuziasm vecin cu ridicolul, scriindu-i: „Niciodată, niciodată, niciodată, nu a fost vreo numire într-un post diplomatic primită atît de bine ca a dv. Vă laudă şi presa, şi omul de pe stradă. Prin ceea ce veţi face aici, sînt convins că s-ar putea să salvaţi pacea în Europa". Inutil să adăugăm că majoritatea presei (cu atît mai puţin „omul de pe stradă") nu aducea nici pe departe laude unui nazist fanatic ca Ribbentrop, care, în plus, s-a dovedit şi un diplomat lipsit de tact, de fineţe şi de elementar bun-simţ. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Beaverbrook să-l felicite, în 1938, cu prilejul numirii sale ca ministru de externe al Germaniei: „Sînt pe deplin conştient că veţi pune în valoare marea dv. autoritate şi imensa putere de care dispuneţi pentru a promova, în continuare politica de pace şi securitate. În această politică, vă veţi bucura de sprijinul loial al ziarelor mele".

Taylor notează sec: „Nu a fost o scrisoare cu care Beaverbrook să se mîndrească ulterior şi, la procesul de la Nürnberg, ea nu a figurat printre documentele invocate în apărarea lui Ribbentrop".

Beaverbrook nu a avut motive să se mîndrească ulterior nici cu alte iniţiative pe care le luase în ultimii ani de pace. Nici cu vizita la Berlin în 1935, cînd s-a întîlnit cu Hitler de trei ori. Nici cu pasivitatea totală pe care a recomandat-o în martie 1936, după ce trupele naziste au pătruns în Renania demilitarizată. Nici cu prezicerea făcută în februarie 1937: „Nu vom avea

niciodată război. Germania nu e pregătită de luptă și, chiar atunci cînd va fi, nu va ataca cea dintîi". Nici cu o altă prezicere, din martie 1938, după ce Reichul anexase Austria: „Să nu ne înșelăm: Germania e mai slabă decît Anglia și nu ne va face război". Nici cu titlul publicat pe toată prima pagină din *Daily Express*, la 1 octombrie 1938, după încheierea pactului de la München, pe care l-a aprobat zgomotos: „Anglia nu se va implica într-un război european nici anul acesta, nici anul viitor". Nici cu o altă prorocire a lui, apărută în același ziar, la 18 ianuarie 1939: „Germania și Italia nu vor invada niciodată Franța și nu vor ocupa vreo parte a teritoriului francez. O astfel de acțiune ar fi o nebunie... Anglia nu are a se teme de nimic, acum sau în viitor!". Nici cu cele categoric afirmate peste o săptămînă: „În 1939, nu vom avea război!". Nici cu felul cum a primit cotropirea Cehoslovaciei, la 15 martie 1939: „Nu ne era posibil să apărăm această țară și bine am făcut că ne-am dezinteresat de soarta ei". Nici cu aprecierile din paginile lui *Daily Express*, care, la 11 august 1939, cu trei săptămîni înainte de declanșarea conflagrației, declara — pentru a opta și ultima oară în acel an: „Marea Britanie nu se va implica într-un război european".

Războiul a izbucnit totuși, Anglia s-a implicat imediat într-însul, dar miopia politică a lui Beaverbrook nu s-a vindecat ca prin minune. El a continuat nu numai să subaprecieze grav atît agresivitatea cît și forța brută a celui de-al treilea Reich, ci și să se înșele sistematic în anticipările sale. Astfel, la 31 octombrie 1939, într-o scrisoare către președintele Roosevelt, Aitken îl asigura că Chamberlain va mai rămîne ani de zile în postul de prim-ministru, Churchill nu-i va lua locul, iar laburiștii și liberalii nu vor accepta niciodată să intre într-un guvern de coaliție națională cu conservatorii: jumătate de an mai tîrziu, toate trei pronosticurile i-au fost date peste cap.

Și altele au avut aceeași soartă. La 5 martie 1940, cu două luni și cinci zile înainte de invadarea Belgiei și Olandei, Beaverbrook scria: „Prevăd că Hitler nu va ataca Belgia și Olanda, deoarece nu ar avea nimic de cîștigat de pe urma unei astfel de inițiative... Primăvara și vara asta, nemții se vor limita să ducă războiul pe mare și sub mare. Pe uscat nu vor întreprinde nimic.

Mult mai grav decît lipsa de clarviziune a fost sprijinul acordat de el incorigibililor conciliatori, care, în primele luni ale lui 1940, continuau să preconizeze o pace de compromis cu Hitler, cedîndu-i acestuia Polonia și întregul sud-est european. În acest context, Taylor pune în circulație cîteva documente inedite ce dovedesc că cercurile pronaziste din Marea Britanie au urmărit a submina moralul și voința de luptă a propriului lor popor, inițiind acțiuni care atingeau sau chiar depășeau limitele trădării de țară. Fără a merge atît de departe, Beaverbrook a încurajat pe propovăduitorii unei „păci negociate", deși numai orbii nu vedeau că pentru Hitler „pacea" nu era decît pseudonimul supremației sale necontestate — întîi în Europa, apoi în lumea întreagă.

Abia cotropirea Norvegiei și Danemarcei, în aprilie, și cea a Franței, Belgiei, Olandei și Luxemburgului, în mai 1940, l-au dezintoxicat pe Beaverbrook de drogurile împăciuitoare. În după-amiaza zilei de 10 mai, Chamberlain a demisionat și Churchill a devenit prim-ministru. Cu adevărat revelator pentru multiplele fațete ale personajului este faptul că prînzul care a precedat aceste evenimente și cina care le-a urmat au fost luate de Churchill, între patru ochi, cu unul și același om: Beaverbrook.

Între cei doi, exista o prietenie veche. O prietenie care, reprezentată grafic, nu ar fi urmat o linie dreaptă, ci una cu nenumărate suișuri și coborîșuri. O prietenie presărată cu disensiuni și conflicte, unele intime, altele publice. O prietenie pusă la grea încercare, în deceniul 1930, de contrastul dintre orientarea net antihitleristă a lui Churchill și iluziile conciliatoare ale lui Beaverbrook. O prietenie de natură să mire pe mulți, ca de exemplu pe fruntașul laburist Ernest Bevin, care spunea: „Churchill e ca un bărbat care s-a însurat cu o femeie stricată — știe că e stricată, dar tot o iubește". O prietenie totuși dublată de respect reciproc și întemeiată, în principal, pe o nețărmurită admirație a lui Beaverbrook față de Churchill.

Și astfel, la 12 mai, în vîrstă de 61 ani, Beaverbrook a acceptat portofoliul Producției aeronautice, un minister creat și oferit de Churchill cu 48 ore mai înainte. Postul era departe de a fi o sinecură. Politica de conciliere lăsase Anglia jalnic de slabă în materie de avioane. Conform celor mai „îndrăznețe" planuri ale Ministerului aerului, abia la sfîrșitul lui 1942 situația urma să se îmbunătățească întrucîtva. Dar pînă la sfîrșitul lui 1942 mai erau doi ani și jumătate, iar Anglia se afla sub amenințarea unei iminente invazii hitleriste. „Pe Beaverbrook nu-l interesa viitorul, nici măcar unul relativ apropiat, scrie Taylor. Țelul lui era să producă imediat cît mai multe avioane și nu-i păsa de eventuala acuzație că sacrifică viitorul de dragul prezentului. Prezentul era singurul lucru care conta pentru el și, fără asigurarea acestui prezent, nu putea exista vreun viitor care să fie sacrificat sau nu".

RASPUNSURI LA INTREBARI

În decursul anilor, am primit la redacţie o serie de scrisori prin care mulţi dintre cititori ne solicită lămuriri privind adevărul istoric despre două oraşe rău famate intrate în legendă, Sodoma şi Gomora. Ce este realitate şi ce este fantezie în versiunile care au circulat despre aceste aşezări? Au existat ele cu adevărat, şi dacă da, cînd? în ce perioadă? cum au dispărut din istorie? Iată un răspuns la întrebările de mai sus, alcătuit de un reputat orientalist, autor a numeroase lucrări, printre care Civilizaţia Egiptului antic, Civilizaţia asiro-babiloniană, Civilizaţia feniciană, Gîndirea egipteană antică în texte, Orientalia Mirabilia, Scripta aramaica **etc.**

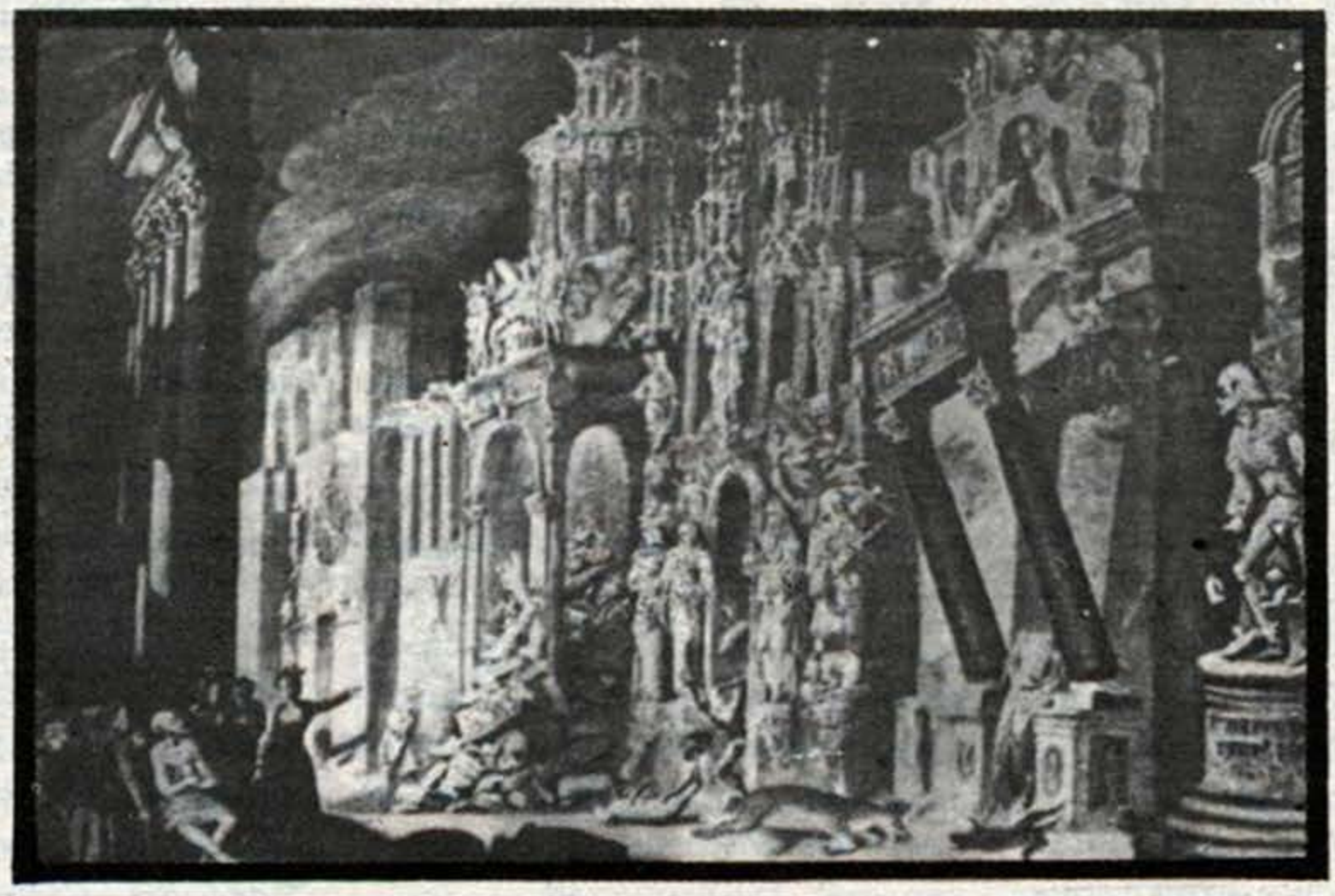

SODOMA ŞI GOMORA

o catastrofă naturală

Dr. CONSTANTIN DANIEL

Preşedintele Asociaţiei de studii orientale
din R.S. România

O succintă. dar documentată informaţie în legătură cu cele două aşezări găsim în ultima ediţie, în 30 volume, a Enciclopediei britanice, **unde, la vocea** Sodom and Gommorah **(vol. IX,** Micropaedia, **pp. 321-322), citim: „Două oraşe menţionate în** Biblie, **a căror faimă proastă a devenit legendară. Astăzi, ele sînt, probabil, acoperite de apele puţin adînci din sudul peninsulei El Lişan, situată în capătul de sud-est al Mării Moarte. Împreună cu Admah, Zeboiim şi Zoar (Bela), ele trec drept cele cinci oraşe biblice ale «plîngerii» nimicite din cauza desfrîului locuitorilor lor de o revărsare de «pietre de foc». Sodoma şi Gomora au fost, se presupune, devastate, prin anii 1900 î.e.n., de un cutremur în marea falie ce include zona Mării Moarte, o fisură extinzîndu-se din valea rîului Iordan, în Israel, pînă la rîul Zambezi, din Africa de Est.**

Descoperirile arheologice dovedesc că în perioada de mijloc a bronzului (aproximativ 2000-1500 î.e.n.), zona era fertilă, bogată în ape curgătoare ce se vărsau în Marea Moartă şi aveau un debit suficient pentru dezvoltarea

agriculturii. Aceasta l-a determinat pe Lot, nepotul patriarhului evreu Avram, să aleagă regiunea oraşelor din valea Sidim (Marea Sărată sau Marea Moartă) ca loc unde să-şi mîne turmele la păşunat. Cînd s-a petrecut catastrofala distrugere, petrolul şi gazele existente au contribuit, probabil, la imaginea „revărsării de pietre şi foc», care a întovărăşit prăbuşirile geologice de teren ce au cauzat năruirea oraşelor. Har Sedom (în arabă Djebel Usdum, Muntele Sodomei), situat în partea sud-vestică a mării, aminteşte pînă azi de Sodoma".

Straniul peisaj sub nivelul Mediteranei

Deşi literatura antică despre Sodoma şi Gomora este destul de vastă, ea incluzînd numeroase lucrări laice (operele scriitorilor şi învăţaţilor Josephus Flavius, Tacitus, Strabon, Eratostene, Pausanias), aceste aşezări au rămas în memoria omenirii mai cu seamă prin intermediul relatării cuprinse în cartea *Genezei* din *Biblie*.

Legenda biblică, reluată în diverse alte scrieri precum *Talmudul* şi *Coranul*, este citată drept exemplu de „pedeapsă divină" pentru răutate, lăcomie şi imoralitate. O legendă la a cărei difuzare a contribuit, în foarte largă măsură, peisajul oferit de natura acelor locuri.

Oraşele distruse se aflau în ţinutul care, mai tîrziu, va primi numele Palestina, pe coasta de răsărit a Mării Mediterane, despărţită de deşertul Siriei prin şirurile Munţilor Liban şi Antiliban şi printr-o serie de podişuri. La sud de lanţul Munţilor Liban se află Muntele Hermon, din ale cărui văi izvorăşte Iordanul. Apele lui străbat o depresiune adîncă, după care ajung la lacul Tiberiada (sau Marea Galileei, numită altădată Genezareth), aflat la peste 200 metri sub nivelul Mării Mediterane. Ieşind din acest lac, Iordanul continuă drumul spre capătul de nord al Mării Moarte, de-a lungul depresiunii tectonice Ghor, străjuite, de-o parte şi de alta, de dealuri înalte.

Iordanul este un fluviu ciudat; în linie dreaptă, de la izvoare pînă la vărsare măsoară doar 104 km, dar cursul său este atît de şerpuit încît lungimea lui reală este de aproape două ori şi jumătate mai mare, adică de 252 km. În antichitate, cursul său era şi mai lung, ajungînd pînă la Zoar (Ţoar), în sudul Mării Moarte, la peste 80 km de locul actual de vărsare. De asemenea, apele acestui fluviu conţin un procentaj neobişnuit de săruri minerale — clorură de sodiu, sulfat de sodiu şi de magneziu etc. Primăvara, apele sale se revarsă şi, datorită meandrelor, aria inundată este foarte întinsă, fiind acoperită de o bogată vegetaţie semitropicală.

În valea Sidim, pe locul unde altădată se înălţau semeţele oraşe, acum se întinde Marea Moartă. Nimic mai straniu ca această întindere acvatică, cu ape pe care vîntul nu reuşeşte niciînd să le încreţească şi în care peştii

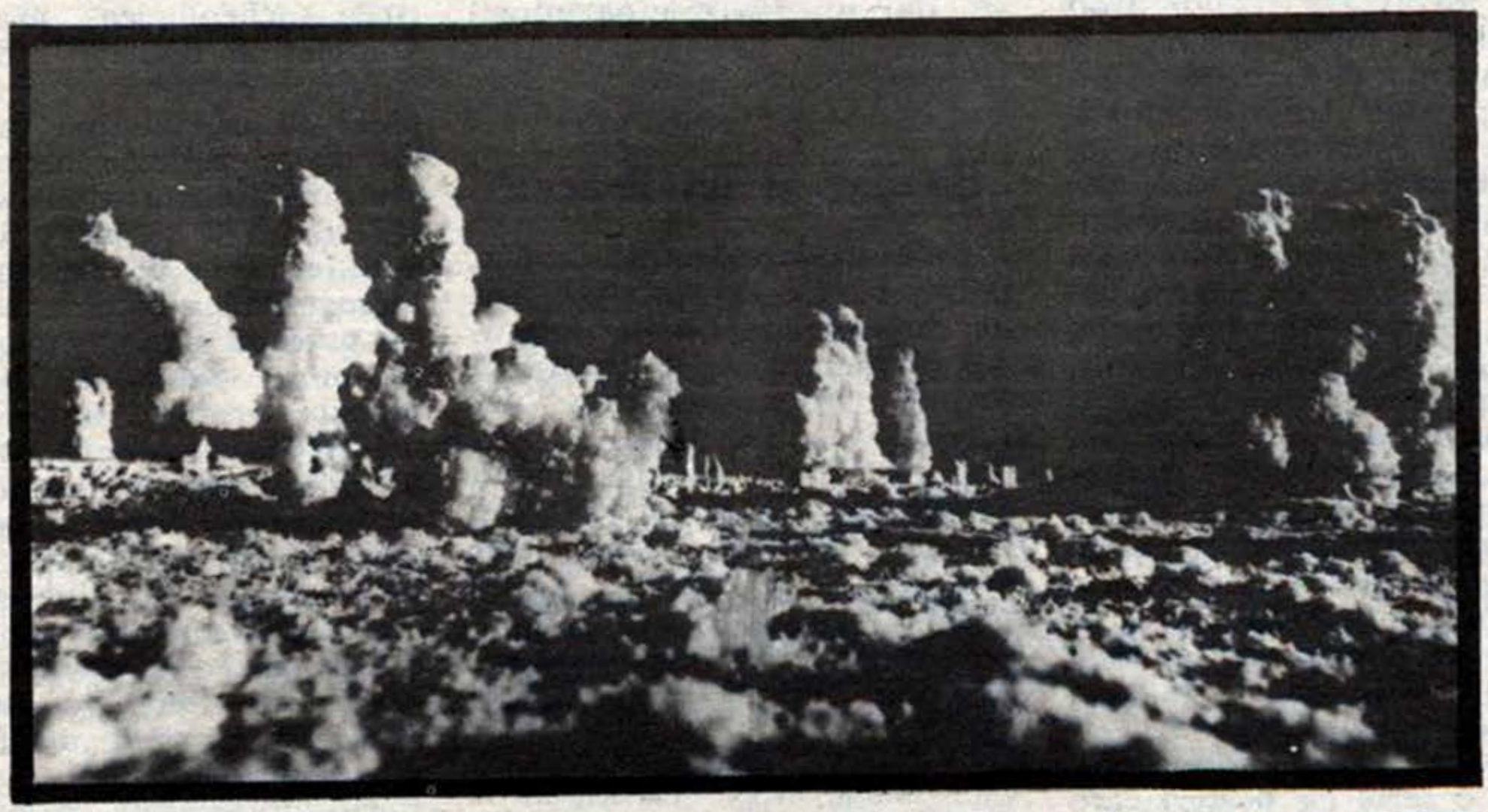

Formaţiunile saline de pe litoralul Mării Moarte au fost luate de autorii legendelor străvechi, drept soţia, fiica şi... cîinele lui Lot

În p. 44: *de-a lungul vremurilor, legenda prăbuşirii celor două oraşe a inspirat şi numeroşi pictori.*
În imagine: Distrugerea Sodomei, *în viziunea lui Monsu Desiderio, artist ce a trăit şi a creat în Italia la începutul sec. XVII, atras, îndeosebi, de reproducerea pe pînză a unor mari catastrofe naturale din istorie*

nu pot trăi. Şi tot ce există în jurul acestei mări „blestemate" oferă un spectacol dezolant. Această mare, denumită şi Marea Sărată, ori lacul Asfaltit este, de fapt, un lac lung de 85 km şi lat de 17 km, pe fundul depresiunii tectonice Ghor, avînd cea mai joasă altitudine de pe pămînt: 392 m sub nivelul obişnuit al mării. Pe întinsul apei plutesc depozite de asfalt, folosite încă din antichitate de localnici, şi sulf ajuns la suprafaţă în urma unor erupţii. Malurile mării sînt înalte şi abrupte. Deasupra falezelor de gresie dinspre răsărit se află Macheronta, fortăreaţa regilor Irod cel Mare (39-4 î.e.n.) şi Irod Antipa (4 î.e.n.-39 e.n.), unde, potrivit tradiţiei creştine, ar fi fost decapitat Sf. Ioan Botezătorul.

Odată cu trecerea timpului, stîncile au căpătat înfăţişări stranii. Erodate de agenţi naturali — ploaia, dar, îndeosebi, vînturile — ele au devenit, în imaginaţia localnicilor, „Cîinele lui Lot" şi „Fiica lui Lot". „Soţia lui Lot", despre care legenda spune că a fost prefăcută într-un stîlp de sare, nu lipseşte nici ea din galeria statuilor, numai că poate fi văzută pe coasta apuseană a mării, printre rocile de sare ale Muntelui Usdum.

În falezele înalte de calcar se află o serie de peşteri care au constituit locul de reclu-

[1] Membrii unei grupări politico-religioase are munceau spre a-şi agonisi traiul, respingeau sclavia, războiul şi luxul, trăind în comunităţi frăţeşti, îndeletnicindu-se cu studiul, copierea manuscriselor şi muncile agricole. De la esenieni, care au influenţat creştinismul primitiv, au rămas manuscrisele de la Marea Moartă, în parte încă nedescifrate.

[2] Josephus Flavius (c. 37-100 e.n.), istoric evreu. Participant la răscoala poporului iudeu împotriva dominaţiei romane (66-67 e.n.), a fost făcut prizonier şi dus la Roma. Acolo, intrînd în protipendada de la curtea imperială, s-a stabilit, publicînd, printre altele, *Războiul iudaic* (7 cărţi) şi *Antichităţi iudaice* (20 cărţi).

[3] *Magazin istoric*, nr. 11/1971.

te descrisă de Josephus Flavius[2] în *Antichităţile iudaice* şi ai cărei membri au lăsat aici suluri de papirus — celebrele manuscrise de la Marea Moartă, care au adus lămuriri decisive la descifrarea unor importante momente ale vechii istorii din această zonă. Nu departe de capătul nordic al Mării Moarte se găsesc ruinele Ierihonului, unul dintre cele mai vechi oraşe din lume (găsindu-şi un corespondent în aşezarea de la Lepenski Vir[3], pe ţărmul iugoslav al Dunării), datînd din mileniul VII î.e.n. Potrivit altei legende, şi zidurile acestui oraş s-ar fi prăbuşit, dar nu din pricina mîniei divine, ci... la sunetul unor trîmbiţe.

Un pat al lui Procust

Cu multe mii de ani în urmă, peisajul nu arăta, se pare, atît de neprietenos ca în vremurile moderne. Acolo unde se întinde luxurianta dar nefolositoarea vegetaţie a Iordanului, mîini harnice săpau canale de irigaţie şi cultivau cereale. Vechile scrieri sînt limpezi în această privinţă; ele arată că „toată cîmpia Iordanului era bine udată, era ca o grădină, ca ţara Egiptului", ceea ce înseamnă că exista un sistem similar de cultivare a pămîntului. În oazele răcoroase şi bogate în păşuni se hrăneau mari turme de oi, căci, alături de agricultură, păstoritul de tip nomad şi seminomad a constituit una din cele mai vechi îndeletniciri. Pe urmele acestor turme, în căutare de noi terenuri de păşunat, oamenii antichităţii, se aflau într-o necontenită mişcare. Cele mai vechi izvoare scrise, ca şi descoperirile arheologice, arată că fenomenul marilor migraţii, specific epocilor trecute, a făcut ca prin cîmpia Iordanului să se perinde neamuri şi seminţii diferite. Pe la sfîrşitul mileniului 3 şi începutul mileniului 2 î.e.n., cei mai numeroşi erau semiţii canaaneeni. Se pare că strămoşii lor, protosemiţii, veniseră din Peninsula Arabică, unde oazele, despărţite între ele de vaste întinderi aride, le ofereau hrană şi, în acelaşi timp, adăpost în faţa incursiunilor unor vecini prea agresivi. Cu timpul însă, odată cu creşterea populaţiei, aceste oaze au devenit neîncăpătoare. Siliţi de creşterca demografică şi de insuficienţa resurselor de viaţă, protosemiţii au început să se infiltreze în oraşele apropiate, la început izolat şi în mod paşnic, apoi prin scurte incursiuni de pradă şi, în cele din urmă, invadînd ţinuturi întinse şi cucerind oraş după oraş. Primii veniţi au fost semiţii amoreeni, care s-au statornicit în Siria şi Palestina, unde, amestecaţi cu populaţiile pe care le-au găsit, denumite în *Geneză* iafetite (fii ai lui Iafet), au construit o serie de oraşe-cetăţi.

După ei au venit semiţii canaaneeni, atestaţi ca populaţie majoritară în mileniile III-II î.e.n., cum am menţionat mai sus (numiţi de greci

fenicieni): s-au stabilit în regiunile dintre Iordan și Marea Mediterană, coexistînd cu amoreenii. La rîndul lor, au înălțat statele-orașe de pe coastele Mării Mediterane. Datorită descoperirilor arheologice de la Ras Shamra[1], unde se afla străvechiul stat-oraș canaanean Ugarit, civilizația și mitologia canaaneenilor au devenit cunoscute. Se închinau unui mare număr de zei, principalii fiind El și Baal. Religia, nespus de crudă, impunea, de pildă, fiecărei familii — poate și din necesități de limitare a creșterii demografice — să aducă jertfe umane (primul născut de sex bărbătesc trebuia sacrificat fie la o vîrstă fragedă, fie cînd devenea adult).

În privința legilor ospitalității, pe care Lot și unchiul său Avram, originari din statul-oraș sumerian Ur, le considerau îndatoriri sacre, locuitorii Sodomei și ai celorlalte cetăți aliate sau supuse ei aveau o atitudine contrară, supunînd pe noii veniți la chinuri cumplite. Această teamă față de străini, bănuiți că ar fi spioni veniți să cunoască bogățiile, forțele militare și fortificațiile, era proprie și altor civilizații din antichitate. Existau popoare care îi ucideau pe toți cei ce pătrundeau în hotarele lor, precum taurii de pe malurile Mării Negre (Herodot, *Istorii*, IV, 103), ciclopii, lestrigonii, sau supușii regelui din Epir, Echetos (*Odiseea*, XVIII, 21, 307). De asemenea, grecii și romanii, la începuturile istoriei lor, considerau pe orice străin un dușman. Se spunea *hospes hostis* („străinul, oaspetele, este un dușman").

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1969.

Mai tîrziu, concepțiile s-au modificat, străinii fiind considerați protejați ai zeilor sau trimiși ai acestora. Multe legende grecești au ca personaj principal un zeu ce umblă prin lume sub chipul unui sărman străin. O legendă similară, cu circulație în lumea semiților veniți din Ur, putea fi, așadar, și aceea despre străinii-îngeri veniți din poruncă divină pentru a cerceta faptele celor din Sodoma. Desigur că purtarea acestora din urmă față de străinii-oaspeți va fi părut stranie unor popoare pentru care încălcarea legilor ospitalității constituia un păcat cumplit.

Coranul, cartea sacră a religiei musulmane, întocmit în sec. VII e.n., înfierează, la rîndul său, comportarea celor din Sodoma: „Lot a grăit către locuitorii Sodomei: «vă veți deda voi oare unui păcat necunoscut nici unui popor din lume?... Veți călca oare legile firii lucrurilor?» Locuitorii din Sodoma nu au răspuns nimic. Dar își spuseră unii altora: «Să izgonim pe Lot afară din orașul nostru...» O ploaie răzbunătoare a nimicit pe vinovați. Iată sfîrșitul celor nelegiuiți" (cap. VII, *Elaraf*, 78-82).

Și alte legende, cu largă circulație în antichitate, au fost puse pe seama locuitorilor Sodomei. De pildă, tradițiile ebraice consemnează că, dacă un străin trecea prin Sodoma, fiecare locuitor îi fura cîte ceva, dar o cantitate atît de mică, încît nimeni nu putea fi învinuit de furt. Dacă cineva avea nevoie de adăpost pentru noapte, era culcat într-un pat. În cazul în care se întîmpla ca străinul să fie mai lung, i se tăiau picioarele, această legendă semănînd foarte mult cu aceea grecească despre patul lui Procust. Se spune și că locuitorii dăruiau nevoiașilor care treceau prin Sodoma cîte o cărămidă de aur, dar nu le dădeau nimic de mîncare, încît străinii mureau de foame, după care localnicii își luau cărămizile înapoi.

Așadar, Sodoma cea reală ne apare ca un foarte puternic și bogat oraș din această parte a lumii, ai cărui locuitori, conștienți de tentațiile pe care avuția lor o stîrnea în rîndul altor comunități ale vremii, erau foarte neospitalieri (purtare ce, dealtminteri, nu le era proprie doar lor).

Bătălia din Valea Sidim

Cînd, în ce perioadă, au dispărut cele două orașe? Pentru a da un răspuns la această întrebare, să urmărim ce spun legendele respective și despre alte evenimente petrecute atunci, ca, de pildă, venirea lui Avram și a nepotului său Lot, din „Urul Chaldeei"; de fapt din Sumer, căci, pe vremea lui Avram, chaldeenii nu ajunseseră încă să populeze valea Tigrului și Eufratului. Ajunși în Canaan, Avram și Lot s-au despărțit, cel din urmă păscîndu-și vitele în valea Iordanului și locuind în Sodoma. Pe cînd Lot se afla cu turmele sale în jurul localității, Sodoma și alte patru orașe aliate cu ea (sau mai curînd conduse de ea): Gomora, Admah (Adma), Zeboiim (Țeboim) și Zoar (Țoar) au fost atacate de o confederație

În pp.46-47: creșterea animalelor era principala îndeletnicire a sumerienilor din Ur. Detaliu dintr-un mozaic ce redă scene de război și de viață pașnică, descoperit într-unul din mormintele regale din Ur. (2800-2700 î.e.n.)

O expediţie americană la Marea Moartă

WERNER KELLER

În cartea intitulată Forscher Bewelsen die Historische Wahrheit (Cercetătorii stabilesc adevărul istoric), istoricul vest-german Werner Keller coroborează unele vechi tradiţii cu rezultatele investigaţiilor întreprinse de arheologi şi geologi în zona Mării Moarte. În rîndurile ce urmează publicăm, într-o formă prescurtată, un capitol (VII) al lucrării ce tratează acest subiect. Titlul aparţine redacţiei Magazin Istoric.

Tradiţia spune că, în timpul asediului Ierusalimului, în anul 70 e.n., generalul roman Titus a condamnat la moarte cîţiva sclavi. După o scurtă judecată, a dat ordin să fie legaţi cu lanţuri şi azvîrliţi în Marea Moartă. Dar ei nu s-au înecat. Degeaba au fost aruncaţi în apă de mai multe ori, de fiecare dată ei au ieşit la suprafaţă, ca şi cum ar fi fost nişte plute. Titus a fost atît de uimit de această întîmplare, pentru ei fără explicaţie, încît i-a graţiat pe condamnaţi. Flavius Josephus, pe numele său adevărat Joseph ben Matthias (37-c. 100 e.n.), general şi istoric evreu, care şi-a sfîrşit viaţa la Roma, pomeneşte, în mai multe rînduri, de „Marea de asfalt". În ceea ce-i priveşte pe greci, ei vorbesc despre gazele otrăvite ce se degajă din această mare. Arabii, la rîndul lor, pretind că, în vechime, o pasăre nu putea trece în zbor pe deasupra mării: ea cădea moartă înainte de a ajunge pe celălalt mal.

Toate aceste povestiri, ca şi multe altele, au fost cunoscute, dar pînă mai acum un secol, nu s-a ştiut nimic precis despre misterioasa mare a Palestinei. În 1848, o expediţie din Statele Unite s-a decis să o exploreze. Şeful ei, geologul W.F. Lynch, a luat cu el, printre altele două bărci metalice. Tot echipamentul a fost debarcat în micul port Akka, la aproximativ 15 km de Haifa, apoi încărcat cu grijă în căruţe înalte trase de cai. Trei săptămîni de drum şi eforturi de nedescris au fost necesare pentru traversarea înălţimilor din sudul Galileii. Odată transportate la locul stabilit, bărcile au fost puse pe lacul Tiberiada. Măsurătorile executate de Lynch au scos la iveală prima dintre surprizele pe care această expediţie le rezerva lumii întregi. La început s-a crezut că e o greşeală la mijloc, dar noi verificări au confirmat primele rezultate: suprafaţa lacului, binecunoscut datorită scrierilor sacre, se găsea la 208 m sub nivelul Mediteranei. S-a pus atunci întrebarea: la ce altitudine se află izvoarele Iordanului?

Cîteva zile mai tîrziu, Lynch a escaladat pantele Hermonului, pînă la sătucul Banlyas, unde a găsit, printre alte vestigii ale timpurilor trecute, ruine şi coloane. Dintr-o grotă pe jumătate astupată şiroia un fir de apă limpede. Era unul din cele trei izvoare ale Iordanului, pe care arabii îl numesc „Marele fluviu". Ruinele reprezentau rămăşiţele unui templu consacrat cultului zeului Pan, construit de romani, cu permisiunea lui Irod Antipas, tetrarhul[1] Galileii (4 î.e.n.-39 e.n.), în onoarea lui Octavian Augustus (63 î.e.n.-14 e.n.). Nişe, în formă de scoici, erau săpate în pereţii stîncoşi ai grotei Iordanului. La mai puţin de 5 km spre vest de izvor, se afla aşezarea biblică Dan, citată adesea ca punctul cel mai nordic din ţară. Şi acel un izvor cu apă limpede ţîşnea de pe panta sudică a Hermonului. Un al treilea cobora dintr-o vale situată cevа mai sus, la 500 m deasupra nivelului mării.

[1] Suveran sau guvernator al unei provincii.

---

de alte patru state-oraşe din Mesopotamia şi din vecinătate, pentru că au refuzat să mai plătească tribut.

Cum rezultă din această naraţiune, Sodoma şi oraşele aliate ei s-ar fi aflat de doisprezece ani în robia lui Kedarlaomer, regele Elamului, după care s-au răzvrătit, agresiunea celor patru confederaţi fiind aşadar o acţiune de reprimare a răzvrătiţilor. Bătălia s-a dat în valea Sidim, „unde e acum Marea cea Sărată", în care, cum scrie acelaşi izvor, s-au înfruntat „patru regi împotriva a cinci". Victoria a fost de partea oraşelor din Mesopotamia; fugind, regii Sodomei şi Gomorei au căzut în „fîntîni [gropi] de smoală", iar biruitorii „au luat toate averile Sodomei şi Gomorei şi toate bucatele şi s-au dus", luîndu-l, de asemenea, captiv şi pe Lot şi toată averea lui. Auzind acestea, Avram „a adunat oamenii săi de casă", i-a urmărit pe vrăjmaşi şi, năvălind într-o noapte asupra lor, a reuşit să le ia înapoi bunurile prădate precum şi să-i elibereze „pe Lot, rudenia sa, femeile şi oamenii" şi să se întoarcă, toţi împreună, în Sodoma.

În valea Save (mai tîrziu s-a numit Valea Regilor), i-a ieşit înainte regele Sodomei — despre care legenda nu ne spune cum reuşise să se salveze din „fîntîna de smoală" — rugîndu-l pe Avram să-i înapoieze oamenii şi să-şi păstreze averea; Avram, care conform tradiţiei era un om neasemuit de drept, i-a înapoiat şi bunurile şi oamenii refuzînd să primească ca răsplată măcar „o aţă sau curea de încălţăminte".

Plecînd de la lacul Tiberiada, expediția americană a coborît, în bărci metalice, pe meandrele complicate ale fluviului. Cu cît înaintau, cu atît vegetația devenea mai săracă. Sub soarele aproape tropical, la dreapta a apărut o oază: Ierihonul. Ime lut după aceea, savanții au ajuns la capătul călătoriei: apele neclintite ale Mării Moarte înoastrate între stînci abrupte. Primul lucru care i-a tentat pe americani a fost să facă o baie. Dar, cînd au plonjat în apă, s-au simțit împinși la suprafață de parcă ar fi purtat centuri de salvare. Deci vechile legende nu mințiseră! Nimeni nu se putea îneca în apa acestei mări. Soarele i-a uscat repede, lăsîndu-le o crustă albă de sare pe piele.

În bărcile lor, americanii au străbătut Marea Moartă, în lung și în lat, timp de 22 zile. Savanții au luat probe de apă, le-au analizat, au făcut nenumărate sondaje. Altitudinea era de 394 m sub nivelul Mării Mediterane[1]. Dacă s-ar săpa un canal între Marea Moartă și Mediterana, întreaga vale, Iordanul și lacul Genezareth ar fi acoperite de o imensă întindere acvatică. „Cînd se lasă o furtună în această cuvă stîncoasă — scria Lynch — valurile lovesc în tabla bărcilor ca niște ciocane; dar de îndată ce vîntul se potolește, apele încremenesc, într-atît de mare este densitatea apei". Într-adevăr, aceasta conține săruri minerale într-o porporție de 30% (în principal clorură de sodiu, sarea noastră de bucătărie). Să notăm că proporția este de maximum 3,3-4% în mările obișnuite. Soarele torid evaporează zilnic 8 000 000 m³ de apă astfel încît — adăugîndu-se și sărurile aduse de celelalte rîuri — concentrația este în continuă creștere.

La începutul secolului nostru, săpăturile arheologice inițiate în Palestina au readus Sodoma și Gomora în atenția cercetătorilor. Ei au început să caute orașele care, potrivit Bibliei, ar fi fost situate în valea Sidimului. În punctul extrem sud-estic al Mării Moarte s-au găsit urmele unei așezări, de o oarecare importanță, denumită Zoar. Arheologii erau entuziasmați, deoarece, unul dintre cele cinci orașe care refuzaseră să plătească tribut coaliției celor patru regi străini se numea astfel. Orașul data însă din timpul evului mediu, iar excavațiile, continuate cu înfrigurare, nu au mai adus nimic nou. Nici o urmă de anticul Zoar al regelui Bela sau de orașele învecinate, deși unele indicii în împrejurimile Zoarului medieval dovedeau că ținutul fusese foarte populat în vremuri străvechi.

Geologilor le revine meritul de a fi adus proba definitivă a cauzelor deznodămîntului Sodomei și Gomorei. Expediția Lynch arătase, pentru prima oară în 1848, importanța căderii Iordanului între lacul Tiberiada și Marea Moartă, pe un traseu relativ scurt (pe o distanță de 40 km diferența de nivel este de 700 m). După cum au subliniat și alți oameni de știință, în aceste locuri s-a petrecut un fenomen geologic unic în felul său. Valea Iordanului face parte dintr-o crevasă gigantică a scoarței terestre. Studii precise au determinat că ea pornește de la cîteva sute de km nord de Palestina, la poalele Munților Taurus din Asia Mică și se întinde pînă dincolo de Marea Roșie, în Africa, trecînd prin Marea Moartă, Deșertul arabic și golful Akabba. În multe zone ale crevasei sînt vizibile urmele unor activități vulcanice. Valea Sidimului — inclusiv Sodoma și Gomora — s-a prăbușit, puțin după anul 2000 î.e.n., în adîncurile pămîntului. „Se pare că, în jurul anului 1900 î.e.n., s-a produs cataclismul care a distrus Sodoma și Gomora", scria, acum cîțiva ani, savantul american Jack Finegan. Distrugerea lor s-a datorat unui puternic cutremur de pămînt, însoțit fără îndoială, de explozii, degajări de gaze naturale, fulgere și de un incendiu generalizat. Surparea terenului a eliberat forțele vulcanice din adîncurile crevasei.

Din timpuri imemoriale, aceste regiuni au fost zguduite frecvent de seisme. A fost descoperită o scriere a unui preot fenician, Sanchuniathon, care confirmă explicația geologică a distrugerii Sodomei și Gomorei. Iată textul: „Valea Sidimului s-a scufundat, devenind un lac ce degajă neîncetat miasme, în care peștii nu pot trăi..."

Catastrofa a marcat regiunea pentru totdeauna. Cu cît ne apropiem mai mult de extremitatea sudică a Mării Moarte, cu atît peisajul devine mai aspru. Stîncile abrupte se întrerup brusc făcînd loc unei mlaștini sărate, primejdioasă pentru călătorul neavertizat. O creastă de 45 m înălțime, se întinde pe 15 km în direcția nord-est spre pustiul Negev. În soare, strălucește ca diamantul, datorită unui fenomen natural destul de rar. Acest mic lanț muntos e alcătuit, aproape exclusiv, din cristale de sare. Arabii îi numesc Djebel Usdum, un nume foarte vechi, ce amintește de Sodoma.

În românește de Ileana MAIOR

[1] Cifrele variază întrucîtva de la o sursă la alta. *Micul dicționar enciclopedic*, ediția II-a, 1978, indică 392 m — *n.r.*

La scurtă vreme după acest episod, adică prin veacul XIX î.e.n., s-a petrecut și catastrofa care a dus la dispariția celor patru orașe. Alți cercetători, pe baza unor calcule destul de complicate, au ajuns la ipoteza că evenimentele respective ar fi avut loc prin secolele XXI sau XXVIII î.e.n. Dar, indiferent cînd s-au desfășurat luptele, esența rămîne aceeași: Sodoma și celelalte patru state-orașe aliate ei (alcătuind împreună Pentapolisul = uniunea celor cinci orașe) au fost victimele unei tentative de supunere din partea unor populații ce veneau, unele dintre ele, de la mare depărtare: sumerienii de la circa 1 200 km (în linie dreaptă), cale din care o bună parte trecea prin deșertul Nefud, din nordul Arabiei; elamiții, cu regele lor Kedarlaomer (împotriva căruia se răzvrătise Sodoma), de la peste 2 000 km. În sfîrșit, gutii, de la 1 400 km (menționarea acestor guti constituie o dovadă de netăgăduit că evenimentele s-au produs în mileniul III î.e.n., căci, după această dată, gutii dispar ca popor din izvoarele istorice).

O luptă atît de grea, cu marșuri lungi prin deșert, ne dă măsura însemnătății economice a Sodomei și a celorlalte orașe, determinată atît de rodnicia, din acea vreme, a văii Iordanului, cît și de faptul că pe aici treceau principalele drumuri comerciale din Arabia și Egipt spre Mediterana și Mesopotamia.

Cutremur plus erupţie vulcanică

Recapitulînd şi rezumînd cele două episoade principale cuprinse în *Biblie* — primul, povestea lui Avram, Lot şi distrugerea cetăţilor; al doilea, bătălia din valea Sidim — constatăm că ele au fost inspirate de evenimente separate, pe care diversele variante ale acestei scrieri, de-a lungul timpului, le-au contopit, condiţionînd distrugerea Sodomei şi Gomorei (ca şi a celorlalte două oraşe, Adma şi Ţeboim) de conflictul acestora cu forţele sumero-elamite. Potrivit mentalităţii oamenilor din antichitate, o catastrofă de proporţiile celei ce dusese la dispariţia a patru oraşe nu putea fi imaginată decît ca o „pedeapsă divină", desigur pentru o „vină" pe măsură.

Există însă, încă din antichitate, şi alte păreri în legătură cu dispariţia Sodomei şi Gomorei, păreri bazate pe alte surse decît cele sacre. Astfel, încă din sec. I î.e.n., marele Strabon în *Geographia* (XVI, 764), redînd sfîrşitul oraşelor din Palestina, emite teza că ele ar fi fost nimicite de un cutremur de pămînt însoţit de o erupţie vulcanică, ipoteză formulată anterior şi de filozoful grec Eratostene (275-195 î.e.n.).

Ţinînd seama de specificul actual al regiunii celor patru oraşe (Ţoarul, unde s-a refugiat Lot a scăpat de la distrugere), *este de neîngăduit că acolo a avut loc o catastrofă naturală de mari proporţii.* Dar, împrejurările în care a avut loc, încă nu sînt cunoscute. Explicaţia: gradul mare de salinitate al apelor din Marea Moartă şi dificultăţi de diverse feluri au împiedicat, în bună măsură, cercetarea arheologică aprofundată în zonă şi, în special, explorarea fundului Mării Moarte de la care se aşteaptă descoperiri revelatoare.

S-a spus că mari alunecări de teren au făcut ca Sodoma, Gomora, Zeboiim şi Admah să fie îngropate sub înaltele maluri surpate ale văii Sidim. Dar textul *Genezei* vorbeşte şi de „o ploaie de pucioasă şi de foc", care nu poate avea nimic de-a face cu alunecările de teren. De aceea, s-a emis ipoteza că ar fi avut loc o scufundare de teren, în urma evacuării unei imense pungi de gaze care ar fi luat foc. Se ştie că asfaltul se găseşte în şisturile bitumnoase (existente din belşug pe fundul Mării Moarte) asociat cu pungi de gaze. Prezenţa sulfului pe malurile Mării Moarte denotă şi o activitate vulcanică, deci „ploaia de pucioasă şi de foc" s-ar fi putut datora unei erupţii vulcanice, mai cu seamă că textul *Genezei* consemnează că Avram a văzut „ridicîndu-se de pe pămînt un fum, ca fumul unui cuptor".

Ipotezele unui meteorit căzut din cer, care ar fi dat naştere unui crater meteoritic de dimensiuni foarte mari, sau aceea a unei explozii nucleare ori a impactului cu o navă cosmică sînt şi ele în circulaţie fără însă să fie descoperite dovezi care să le justifice.

Strabon a avut dreptate

Cea mai larg acceptată este ipoteza ştiinţifică a unui puternic cutremur, care ar fi devastat zona, ipoteză avansată, cum am văzut, încă acum 20 veacuri de Strabon. Seismologii au căzut de acord asupra faptului că ţărmul apusean şi cel răsăritean al Mării Moarte reprezintă marginile unei imense falii; astăzi este cunoscută relaţia dintre cutremure şi zonele afectate de mari fisuri în scoarţa terestră. Dealtfel, urme ale unor mari seisme au fost descoperite în ruinele de la Qumran — în apropiere de Marea Moartă — unde se află peşterile în care s-au adăpostit esenienii.

S-ar putea ca o erupţie de petrol şi gaze să fi însoţit distrugătorul cutremur. Cercetările întreprinse în regiune au stabilit că reliefsul ce înconjură Marea Moartă datează din epoca diluvială, iar depozitele de sare provin din vechiul bazin lacustru. Din fundul Mării Moarte se ridică la suprafaţă asfalt, ca urmare a unor explozii cauzate de mici şi frecvente cutremure. Într-o astfel de zonă seismică au putut exista, desigur, şi cutremure catastrofale. În actuala fază a cunoştinţelor noastre, după cum a demonstrat şi W. Keller în urma cercetărilor sale, explicaţia cea mai plauzibilă este deci că distrugerea celor patru oraşe canaaneene a fost provocată de un groaznic cutremur de pămînt, urmat de o erupţie vulcanică ce a dus la inundarea văii Sidim. Aşa a apărut, probabil, pe harta Orientului Mijlociu strania Mare Moartă, subiect de legendă, dar şi incitant obiect de cercetare ştiinţifică. Deşi aceasta nu şi-a spus încă ultimul cuvînt, apare limpede că sfîrşitul celor patru oraşe nu a avut în sine nimic supranatural, interpretarea biblică şi a altor surse nefăcînd altceva decît să încerce să explice în limitele cunoştinţelor şi credinţelor de acum 4000-5000 ani — şi să speculeze potrivit acestor credinţe — un fenomen ale cărui cauze erau, pe atunci, de neînţeles. Episodul dramaticei dispariţii a Sodomei şi Gomorei ne arată în largă măsură că *Biblia* — aşa cum sublinia cu ani în urmă N. Iorga în *Istoria literaturii române. Introducere sintetică* — „este compusă din mai multe elemente legate împreună la o dată care se poate preciza şi din cauza unei nevoi care poate fi definită... Această carte a fost făcută potrivit cu nevoile societăţii din acel moment, culegîndu-se din toată tradiţia literară ceea ce putea să fie aprobat de preoţi". Cu instrumente ideologice de tipul legendei Sodomei şi Gomorei, clerul a întreţinut, de-a lungul vremurilor, misticismul şi obscurantismul maselor populare. Sub acest chip, legenda „pedepsirii celor două oraşe păcătoase" a continuat să circule — de la un secol la altul — abia în secolul nostru formulîndu-se ipoteze ştiinţifice mai ample, bazate pe cercetări multidisciplinare, inclusiv arheologice. Noile cercetări iau în consideraţie întregul evantai de informaţii privind fenomenele petrecute în acea epocă îndepărtată în regiunea Mării Moarte şi interpretate, după cum s-a văzut, într-un mod materialist chiar în vechime, de mari învăţaţi, ca, de exemplu, Strabon.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (VI)

Preludii la „Operaţia Hawaii"

GORDON W. PRANGE

În finalul fragmentului publicat în numărul trecut din lucrarea În zori, dormeam, **de profesorul american Gordon W. Prange, am văzut că Departamentul de stat a avut enorm de beneficiat de pe urma specialiştilor în decriptare din sistemul** Magic. **Aceasta a permis Statelor Unite să cunoască conţinutul tuturor mesajelor diplomatice ale japonezilor, inclusiv cele pe care le primea ambasadorul Nomura la Washington şi consulii niponi din diferite oraşe ale Statelor Unite, deci şi cel din Honolulu. Poate că acesta a fost unul dintre principalele motive care au determinat Departamentul de stat să nu închidă consulatele japoneze, chiar atunci cînd devenise evident că ele formau tot atîtea nuclee de spionaj.**

Se pare că americanii nu se mulţumeau numai cu descifrarea corespondenţei dintre Tokio şi reprezentanţii săi diplomatici. După unii istorici (printre care şi William Stevenson, autorul volumului I se spunea Intrepid), **F.B.I.-ul, în colaborare cu reţeaua engleză de informaţie British Security Coordination, a organizat cîteva „spargeri" la consulatul japonez din New York: arhivele sale au fost fotografiate în nopţile respective, apoi tot materialul a fost pus cu grijă la locul unde fusese găsit, astfel că victimele nu au prins nimic de veste. Se mai pare că, la un moment dat, serviciile de informaţii ale armatei de uscat şi ale marinei militare ale S.U.A. au implorat Departamentul de stat să nu închidă consulatele nipone, de teama de a nu pierde preţioasele lor surse de „documentare".**

Nu e mai puţin adevărat că şi japonezii au profitat din plin de păstrarea în funcţiune a consulatelor. În arhipelagul Hawaii, vechea noastră cunoştinţă Yoshikawa a cules, în primăvara şi vara lui 1941, multe şi importante date cu privire la forţele navale şi aeriene ale Statelor Unite şi la situaţia generală a bazei de la Oahu: adîncimea apei în diverse locuri, prezenţa şi absenţa cuirasatelor sau a purtătoarelor de avioane, dispoziţia hangarelor etc. Un complice de la Los Angeles, locotenent-comandorul Itaru Tachibana, a încercat chiar să plaseze, printr-un

interpus, microfoane la cartierul general al amiralului Kimmel. Tentativa a eşuat însă şi Tachibana a fost expulzat.

Insuccesul nu l-a descurajat pe contraamiralul Minoru Maeda, şeful Biroului 3 (Informaţii) al Marelui Stat Major naval de la Tokio. Acesta nu se temea decît de un singur lucru — de închiderea consulatelor de pe teritoriul S.U.A. şi, mai ales, a celui din Honolulu. Şi astfel, în mod paradoxal, interesele spionajului nipon s-au împletit cu cele ale contraspionajului american, pentru a păstra neatinse agenturile japoneze. Istoricii militari s-au întrebat, în anii postbelici, care dintre cele două tabere ar fi avut mai mult de pierdut de pe urma închiderii consulatelor. În unanimitate, răspunsul a fost: cea a lui Maeda. În lucrarea sa, Pearl Harbor: cronica unui război secret, George Morgenstern scrie: „Dacă Washingtonul ar fi închis toate consulatele japoneze măcar la începutul toamnei 1941, întregul sistem de informaţii nipon ar fi primit o lovitură nimicitoare... Lucrul este cu atît mai valabil pentru Hawaii. Expulzîndu-i pe reprezentanţii diplomatici ai Japoniei din arhipelag, autorităţile americane ar fi lipsit Tokio de principalul său izvor de date cu privire la flota Statelor Unite în Pacific... Marele Stat Major naval japonez s-a opus multă vreme planului lui Yamamoto, considerîndu-l prea riscant şi întrebîndu-se mereu cum putea fi sigur amiralul că va găsi navele americane la Pearl Harbor, la data prevăzută pentru atac. În lipsa unor informaţii la zi, s-ar fi putut ca ceilalţi şefi ai marinei militare nipone să respingă proiectul lui Yamamoto.

Poate chiar Yamamoto însuşi s-ar fi răzgîndit, Fără a avea deplina certitudine că flota americană se va afla la baza din insula Oahu, cum ar fi îndrăznit el să trimită o masivă escadră de portavioane la mii şi mii de kilometri distanţă de patrie? Şi navele, şi avioanele, şi combustibilul erau mult prea preţioase pentru a fi angajate într-o aventură... Ţinînd seama de toate aceste considerente, se poate afirma că închiderea consulatului japonez din Honolulu ar fi dus la abandonarea proiectului de atac de la Pearl Harbor".

Între timp, ocuparea de către japonezi a unor baze navale şi aeriene în Indochina a avut consecinţe serioase pe plan diplomatic şi economic. Preşedintele Roosevelt l-a prevenit, în iulie 1941, pe ambasadorul Nomura că această nouă agresiune a militariştilor niponi va duce la înrăutăţirea relaţiilor dintre cele două ţări. Într-adevăr, la 24 iulie, Casa Albă a anunţat blocarea tuturor fondurilor şi depozitelor bancare japoneze în Statele Unite. Presa de la Tokio a reacţionat vehement, calificînd măsura drept o „declaraţie de război economic". Dar, la 1 august, Roosevelt a mers şi mai departe, interzicînd exportul de ţiţei brut şi de benzină cu înaltă cifră octanică în Japonia. Tokio înfrunta acum o gravă criză petrolieră: combustibilul pe care-l avea în stoc ajungea marinei militare doar pentru un an şi jumătate, iar nevoilor industriale ale ţării pentru mai puţin de un an.

Washingtonul a mai luat şi o importantă măsură cu caracter militar, punînd forţele armate ale Filipinelor sub comandamentul armatei de uscat şi al marinei de război americane. Generalul maior Douglas MacArthur, care pînă atunci funcţionase în calitate de consilier militar al guvernului de la Manilla, a fost numit şeful noului comandament al forţelor armate ale Statelor Unite în Extremul Orient.

La acel moment dat, primul-ministru japonez, prinţul Konoye, a avut ideea de a propune lui Roosevelt o întîlnire de felul celor avute de Chamberlain cu Hitler în 1938. Sfătuindu-se cu Hideki Tojo, ministrul de război, acesta s-a declarat de acord cu proiectul, cu condiţia ca „guvernul să ordone deschiderea ostilităţilor împotriva Statelor Unite, dacă preşedintele nu va ceda pe toată linia". Acest aviz irresponsabil dovedeşte gradul de isterie belicoasă a militariştilor de la Tokio, care ajunseseră să se autoconvingă despre atotputernicia şi infailibilitatea lor, procedînd în consecinţă.

În vara anului 1941, Marele Cartier General imperial a ajuns la o concluzie decisivă, formulată astfel într-o minută, datată 8 august: „Ofensiva germană în Rusia nu se desfăşoară atît de bine cum se anticipase. Rezistenţa sovieticilor creşte. De aceea, Japonia nu poate începe operaţii militare în Siberia, în cursul anului 1941". A doua zi, s-a luat hotărîrea de a se păstra 16 divizii în Coreea şi Manciuria, „pentru orice eventualitate", şi de a se continua operaţiile în China. Dar principalele forţe terestre, navale şi aeriene urmau să se concentreze în vederea ofensivei spre „regiunile sudice", a cărei dată a fost fixată provizoriu pentru sfîrşitul lunii noiembrie.

Tot cam pe atunci, Marele Stat Major naval nipon a inclus oficial proiectul atacului de la Pearl Harbor în manevrele de toamnă, stabilind totodată ca ele să se ţină cu anticipaţie — în septembrie, în loc de noiembrie. Iar la 25 august, locotenent-comandorul Mitsuo Fuchida a sosit la bordul portavionului Akagi pentru a conduce instruirea piloţilor din Flota I aeriană. Fuchida nu ştia nimic despre „Operaţia Hawaii" (cum se numea acum proiectul lui Yamamoto) şi, bineînţeles, nu avea habar despre faptul că va conduce personal atacul aerian asupra bazei de la Pearl Harbor.

Pentru a fi sigur că va duce cu bine la capăt „Operaţia Hawaii", Yamamoto nu voia să se limiteze la incursiunile din văzduh, ci să le completeze printr-o a doua lovitură, venită pe sub apă. De aceea, el l-a convocat pe viceamiralul Mitsumi Shimizu, comandantul Flotei 6 de submarine, dîndu-i misiunea să se pregătească în vederea expediţiei şi să experimenteze o nouă armă, aşa-zisul submarin pitic. Avînd un deplasament de numai 46 tone, acest „pigmeu" necesita un echipaj compus din doi oameni şi era dotat cu două torpile. Cu o viteză maximă de 19 noduri, el dispunea de o rază de acţiune de aproximativ 180 km, dacă naviga doar cu patru noduri. Firesc, pentru a ajunge pînă la insula Oahu, submarinele pitice urmau să fie transportate la bordul altor nave, în cea mai mare parte a traseului.

La 4 septembrie, Consiliul de Miniştri de la Tokio a adoptat o fatidică hotărîre, al cărei pasaj esenţial sună astfel:

„*I.* Imperiul nostru... este decis să declare război Statelor Unite, Marii Britanii şi Olandei, dacă acest lucru se va dovedi necesar.

II. Totodată, imperiul nostru va lua toate măsurile diplomatice posibile pentru a ne atinge obiectivele fără război.

III. Dacă, pînă în prima decadă a lunii octombrie, cererile noastre nu vor fi satisfăcute prin sus-menţionatele tratative diplomatice, vom declanşa imediat ostilităţile împotriva Statelor Unite, Marii Britanii şi Olandei.

...Ne vom strădui în mod deosebit să împiedicăm formarea unui front unit între Statele Unite şi Uniunea Sovietică".

Gravitatea acestei hotărîri reiese cu pregnanţă, avînd în vedere „condiţiile minimale" puse de militariştii niponi pentru a nu dezlănţui conflictul: încetarea imediată a oricărui ajutor politic, economic sau militar acordat Chinei; rămînerea trupelor nipone cotropitoare pe teritoriul acestei ţări şi în Indochina; anularea embargoului american asupra exporturilor de petrol; neutralizarea Filipinelor; sistarea oricărei creşteri a forţelor armate americane, britanice şi olandeze în Extremul Orient; recunoaşterea „intereselor speciale" ale Japoniei în Asia de Sud-Est etc. etc.

Era cu ochi şi cu sprîncene că aceste „condiţii minimale" erau concepute în aşa fel, încît să fie respinse imediat de guvernul de la Washington. Dar militariştii japonezi au avut neplăcuta surpriză să constate că intenţiile lor se lovesc de un prim şi serios obstacol chiar la Tokio. Continuăm cu noi fragmente din lucrarea lui Gordon W. Prange.

Pacientul şi intervenţia chirurgicală

Puţini oameni au asistat vreodată la spectacolul oferit de un amiral şi un general care dau din colţ în colţ, ca nişte şcolari prinşi cu mîţa în sac. Dacă le mai adăugăm şi prezenţa unui împărat mînios, căpătăm într-adevăr un tablou memorabil. Iar pentru a-l desăvîrşi, să ni-l imaginăm pe prinţul Konoye, poreclit „veverita timidă", care se ţinea niţeluş de o parte, avînd aerul — ca de obicei în momente de criză — că tocmai trecea pe acolo şi nu avea nici o vină. Iată cum s-a ajuns la această scenă ieşită din comun[1].

În ziua de 5 septembrie, ora 16.30, primul ministru îi prezentase împăratului Hirohito textul deciziei luate de Cabinet cu o zi mai înainte. La 6 septembrie, urma să aibă loc o conferinţă imperială, care trebuia să dea ultima aprobare proiectului guvernamental. După ce a parcurs rapid documentul, Hirohito s-a declarat nemulţumit de el, deoarece „punea pe primul loc pregătirile de război şi abia pe al doilea loc negocierile diplomatice". Împăratul l-a mai anunţat pe Konoye că va adresa direct o serie de întrebări celor doi şefi de stat major, generalul Gen Sugiyama (armata terestră) şi amiralul Osami Nagano (marina militară): în felul acesta, suveranul arăta că ştie cui aparţine iniţiativa, ştie că guvernul se află la remorca militariştilor.

La ora 18, cei doi comandanţi s-au prezentat în faţa lui Hirohito, în prezenţa lui Konoye. Împăratul le-a cerut celor doi ofiţeri superiori să pună accentul pe tratative şi nu pe pregătirea agresiunii. Sugiyama şi Nagano s-au grăbit să-l asigure că „se va face tot ce e cu putinţă pentru ieşirea din impas pe cale diplomatică şi că preparativele militare nu au alt scop decît să ofere o alternativă, în cazul cînd negocierile vor da greş".

Hirohito nu s-a mulţumit cu acest răspuns. Întorcîndu-şi privirea spre Sugiyama, l-a întrebat cît apreciază că vor dura eventualele ostilităţi împotriva Statelor Unite şi a Marii Britanii. Generalul a ripostat, cu un glas foarte sigur, că operaţiile în Pacificul de Sud se vor încheia, cu un deplin succes, în aproximativ trei luni. La auzul acestor cuvinte, împăratul s-a întunecat şi mai mult la faţă şi, pe un ton neobişnuit de ridicat, i-a spus lui Sugiyama:

— Domnule general, mai ţineţi minte ce funcţie îndeplineaţi în 1937?

— Da, Maiestate, a răspuns celălalt, uimit. Eram ministru de război.

— Exact. Şi mai ţineţi minte ce mi-aţi spus cînd aţi declanşat incidentul din China[2]? Mi-aţi spus că acţiunea nu va dura decît foarte scurt timp. Au trecut de atunci mai bine de patru ani şi „acţiunea" tot mai durează. Vreţi să-mi spuneţi şi acum ceva asemănător?

Bîlbîindu-se de emoţie, Sugiyama a început să explice că imensele întinderi ale Chinei au împiedicat ducerea la bun sfîrşit a operaţiilor militare în termenele stabilite. Exasperat, Hirohito l-a întrerupt:

— Adevărat, China e imensă... Dar Oceanul Pacific nu are margini. Pe ce argumente vă întemeiaţi afirmaţia că operaţiile nu vor dura decît trei luni?

Generalul nu a fost în stare să dea un răspuns. Nagano s-a simţit dator să vină în ajutorul camaradului său încolţit:

— Maiestate, Japonia este în clipa de faţă ca un om care suferă de-o boală foarte grea. Dacă nu-i aplicăm nici un tratament, există toate şansele să piară. Ţara noastră are nevoie de o intervenţie chirurgicală. E drept, s-ar putea ca operaţia să fie extrem de periculoasă, dar ea oferă măcar posibilitatea de a

---

[1] Pentru a reconstitui dialogul de mai jos, autorul a folosit cîteva surse inedite, dintre care, în primul rînd, jurnalul marchizului Kolchi Kito, şambelanul Curţii imperiale.

[2] Sub acest nume, militariştii japonezi desemnau invadarea Chinei, iniţiată la 7 iulie 1937, după o ciocnire inscenată de ei la podul Marco Polo (*Magazin istoric*, nr. 10/1982), de lîngă Beijing. Mulţi istorici consideră această dată drept cea cînd a izbucnit de fapt al doilea război mondial.

Un submarin pitic nipon, capturat de americani...

salva viaţa pacientului... Iată de ce Marele Stat Major al armatei terestre este de părere că, dacă negocierile diplomatice vor eşua, va trebui să recurgem la ajutorul chirurgului.

Această metaforă medicală nu a avut darul să amelioreze dispoziţia monarhului. Fără să-i acorde nici cea mai mică atenţie, el s-a adresat ambilor comandanţi:

— Sînteţi dispuşi să acordaţi prioritate tratativelor?

Amîndoi au răspuns afirmativ. A doua zi, a avut loc conferinţa imperială la care, în afara celor patru mai susamintiţi, au participat ministrul de externe, viceamiralul Teijiro Toyoda, preşedintele Comitetului de planificare, generalul Teiichi Suzuki, şi ceilalţi membri ai guvernului. Cu excepţia împăratului, toţi s-au pronunţat în favoarea urgentării şi intensificării pregătirilor de război. La atîtea decenii distanţă, pare de-a dreptul neverosimil ca asemenea oameni de stat şi comandanţi militari — cărora nu le lipseau nici experienţa, nici inteligenţa — manifestau atîta uşurinţă faţă de perspectiva de a intra, aproape imediat, în conflict cu Statele Unite, Marea Britanie şi Olanda, iar în primăvara următoare, după toate probabilităţile cu Uniunea Sovietică.

După cît se pare, explicaţiile primite nu l-au mulţumit pe împărat, deoarece, aşa cum avea să noteze Konoye în jurnalul său, „şedinţa s-a ridicat într-o atmosferă de tensiune fără precedent". Primul ministru s-a întîlnit după aceea cu ambasadorul american Joseph Grew, cu care a avut o convorbire de trei ore, stăruind ca întrevederea dintre el şi preşedintele Roosevelt să aibă loc cît mai curînd. Dar Washingtonul nu voia să ofere militariştilor niponi o a doua ediţie a pactului de la München, încheiat pe seama Cehoslovaciei, şi să încurajeze fie şi indirect agresiunea.

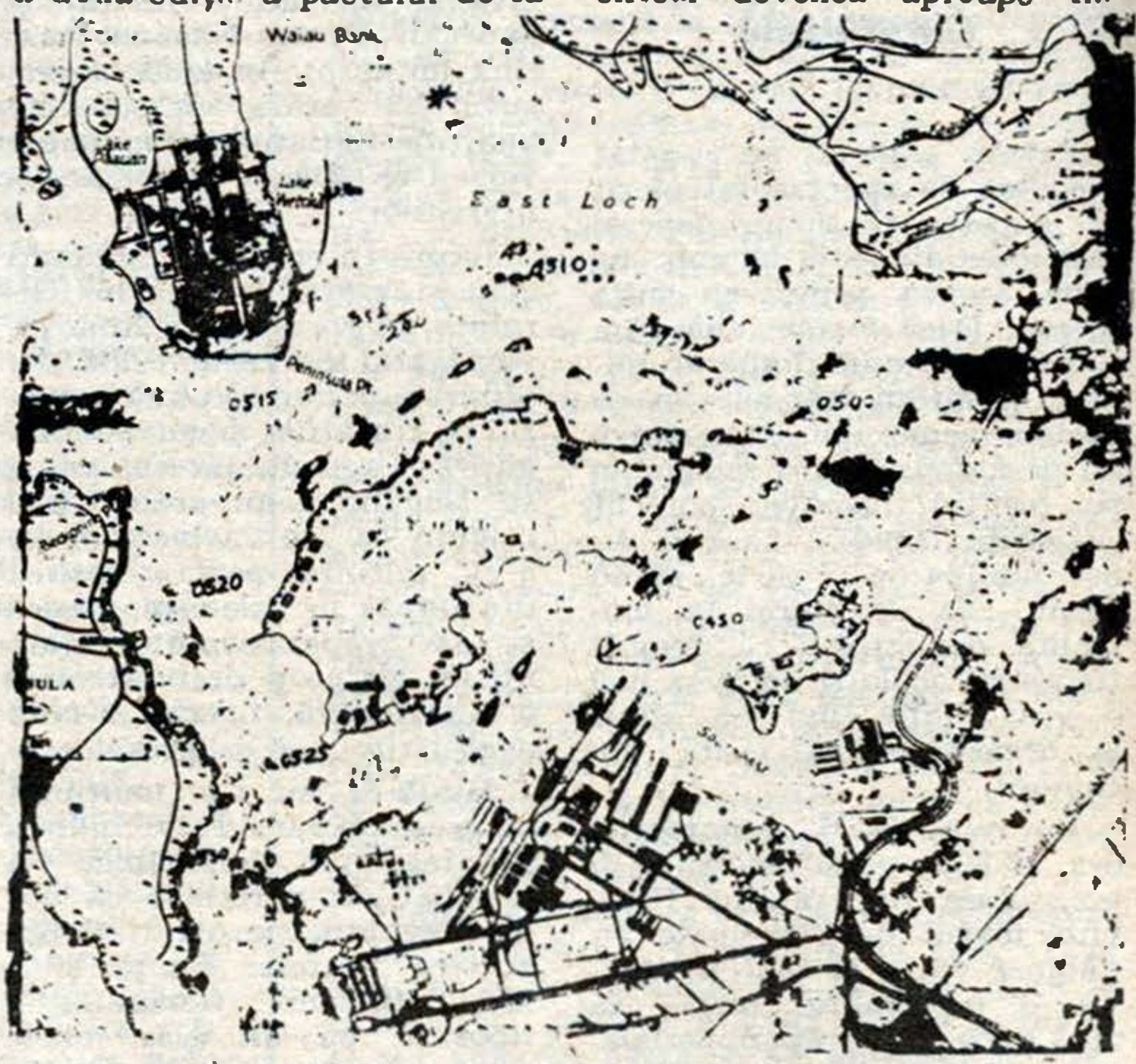

... şi o hartă a bazei de la Pearl Harbor, descoperită în el

(v. p. 51: armament japonez în producţie, în preajma declanşării atacului din 7 decembrie 1941

Mesajul strict secret nr. 83

Manevrele de toamnă ale flotei japoneze, care au avut loc în a doua decadă a lunii septembrie, nu au rezolvat definitiv disensiunile dintre susţinătorii şi adversarii planului lui Yamamoto, dar au dus la cîteva concluzii generale, pe care nimeni nu le punea la îndoială. Astfel, lipsa de petrol silea Japonia ori să declanşeze război într-un răstimp foarte scurt, ori să renunţe la el. Flota l aeriană dovedise că nu va atinge gradul cel mai înalt de eficienţă decît la sfîrşitul lunii noiembrie. Dar începutul lui decembrie reprezenta, din punct de vedere meteorologic, termenul limită la care Tokio putea să atace. Anotimpul musonilor debuta în octombrie şi atingea un maximum peste două luni, ceea ce îngreuna considerabil operaţiile în „regiunile sudice". La rîndul său, în miezul iernii, Pacificul devenea aproape imposibil de traversat pentru o escadră de amploarea celor concepute de Yamamoto.

Perspectiva de a invada Uniunea Sovietică a influenţat de asemenea pe militariştii niponi. Acţiunile în Siberia nu aveau cum să pornească decît după dezgheţul primăverii 1942, deci victoria în „regiunile sudice" şi, implicit, la Pearl Harbor trebuia do-

lindită pînă în martie. Durata prevăzută a luptelor fiind de 120 zile, ele urmau să înceapă nu prea mult după 1 decembrie 1941.

Între timp, la Washington, evenimentele nu stăteau nici ele pe loc. La 4 septembrie, un submarin german atacase distrugătorul american Greer, la 175 mile sud-vest de Islanda. Peste exact o săptămînă, Roosevelt a declarat la radio: „De acum înainte, dacă navele de război germane sau italiene pătrund în apele în apărarea cărora S.U.A. sînt vital interesate o fac pe propriile lor riscuri. În calitatea mea de comandant suprem al forţelor armate ale Statelor Unite, am ordonat ca asemenea nave să fie lovite fără avertisment, de îndată ce vor fi reperate în zonele menţionate".

Reacţiile la cele spuse de preşedinte au fost variate, dar nimeni nu s-a îndoit că ele reprezentau, de fapt, o declaraţie de război oficioasă în Oceanul Atlantic. Presa s-a ocupat pe larg de semnificaţia ei. În afară de aceasta, paginile ziarelor americane erau pline cu ştiri, reportaje şi comentarii despre luptele ce se desfăşurau pe teritoriul sovietic şi în Africa de Nord, ca şi despre bătălia Angliei împotriva U-Boot-urilor naziste. Articolele consacrate Japoniei şi situaţiei din Pacific ocupau un loc modest, cu atît mai mult cu cît Departamentul de stat îşi rugase prietenii din conducerile redacţiilor şi ale posturilor de radio să nu pedaleze prea mult pe primejdia unui conflict în Extremul Orient.

Mulţi gazetari nu aveau nevoie de astfel de îndemnuri pentru a subestima pericolul. La 6 septembrie, principalul cotidian din Hawaii, *Honolulu Star Bulletin*, scria: „Un atac japonez împotriva arhipelagului nostru este considerat drept lucrul cel mai improbabil din lume, avînd o şansă la un milion să fie încununat de succes... Flota niponă ar trebui să vină de atît de departe, încît navele noastre de patrulare ar repera-o cu mult înainte ca ea să ajungă aici. În orice caz, marina americană nu îşi doreşte nimic altceva decît să vadă flota japoneză apropiindu-se de Pearl Harbor, pentru a putea s-o nimicească". La fel de optimistă era şi o parte a presei de pe continent. „Nimeni nu se îndoieşte că forţele navale americane şi britanice, aflate acum în Extremul Orient, ar putea să distrugă cu uşurinţă flota japoneză", scria *Atlanta Constitution*, la 20 septembrie.

Nimeni nu se îndoia de acest lucru în redacţiile respective. În schimb, cei care răspundeau de destinele marinei militare americane, de la Washington pînă la Pearl Harbor, aveau nu numai îndoieli, ci temeri dintre cele mai grave. Şi, pentru a parafraza invers formula gazetei din Honolulu, aceşti comandanţi nu îşi doreau nimic altceva decît să *NU* vadă flota japoneză apropiindu-se de baza de pe insula Oahu. Din păcate, ei nu reacţionau în mod corespunzător la semnele care le parveneau despre intenţiile agresive ale guvernului de la Tokio.

Astfel, la 24 septembrie, *Magic* a interceptat mesajul strict secret nr. 83, adresat de Ministerul de externe nipon consulatului său de la Honolulu, prin care îi cerea să descrie exact poziţia fiecărei nave în rada bazei de la Pearl Harbor. Din motive rămase nedesluşite pînă astăzi, textul nu a fost tradus în engleză decît cu mare întîrziere — la 9 octombrie. El a atras imediat atenţia serviciului G-2 (informaţii) al armatei terestre, care l-a trimis ministrului de război, Stimson, şi şefului Marelui Stat Major, Marshall. Nici unul, nici celălalt nu au acordat vreo importanţă documentului. Aceeaşi indiferenţă au manifestat, în mod inexplicabil, ministrul marinei, Knox, şeful operaţiilor navale, amiralul Stark şi chiar... Casa Albă.

Cel mai grav era însă faptul că nimeni nu a găsit de cuviinţă să pună la curent cu conţinutul mesajului nr. 83 pe comandanţii de la Pearl Harbor, amiralul Kimmel şi generalul Short.

Sistemul de decriptare Magic a permis americanilor să cunoască întreaga corespondenţă a Ministerului de externe nipon, purtată prin intermediul acestei maşini, denumită Purple.

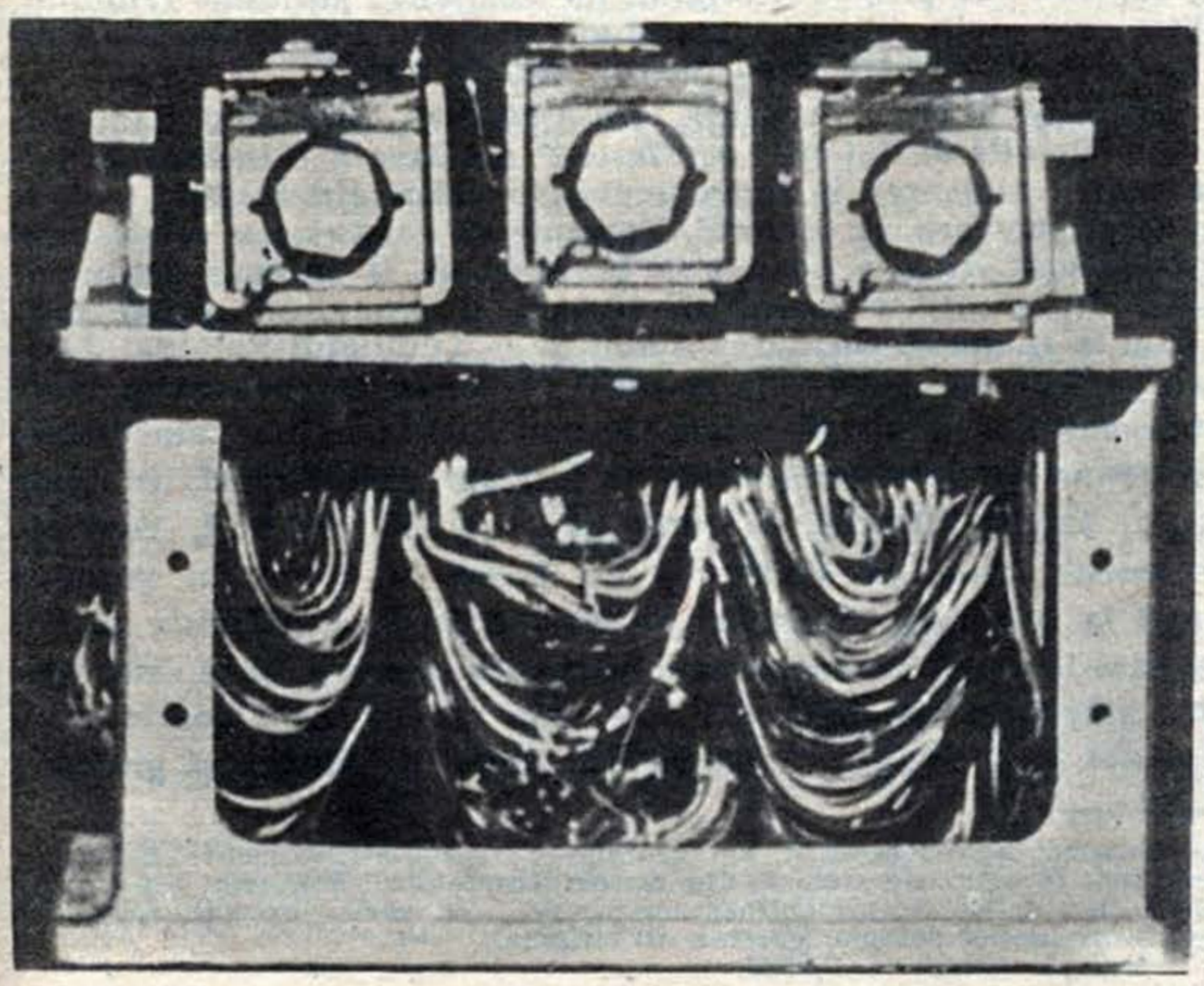

iulie 1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Ziarele anunță că prof. G.G. Mironescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de interne, a avut o consfătuire cu arhitectul Petre Antonescu asupra chipului cum urmează a se reface Arcul de Triumf de la șoseaua Kiseleff. Lucrarea de refacere va fi terminată pînă la toamnă și se va întrebuința numai piatră și marmură. Se „reface Arcul de Triumf — scrie ziarul Lupta. Era și timpul. Am simțit o mare bucurie și o ușurare sufletească la vestea că Arcul de Triumf va deveni ceea ce trebuia să fie de la început: eternizarea în piatră și în bronz a celei mai mari epopei a neamului românesc și apoteozarea izbînzii visate de atîtea și atîtea generații". (1 iulie)

● Primăria Capitalei a instituit un concurs pentru înfrumusețarea pieții Universității. Dintre lucrările prezentate, juriul a distins numai lucrarea d-lui arh. Sterie Becu cu suma de 15 000 lei. În concepția d-sale figurează Columna Trajană, înconjurată de statuile ecvestre ale marilor domnitori, iar pe margini statuile marilor apostoli cărturari ai redeșteptării naționale. „Amintim cu acest prilej — scrie Universul — că Bucureștii, după asigurările primite, vor avea o copie a Columnei lui Traian." (Dezideratul menționat de ziar a rămas multă vreme neîmplinit, el realizîndu-se în anii construcției socialiste[1].) (2 iulie)

● Se stinge din viață, în vîrstă de 93 ani, Mihail Sutzu, membru al Academiei române, președintele Societății numismatice române. (3 iulie)

● La grădina „Capitol": Ultimele zile ale orașului Pompei. Cel mai frumos și scump film al ultimelor două decenii. Filmul conține tablouri minunate. Palate superbe, băi de marmură, temple

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1967.

Continuăm să răsfoim, în alcătuirea acestei cronici, colecțiile principalelor ziare bucureștene de acum cinci decenii, cu intenția de a surprinde cîteva din faptele și evenimentele petrecute atunci, așa cum au fost ele oglindite în paginile presei timpului. Fapte și evenimente, din care unele au rămas înscrise în marea istorie a poporului nostru ca momente de profundă semnificație. Iată, în Dimineața, ce poartă data de 13 ale lunii, un titlu pe cîteva coloane, În contra fascismului. Un apel al comitetului antifascist, sub care citim: „Comitetul național român antifascist, alcătuit din intelectuali și muncitori, a lansat un apel, din care extragem: «Izbînda vremelnică a regimului hitlerist în Germania a provocat pretutindeni o nouă îndîrjire a reacțiunii fasciste. Ce se poate observa în Germania de azi? Cea mai grozavă teroare împotriva muncitorimii, împotriva celor mai de vază intelectuali, ca și a micilor comercianți și liber profesioniști. Libertățile de presă, de întruniri și asociere cîștigate cu jertfe de masele largi sînt nimicite, organizațiile sindicale, cooperative, politice și culturale, adversare regimului hitlerist, sînt sugrumate. Operele intelectuale cele mai de seamă sînt distruse sub pretextul originii lor neariene; profesori renumiți, printre care mulți savanți laureați ai premiului Nobel, sînt alungați de la catedrele pe care le-au ilustrat zeci de ani»"[1].

Creat în luna precedentă, din inițiativa Partidului Comunist Român, Comitetul Național Antifascist[2] desfășoară o intensă activitate pentru atragerea în lupta împotriva primejdiei fasciste a celor mai largi categorii de cetățeni. Prezența în conducerea comitetului a tovarășului Nicolae Ceaușescu imprimă de la început acțiunilor acestei organizații o deosebită vigoare și dinamism, astfel încît — cum se spune în chemarea amintită — Comitetul Național Antifascist constituie „sîmburele în jurul căruia se vor concentra toate forțele antifasciste din România. Facem apel la unirea tuturor forțelor muncitorești și intelectuale să formeze pretutindeni, în toate orașele, satele, fabricile, birourile și cartierele din țară, comitete antifasciste trimițînd adeziunile lor scrise la comitetul național format la București. Strîngînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți acei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și la sate, vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă în el germenul de distrugere a tot ce este izvor de muncă și gîndire".

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1983.

Bucureștii inundați de la o ploaie torențială

Pe plan internațional, una din marile acțiuni consacrate păcii și apropierii între popoare, pe care o înregistrează cronica acestei luni, acțiune la care țara noastră aduce o importantă contribuție, este semnarea, la Londra, între 3-5 iulie, a convențiilor de definire a agresiunii. Este vorba de cele două tratate, primul între U.R.S.S., România, Polonia, Estonia, Letonia, Turcia, Iran și Afganistan, iar al doilea între Mica Înțelegere, Turcia și U.R.S.S., deschis tuturor statelor ce ar dori să adere la el. Presa bucureșteană salută cu căldură aceste importante acte diplomatice internaționale, relieflnd semnificația lor, și, în același timp, aportul prețios adus de România în reușita tratativelor și strînsa colaborare ce a existat în acest scop între reprezentanții guvernului român și ai celui sovietic. „Acest important pact diplomatic — scrie, de exemplu, *Adevărul* din 5 iulie — l-am făcut în cadrul unei acțiuni hotărîte în serviciul păcii. Convenția de la Londra este cel dintîi act diplomatic internațional, care cuprinde recunoașterea formulei de calificare a agresiunii, în vederea declanșării tuturor consecințelor morale ale Pactului Briand-Kellogg[1]. Este foarte probabil că mai curînd sau mai tîrziu vor recunoaște prin tratate internaționale și alte țări această definiție a cazurilor de agresiune. Ne rămîne însă nouă meritul că, alături de ceilalți semnatari ai Convenției de la Londra, ne-am grăbit să facem acest pas înainte, spre a contribui la organizarea cît mai grabnică și cît mai temeinică a păcii generale".

În comentariile sale, presa relevă, de asemenea, colaborarea ce a existat în desfășurarea tratativelor între delegațiile română și sovietică, colaborare apreciată ca pași importanți în apropierea dintre România și U.R.S.S. „Cercurile noastre oficiale — subliniază același ziar *Adevărul* — consideră încheierea acestui pact de neag esiune cu Rusia Sovietelor, ca primul pas spre normalizarea raporturilor între București și Moscova. D. Titulescu a ținut să caracterizeze importanța acestei convenții în legătură cu raporturile româno-sovietice, precum urmează: «România și Uniunea Sovietelor sînt vecine. Aceasta înseamnă că ele sînt sortite să fie prietene»".

Ziarele bucureștene publică, de asemenea, fragmente din declarațiile făcute cu prilejul semnării documentelor de către comisarul pentru afacerile externe al Uniunii Sovietice, M.M. Litvinov, ca și ample extrase din presa internațională. În *Facla* din 8 iulie, de pildă, citim, între altele, și următoarea apreciere preluată din ziarul

[1] Semnat la 27 august 1928, Pactul Briand-Kellogg obliga părțile să renunțe la război ca instrument al politicii naționale și ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale, angajîndu-se să rezolve diferendele dintre ele numai prin mijloace pașnice; România a aderat la acest Pact la 9 februarie 1929.

Cronică măruntă

monumentale, stadionul din Pompei cu mii de oameni. O acțiune palpitantă. Dragoste, gelozie, ură, moarte, jocuri în arenă, serbări, lupte între gladiatori. În toiul unei serbări erupe Vezuviul! Filmul a costat 18 milioane lire sterline, a durat 2 ani și la realizarea lui au fost folosiți 50 000 figuranți. (5 iulie)

● Marea frescă a Ateneului. Comitetul Ateneului român hotărăște să încredințeze executarea frescei pictorului Costin Petrescu. „Comitetul — se spune în comunicatul dat publicității — va aviza la mijloacele pentru adunarea fondurilor prin deschiderea de subscripții publice, concerte, taxe puse pe biletele de intrare la Ateneu, apeluri la autorități publice, financiare, bănci și la particulari, care au apreciat și apreciază valoarea acestui monument". (6 iulie)

● Apare Letopisețul Țării Moldovei de Miron Costin, în Editura Cartea Românească: „Cum te rărește vîntul cîmpului, cînd scapi din închisoarea orașului, așa te liniștește bătrînescul scris al cronicarului veșnic tînăr. Nu se putea o înviere mai sănătoasă pentru [colecția] Pagini alese, decît răspîndirea unei părți din cronicele lui Miron Costin. Ediția e îngrijită de poetul I. Pillat".

● Într-un reportaj publicat în Dimineața, în urma unei vizite făcute la mănăstirea Zografu de la Muntele Athos, Gala Galaction, notează: „Am văzut în salonul stăriței, între marii ctitori ai mănăstirii, pe Ștefan al Moldovei. În latacul unde petrec noaptea, între alte cadre, se află și două tablouri: Ștefan cel Mare la porțile Cetății Neamț și Ștefan cel Mare fu fața boierilor Moldovei, înfățișîndu-le și cerîndu-le să primească pe fiul său Bogdan urmaș la domnie. Am citit (pe o pagină mare grecească, pusă în cadru și prinsă de un pilastru) toată minunata istorie care l-a

iulie 1933

O fotografie inedită a Ecaterinei Teodoroiu, apărută în Ilustrațiunea română

Cronică măruntă

f cut pe Ștefan al Moldovei ctitor vecinic pomenit al acestui sfînt lăcaș".

● Ce va fi în anul 2000? se întreabă Lupta, și dintre previziunile pe care le face ziarul iată două: „Televiziunea. Una din invențiile cele mai ciudate o constituie camera de televiziune, care joacă un rol important în viața privată și politică a locuitorilor. Pe un vast panou apar după voință vederi animate, în relief și culori, proiectate de nenumăratele posturi de emisiune cu unde scurte împrăștiate în toată lumea. Piste luminoase. Iată-ne în automobil pe o lungă șosea plană și rugoasă care împiedică orice derapare. Nu există zgomot de motor și z urăm cu 250 km pe oră. Energia e trimisă sub formă radio-electrică de stațiuni alimentate din radiațiunile solare. Resorturile sînt suprimate grație dimensiunilor colosale ale pneurilor. Noaptea drumul e luminos prin faptul că conține o substanță chimică ce înmagazinează razele solare. Mașinile n-au nevoie de faruri". (7 iulie)

● Cursurile de vară ale Universității populare „Nicolae Iorga, din Vălenii de Munte, se vor ține între 15 iulie și 15 august. În timpul cursurilor vor funcționa, ca și în anii trecuți, o cantină și cămînuri pentru băieți și fete. Costul este de lei 1 100 de persoană". (8 iulie)

● În ședința de la 7 iulie a Academiei române, I. Bianu prezintă — după cum consemnează Dimineața — „reprodncerea mărită prin litografie a scenei inaugurării solemne a Societății Academice române la 1 august 1867. În această ședință, prezidată de ministrul Ștefan Golescu, s-a proclamat în numele domnitorului înființată Societatea Academică, compusă din membri numiți din toate provinciile românești, puni dn-se astfel piatra fundamentală a Academiei române". (13 iulie)

britanic *Times*: „Pactul țintește către o stabilizare în politica Europei. D. Titulescu, împreună cu d. Litvinov, au fost principalii autori ai acestui pact și ei trebuiesc felicitați pentru invitația acestei acțiuni la care și alte state sînt invitate a se asocia".

La rîndul său, *Dimineața* din 7 iulie reproduce un comentariu din „oficiosul guvernului maghiar *Pester Loyd* care scrie: «Prin acest pact, raporturile politice dintre statele Europei răsăritene și Rusia au fost așezate pe o bază cu totul nouă. Tratativele care au dus la încheierea noului pact au fost conduse, în primul rînd, de către domnii Litvinov și Titulescu. Pactul reprezintă un document de un tip cu totul nou. El se sprijină pe formula asupra definiției agresiunii. Punctul esențial al noului pact regional de neagresiune este fără îndoială România»".

În aceeași ordine de idei, *Universul* din 8 iulie redă „declarațiile domnului M. Arciszewski, ministrul Poloniei la București: «Participarea României la acest sistem era, după părerea Poloniei, absolut indispensabilă și guvernul di- Varșovia a atras imediat atenția guvernului sovietic, avertizînd în același timp guvernul aliat al României. Protocolul de la Londra creează, pentru prima oară în istoria lumii, un grup de state vecine înglobînd 270 milioane oameni, legate printr-un sistem armonios, clar și neted, al organizării păcii»".

La 17 iulie, începe la București procesul muncitorilor ceferiști și petroliști participanți la marea ridicare la luptă revoluționară din februarie 1933, proces care se va încheia la 19 august același an și care va fi rejudecat la Craiova, în iunie 1934[1]. Pentru atitudinea cu care opinia publică românească urmărește această înscenare judiciară este semnificativ și acest *Apel către intelectuali și muncitori*, apărut în *Facla* din 17 iulie, sub semnătura unor reprezentanți de seamă ai culturii, printre care Cicerone Teodorescu, N. D. Cocea, Geo Bogza și alte personalități din care spicuim: „În ziua de 17 iulie a.c. în fața Consiliului de război al Corpului II de armată vor începe dezbaterile procesului intentat împotriva muncitorilor de la C.F.R. implicați în greva din februarie 1933, grevă terminată prin sîngeroasa represiune de la 17 februarie a.c.". După ce amintește „circumstanțele interne și externe care au dus la desfășurarea acestui conflict", arătînd că muncitorii au fost „amăgiți și înșelați mai întîi, uciși în masă mai tîrziu", apelul subliniază: „Avînd în vedere că se va căuta cu orice preț justificarea reprimării din 16 februarie 1933, putem prevedea de pe acum asprimea pedepselor care vor urma acestei judecăți. Astfel că, în fața erorilor care s-ar putea comite de instanțele chemate să judece pe

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1983.

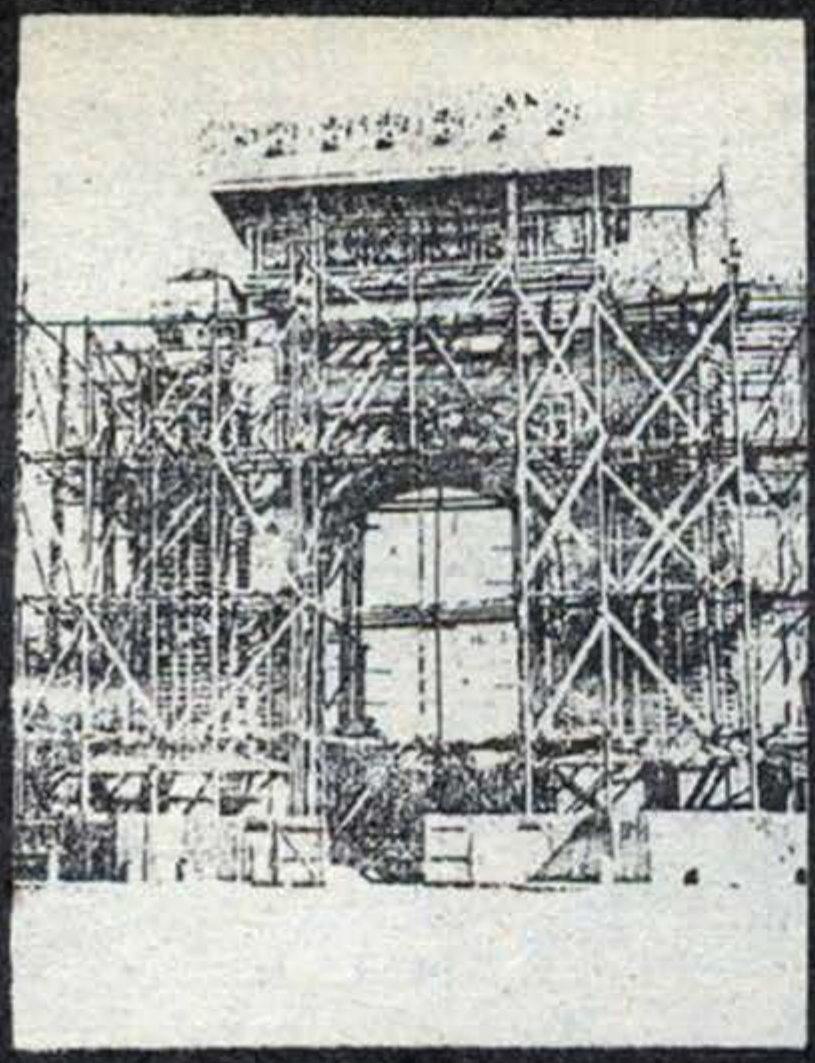

Au început lucrările de reconstrucție a Arcului de Triumf

Iulie 1933; pe plaja de la Tekirghiol

muncitori, noi, semnatarii de mai jos, credem că este de datoria tuturor muncitorilor și intelectualilor să-și spună răspicat cuvîntul. În numele lor chemăm pe toți muncitorii manuali și intelectuali, avocați, medici, ziariști, artiști, profesori, institutori, funcționari să se alăture acțiunii noastre și să ceară împreună cu noi: stingerea procesului și eliberarea muncitorilor arestați".

Cum remarcam și în cronica apărută în numărul din martie a.c. al revistei noastre, cele mai multe ziare bucureștene, în relatările făcute la vremea respectivă, nu s-au lăsat înșelate de intensa propagandă hitleristă în legătură cu incendierea Reichstagului[1], înțelegînd foarte repede că vandalismul din seara de 27 februarie 1933 nu reprezintă altceva decît o grosolană provocare nazistă. În numărul său din 10 iulie, *Universul* revine asupra evenimentelor amintite. Sub titlul *Senzaționale destăinuiri asupra incendierii Reichstagului. National-socialiștii au dat foc Reichstagului*, ziarul scrie: „Oficiosul laburist *Daily Herald* publică senzaționale destăinuiri ale unei comisii internaționale de anchetă instituită ca să lămurească incendierea Reichstagului. Această comisie a stabilit, între altele, că 30 membri ai detașamentelor de asalt național-socialiste au pătruns din cabinetul președintelui Goering printr-un tunel subteran în sala de ședințe a Reichstagului, unde au pus focul. Afirmarea aceasta a fost făcută sub prestare de jurămînt de unul din cei 30 incendiatori, refugiat acum din Germania. În momentul cînd focul a izbucnit, a fost adus în sala de ședințe comunistul olandez van der Lubbe, după ce i s-au introdus în buzunare documente din care să reiasă cu precizie că face parte din partidul comunist. După aceasta, incendiatorii național-socialiști s-au retras prin tunelul prin care veniseră. *Daily Herald* mai afirmă că aceeași comisie de anchetă a stabilit că în momentul în care izbucnise focul, numeroși național-socialiști au intrat în cafenele și restaurante situate la mari distanțe de locul incendiului și au anunțat pe consumatori că comuniștii au dat foc Reichstagului. Și aceasta dovedește cu prisosință că totul era dinainte pregătit".

Pe planul vieții politice, iulie pare o lună liniștită. Pare, pentru că, de fapt, patimile politice, luptele pentru caruselul guvernamental nu s-au stins. Ele continuă nu numai între partide, dar și înăuntrul acestora. Cîte curente sînt, de exemplu, în sînul partidului de guvernămînt, național-țărănesc, cum se întreabă *Dimineața* într-un comentariu apărut în numărul cu data de 9 iulie? „Două? Trei? Cinci? Sau și mai multe? E greu de stabilit toate nuanțele". Enumerînd „pe cele mai importante", ziarul amin-

[1] O amplă relatare despre investigații recente asupra acestei inscenări, în *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

Cronică măruntă

● **Universul anunță apariția în limba română a studiului Cultura română și statul român de Gaston Richard, președintele Institutului internațional de sociologie din Bordeaux, studiu apărut inițial în Revue internationale de sociologie. „Distinsul profesor — scrie ziarul — ne cunoaște limba, istoria, literatura și întreaga manifestare culturală. În cercul său de la Candéron (lîngă Bordeaux), el face o propagandă prețioasă și dezinteresată pentru România". (14 iulie)**

● **Cerbii Carpaților ocupă locul de frunte în comparație cu cei din alte zone ale lumii. Ziarul Lupta scrie că la expoziția internațională de vînătoare din Leipzig, în urmă cu trei ani, din 26 țări participante, România a fost clasată printre cele dintîi. „Cerbul vînat în 1927 în Munții Călimanului a fost găsit ca cel mai tare dintre cerbii vînați în toată lumea în timpurile moderne". (20 iulie)**

● **Mult apreciata diseuză internațională Alla Bayanova obține mare succes în fiecare seară la Barul Bufet Șosea.**

● **O dimineață pe lacul Floreasca. Dimineața scrie că „dacă întîmplarea te duce pe malurile lacului Floreasca, rămîi uimit în fața privelîștei care ți se desfășoară înaintea ochilor. Locuitorii cartierului, zidari ori camionagii, transformați în pescari, brăzdează cu lotcile apa, aruncîndu-și la loc prielnic undițele. La cîțiva pași mai sus de mal, la casa de lut, femeia a aținut focul și acum prepară saramura. Dar soarele începe să-și azvîrle sulițe pe oglinda apei. Poporul de pescuitori își face treptat retragerea și cînd astrul zilei începe să dogorească, lacul se umple de norod venit să se scalde. Aduc după ei și cai, îi mai întovărășesc adesea și cîinii; cît despre gîștele și rațele cartierului, acolo își fac veacul. O viață bogată pulsează continuu. Dar ochii care privesc în zare, trecînd dincolo de prezent, au în față vi-**

iulie 1933

Numismatul Mihail C. Sutzu

Cronică măruntă

zlunea a ceea ce s-ar putea face pe aceste meleaguri pentru ca una din barierele Capitalei noastre să devină un minunat loc de agrement". (24 iulie)

● Un personaj pitoresc al Bucureștilor de odinioară era negustorul ambulant. Despre condițiile în care își duceau viața acești mici comercianți ce băteau străzile Capitalei, iată ce spune Dem Dobrescu, primarul Capitalei, într-un interviu acordat reprezentanților marilor cotidiane bucureștene: „Se știe că în majoritatea lor acești negustori sînt copii între 8 și 16 ani. În cursul anului de la 1 ianuarie pînă la 20 iulie au fost ridicați și trimiși la urmă un număr de 820 copii. Toți aceștia au fost găsiți dormind prin grajduri, în magazii părăsite, prin dărîmături de case și în lăzile de gheață ce sînt așezate pe străzile Capitalei. Dorm cîte 20-30 copii într-o magherniță. Viața acestora e o tragedie. Se culcă la ora 11-12 noaptea; sînt sculați la ora 5 dimineața și mănîncă o singură dată pe zi. Despre baie sau schimbarea rufelor nici pomeneală". (28 iulie)

● Au loc ultimele repetiții cu revista Cărăbușul în splendoare de N. Kirițescu, N. Vlădoianu și N. Constantinescu. Scrisă cu vervă, cu spirit, fantezie și lirism în plină actualitate a cronicii estivale, revista prezintă două suite împletite în jocuri și lumini. Iar printre cuplete și melodii de senzație se vestesc: Gură n-ai?, spus de Tănase; Ajutor! Și eu cu tine, duete, cu Silly Vasiliu, I. Tallanu; Eu sînt mic și Picolo, cu Mia Sterlade, Aoleo, mă iar tmi vine! cu Tănase și Groner, Unchiul și nepoata, cu Silly Vasiliu și Tănase; Don Quichotte și Sancho Pașa, cu Tănase și Tallanu etc. etc.

● Cum se desfășura în urmă cu 50 ani târgul de fete de pe Muntele Găinaș Ne spune Universul din 22 iulie, reporterul zia-

teşte în primul rînd de „un curent manist, ce nu poate fi tăgăduit". Dar şi „d. Vaida are prieteni personali şi este şi şeful guvernului, deţinătorul şi distribuitorul tuturor... responsabilităţilor. D. Vaida este, prin urmare, înconjurat de un mare număr de devotaţi. Deci, un curent vaidist. În acest curent, astăzi stăpîn pe situaţie în partid, trebuie să distingem o nuanţă: «takiştii». Termenul nu este tocmai propriu, îl înregistrăm numai pentru că şi-a făcut loc în discuţia publică şi s-a încetăţenit. «Takiştii» au ca exponenţi pe d-nii Mironescu, Constantin Angelescu etc... dătători de ton şi îndrumare în politica guvernului. Continuînd analiza şi numărătoarea — scrie mai departe ziarul — ajungem la d. Mihalache, care are ideile şi soluţiile lui asupra problemelor economice şi financiare". Este apoi, constată acelaşi ziar, „d. Virgil Madgearu, exponentul necontestat pînă ieri al politicii financiare a guvernului" şi „care nu-i nici manist, nici vaidist, nici takist. Şi pentru a fi completi să nu uităm de cea mai proaspătă manifestare a «seceriştilor», care se consideră ţărănişti puri. Între ei găsim pe d. Potîrcă, care este mihalachist; pe d. Ene, care-i madgearist şi pe alţii, care nu aparţin unei nuanţe bine definite".

Cît priveşte pe liberali, aici scrie *Dimineaţa* „nu poate fi vorba de haos şi nici de o atît de mare varietate de curente. În schimb — ceea ce nu e cazul, sau nu e încă, la naţional-ţărănişti — o prăpastie s-a săpat între cele două organizaţii liberale. Un timp s-a crezut în posibilitatea împăcării. Oficioasele încetaseră ostilităţile". După un timp însă, cele două grupări liberale au revenit „la punctul de vedere iniţial. D. Duca cere supunere din partea georgiştilor; d. George Brătianu pretinde decapitarea d-lui Duca. Polemicile dintre *Mişcarea* şi *Viitorul* s-au înteţit. Graţiozităţile curg de-o parte şi de alta, paralel cu discuţiile asupra unei eventuale împăcări".

La fel de „cordiale" sînt şi relaţiile dintre guvern şi opoziţie. Referindu-se la ele, N. Iorga notează în însemnările sale cu data de 3 iulie: „Goga a declarat la o întrunire că «fulgerele sînt în mîinile lui» şi că e liber a li da drumul sau a le reţinea (înainte ne înştiinţase că «înainte de a se îngălbeni foile porumbului» el va fi la guvern; apoi a dezminţit, spunînd numai că i se cuvine şi lui un loc într-un guvern de reparaţie). Acum arată că nu va mai «lega cu sîrmă oalele sparte de alţii», ci le va sparge el însuşi, căci e «la capătul muceniciei sale». Argetoianu, încheind şirul întrunirilor sale, spune la Tîrgovişte că «nu vrea guvernul, ci puterea», fiind «singurul om politic» care are un program". Cît priveşte pe Duca, acesta „întors din Apus, împacă pe amatorii de întregire a partidului, desavuînd pe tinerii care o respinseseră sprijinind cu putere presidenţia lui".

Caricaturi antinaziste apărute în Adevărul

LIPSCA. — Procesul incendierii Reichstagului a fost amânat. (RADOR)

— Uită-te bine, neică van der Lübbe: data Reichstagul; că la proces te pomenești că te întreabă.

Ich liebe dich
Mich reizt deine schöne Gestalt,
Und kommst du nicht willig,
So brauch' ich Gewalt.
(GOETHE)

„REICHUL" HITLERIST. — Scumpa Austrie, dacă nu mă vrei tu, eu te vreau, și asta e de ajuns!

Tot *Dimineața*, de astă dată în numărul din 29 iulie, publică o declarație a fostului șef al P.N.Ț., Iuliu Maniu, retras la Bădăcin, care își trece în revistă renunțările: „Viața mea a constat numai din renunțări. Cu toată dorința tatălui meu care vroia să mă căsătoresc, eu n-am făcut-o. Mi-a plăcut fumatul — am renunțat. Mi-a plăcut jocul de cărți — am renunțat, deși știu toate jocurile pînă la bridge. Mi-au plăcut cursele de cai și le-am vizitat des la Viena și Budapesta. Dar am renunțat și la asta. Acum trebuie să renunț și la politică".

Să reținem la acest capitol prin care presa bucureșteană de acum cinci decenii rememorează pentru cititorii săi momente istorice din trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat și evocarea despre piesa *Curcanii* a ziaristului și scriitorului Grigore Ventura (1849-1909), evocare apărută în *Dimineața* din 10 iulie. Piesa redă episoade din războiul de la 1877, la care autorul a luat parte în calitate de corespondent de ziar. „Inspirat de vitejia dorobanților și căciularilor noștri, pe care Alecsandri i-a glorificat în *Peneș Curcanul*, Gr. Ventura a început să scrie instalat într-un cort al căpitanilor artileriști Tomescu și Grămăticescu. Scria scenă cu scenă — dar lucrul mergea greu, căci nu găsea hîrtie de scris. Și atunci s-a dus la «aprovizionare», unde a obținut... hîrtie albastră, în care erau învelite căpățînele de zahăr! Chemat pentru cîteva zile la Galați, el a transcris acolo cele trei acte pe care și le schițase pe hîrtie albastră. Dar tocmai atunci, în ziua de 27 noiembrie, fu înștiințat de oficialitatea gălățeană că *Plevna a căzut!* În culmea entuziasmului, a lucrat a doua zi pînă în zori și a terminat piesa. În seara de 9 decembrie a avut loc, la Galați, premiera pentru care a improvizat o orchestră și un cor care a cîntat *Deșteptarea României* a lui Alecsandri. Însuși poetul i-a trimis *Hora de la Grivița*, împreună cu scrisoarea: «Caro maestro, îți trimit hora începută; dacă poți s-o utilizezi pentru piesa ta, fă-i muzica așa cum știi tu s-o faci și dă-o s-o cînte Vlădicescu cu vocea lui frumoasă. V. Alecsandri».

Seara, la premieră, succes extraordinar. Ion Ghica, directorul Teatrului Național, cheamă telegrafic pe Ventura la București. În prezența directorului, a lui C.A. Rosetti și I. Kalinderu, el își citi piesa. Toți îl felicitară. Costache Rosetti, extaziat, i-a strîns mîna: — Această piesă e izvorîtă din inima unui bun român. M-ai mișcat profund.

Premiera, la București, a avut loc în seara zilei de 4 martie 1878. A fost o adevărată sărbătoare națională".

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

rului precizînd că a stat de vorbă cu bătrînul Mihai din com. Vidra, cu Simion Paşca din Scărişoara şi cu bătrîna M. Gilga, în vîrstă de 115 ani, din comuna Buizeşti, toate cele trei localităţi fiind situate în preajma muntelui amintit: „Toţi aceştia spun acelaşi lucru. Ei declară că părinţii şi bunicii lor le spuneau că pe vremuri erau petreceri măreţe". Întîlnirilor de aici li se spune tîrg pentru că în acest loc se adunau „cunoscuţii tineri, care se aveau dragi. Fata de măritat îşi punea zestrea pe cai împodobiţi cu flori şi cu fote lucrate în fir, după ce o împacheta în lădiţe frumos ornamentate cu desene pirogravate şi pornea în preziua tîrgului spre Găina"; dimineaţa îşi deşăca zestrea, sub un şopron improvizat şi aştepta să-i vie peţitorul. „Flăcăii, cei care voiau să se însoare treceau prin faţa fetelor şi le ochiau, intrînd în tîrg cu ele. Unele fără multă şovăială se decideau să se căsătorească la prima ocazie, mai ales dacă era înţeles între ea şi flăcău de la vreo întîlnire anterioară".

„Renumele tîrgului — precizează ziarul — dăinuieşte şi azi. La tîrgul din anul acesta s-au logodit 5 perechi". La originea acestei tradiţii se află — cum rezultă din cele scrise de Universul — nu preocupări de tîrguială materială, ci faptul că „locuinţele ciobanilor fiind la mari depărtări unele de altele, flăcăii şi fetele ar fi fost periclitate să nu se mai întîlnească niciodată. De aici întîlnirea de pe Muntele Găina, la vestitul tîrg de fete".

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LA KÖNIGGRÄTZ

CORNELIU ALBU, din București: Alăturat vă trimit fotografia bunicului meu dinspre mamă, Bucur Bucur (1832-1921) veteran din războiul austro-prusac din 1866. Este originar din satul Drăușeni, jud. Brașov. La vîrsta de 27 ani a fost prins cu arcanul și trimis la oaste. A fost incorporat în Regimentul de grenadieri imperiali din Viena. După patru ani de instrucție a intrat în corpul de gardă însărcinat cu paza lataculul împărătesei Elisabeta, apoi a luat parte la războiul din 1866. Bunicul povestea că în ziua de 3 iulie 1866, înainte de bătălia de la Königgrätz, comandantul regimentului, un conte, a poruncit adunarea unității și, după ce a ținut de pe cal o scurtă cuvîntare, a descălecat și a început să numere, desemnînd pe soldați cu bicliușca: 1... 2... 3... 9... (acela a fost bunicul). Celui cu nr. 10 i-a poruncit să facă cinci pași înainte, apoi s-a apropiat de el, a scos revolverul și l-a împușcat. „Așa vor sfîrși toți cei care nu-și vor face datoria" a spus contele. Cu toate asemenea metode de criminală intimidare, bătălia de la Königgrätz a fost pierdută de austriaci. Bunicul a capturat atunci un stindard prusac. În acel război a fost rănit la picior și apoi lăsat la vatră.

A fost apoi cioban în serviciul unui baci din Săcelc.

FIUL FRATELUI

ILIE I. PANĂ, din com. R șia de Amaradia, jud. Gorj: Doresc să aflu, cu ajutorul dv., dacă Ovid Densușianu este vreo rudă a lui Nicolae Densușianu, despre care ați scris în nr. 3/1981.

Ovid Densușianu (1873-1938) este nepotul de frate al lui Nicolae, fiul lui Aron Densușianu (1837-1900). A fost membru al Academiei române, profesor universitar la București, creatorul școlii lingvistice din Capitală. Între lucrările sale, un loc deosebit îl deține sinteza în două volume Histoire de la langue roumaine, consacrată evoluției limbii române.

Aron Densușianu, membru corespondent al Academiei române, a fost profesor universitar la București și Iași. Este autorul unor studii de istoria limbii și literaturii române și a epopeii Negriada.

ANTONIE DIN POPEȘTI ÎN... LEGENDĂ

Citind articolul Un hrisov al lui Matei Basarab în arhive iugoslave (nr. 9/1982) am aflat despre un Antonie vodă din Popești, domn al Țării Românești ne scrie **ION RÎNDAȘU**, din Popești, jud Prahova. Aș dorisă știu despre care Popești este vorba, căci în satul meu natal, Popești din comuna Brazi, jud. Prahova, s-a păstrat tradiția că aici ar fi trăit un Antonie (Antahie—spun bătrînii din sat) care ar fi ajuns voievod. Acest Antonie — spune legenda — avea un frate ce locuia în Tîrgșorul vechi, Prahova, localitate aflată cam la 7 km de Popești. Cînd se așeza la masă, Antonie își vestea fratele cu o lovitură de tun, ca acesta să prînzească și el.

Într-adevăr, Antonie vodă era originar din părțile prahovene. Tatăl său, Mihai din Tîrgșor, fusese în 1608 pretendent domnesc. Ajuns bătrîn pe scaunul ȚăriiRomânești, Antonie vodă a fost un domn cumpătat, dar ușor influențabil de marii boieri. Nu știm cît adevăr conține legenda evocată de cititorul nostru, dar este posibil ca ea să fie un ecou la marile ospețe ale vremii, care erau însoțite de lovituri de tun, muzici ș.a.m.d., mai cu seamă de sărbători sau atunci cînd se primeau oaspeți străini. Cît despre chipul bătrînului voievod, acesta se păstrează la cititorii săi din Tîrgșorul vechi, lîngă Ploiești, fost într-o vreme reședință domnească.

BUNICUL ȘI NEPOTUL

CONSTANTIN STAN, din satul Căscioarele, jud. Giurgiu, ne întreabă dacă există vreo legătură de rudenie între Alexandru vodă Ipsilanti (despre ale cărui reforme a citit în nr. 2-3/1983) și conducătorul Eteriei din 1821, care se numea tot Alexandru Ipsilanti.

Personajul din 1821 este nepotul domnului Țării Românești și al Moldovei, fiind fiul lui Constantin Ipsilanti, domn și el în Țara Românească (1802-1807) refugiat în Imperiul țarist în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812. Așadar, nepotul purta același nume cu bunicul — situație întîlnită destul de frecvent în evul mediu.

Pe marginea aceluiași articol (Un principe iluminist și reformele sale. Alexandru Ipsilanti) ne scrie și **ALEXANDRU DUMITRAȘ**, din București: Cred că s-a strecurat o greșeală: domnul Țării Românești nu putea să autorizeze funcționarea unei școli românești la Cernavodă, cum se consemnează în nr. 3/1983 la p. 30, unde este amintit hrisovul din 12 octombrie 1776, deoarece la acea dată acest oraș dobrogean se afla sub stăpînirea otomană.

Deși aflată sub dominația otomană, Dobrogea, străvechi pămînt românesc, a păstrat permanent legăturile cu celelalte țări române eurori. În acest scop, în Dobrogea s-a dezvoltat și afirmat și învățămîntul în limba națională. La Cernavodă funcționa o școală românească la mijlocul sec. XVIII, deschisă de dascălul Ioan. Aceasta este amintit de documente și în 1766 și 1776. Alexandru Ipsilanti — ca, dealtfel, și alți voievozi români — a sprijinit cu importante danii școlile și bisericile românești din Dobrogea (vezi și Tudor Mateescu, Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea, București, 1970).

1869

ȘTEFAN MINEA, din Ploiești; **GHEORGHE GH. CRIȘAN**, din Brașov: Facultatea de medicină din București și-a deschis cursurile la 22 noiembrie/4 decembrie 1869 și nu 1870, cum afirmă I. Dragomirescu, în nr. 9/1982, p. 60. În acel an, 1869, domnitorul Al. I Cuza nu mai era în fruntea statului român (abdicase

POSTA MAGAZIN ISTORIC

la 11 februarie 1866) şi deci nu mai avea cum să semneze decretul de întemeiere a respectivei facultăţi bucureştene, cum, iarăşi eronat, scrie acelaşi autor.

COMEMORĂRI

ION PREDA, din Bucureşti, ne trimite o evocare a „neîmblînzitului patriot al luptelor noastre pentru libertate şi unitate naţională, Vasile Lucaciu", de la al cărui deces s-au împlinit la 28 noiembrie 1982 şase decenii. Cincizeci de ani de la moartea lui Pierre Degeyter, autorul Internaţionalei, imnul proletarilor, se intitulează însemnările dr. **TEODOR CUTLIC**, din Bucureşti.

COMPLETARE FOTOGRAFICĂ

În completarea notei Denari (nr. 10/1980), în care semnala tezaurul de monede din sec. I-III e.n., descoperit în satul Pădureţu, com. Băbeni, jud. Vîlcea, **N. DESPOIU**, din satul Români, jud. Vîlcea ne trimite fotografiile a cîtorva dintre acestea, din care reproducem două.

DORINŢĂ

CARMEN MIHAI, elevă clasa IX-a, liceul „I.L. Caragiale", din Ploieşti: Îmi place foarte mult istoria şi colecţionez cu pasiune obiecte vechi, în speranţa că voi reuşi să-mi organizez un mic colţ muzeistic.

Doresc să particip la concursul Magazin istoric, ediţia 1983. După cîte am înţeles, va trebui doar să trimit la timp răspunsurile celor 15 întrebări. Eu cred că sînt deosebit de atrăgătoare aceste concursuri, ce-mi permit să-mi verific şi să-mi îmbogăţesc cunoştinţele din domeniul istoriei.

NU LA NOI

MARIA SLATANOVICI, din oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej; **ION VLĂDESCU**, din Galaţi; **GHEORGHE FILIP**, din Turda; **VASILE STĂNESCU**, din Medgidia: Pentru procurarea volumelor prezentate în cadrul rubricii „Cărţi sosite la redacţie", adresaţi-vă librăriei „Cartea prin poştă", str. Pitar Moş, nr. 5, Bucureşti.

PETRICĂ VASILIU, din Braşov; **MIRCEA DRONIUC**, din Vatra Dornei: După cum am precizat în repetate rînduri nu răspundem decît acelor întrebări formulate pe marginea articolelor apărute în Magazin istoric. Întrucît articolele la care vă referiţi au apărut în alte publicaţii, vă sugerăm să vă adresaţi redacţiilor respective.

DOCUMENTARE

Consemnăm dintre documentele primite în ultimul timp de la corespondenţii noştri, pe cele din scrisorile următorilor cititori:

MIHNEA RADU ŞERBAN, din Constanţa: un articol, din 1939, al scriitorului N. Batzaria despre Kemal Atatürk.

ILIE GH. DORNEANU, din Suceava: Informaţii privind Cetatea Şchela, de lîngă Suceava, cunoscută în trecut sub denumirea de Cetatea Şeptelici sau Cetatea de vest a Sucevei.

Dr. **ŞTOIAN MARINESCU**, din Bucureşti: articolele Dispositions canonico-juridiques dans la „Prăvălioară" (petit recueil de règles) de Bucarest de 1781 şi Contributions a l'étude de la succesion testamentaire en Valachie et en Moldavie au XVIII-e siècle, ambele apărute în publicaţia Recherches sur l'histoire des institutions et du droit. Bucureşti, 1980 şi, respectiv, 1981.

PE SCURT

GH. BRUDUGĂ, din Iaşi: Referitor la sistemele cronologice (inclusiv „era noastră") am publicat articole în nr. 12/1969 (Erele în trecutul omenirii) şi 2/1981 (Dionisie cel mic).

TOADER LITVINCHEVICI, din satul Humoreni, com. Botoşana, jud. Suceava: Articole despre cetatea Sucevei şi, respectiv, curtea domnească de la Iaşi au apărut în nr. 1/1979 şi 3/1978.

Dr. **MARIUS ANASTASIU**, din Buzău, ne trimite informaţii suplimentare privind „Casa Capşa" în timpul ocupaţiei străine din 1916-1918 (Pe urmele unei fotografii, nr. 11/1982).

POŞTA CONCURSULUI

Iată, în continuarea celor publicate în nr. 6/1983, alte gînduri ale cititorilor noştri pe marginea ultimei ediţii a concursului Magazin istoric, ediţia 1983, Întrebări cu... imagini.

DORIN VASILIU, din Iaşi: În fiecare nou concurs găsesc un binevenit prilej de a-mi îmbogăţi cunoştinţele dobîndite prin intermediul revistei.

ELENA STANCIU, din Craiova: Cred că este mai atractiv concursul în actuala formă. Aştept şi alte... surprize.

DUMITRU SORIN FLORESCU, din Galaţi: Particip pentru prima dată la concursurile dv. şi... am mari emoţii. Voi reuşi să răspund la toate întrebările? (Sperăm că da!).

Şi cîteva precizări pentru următorii cititori: D. MOROŞANU, din com. Oseşti, jud. Vaslui; **FĂNEL BĂLAN**, din Brăila; **ALEXANDRU DEGĂU**, din Beluş, jud. Bihor; **CRINEL MĂNESCU**, din sat Firiz, com. Ilovăţ, jud. Mehedinţi; **ION MARINESCU**, din Bucureşti: După cum am anunţat în regulamentul concursului (nr. 4/1983) răspunsurile la cele trei serii de întrebări se trimit toate o dată, după apariţia ultimei serii.

AUREL DRĂGOI, din Bucureşti; **EUSTAŢIU CONSTANTIN MĂRCULESCU**, din Bucureşti; **TUDOR DUMITRAŞCU**, din Constanţa: Vom ţine seama de sugestiile şi propunerile adresate.

Important! Rezultatele concursului Întrebări cu... imagini vor fi publicate în nr. 8/1983.

CERERI ŞI OFERTE

MARIUS ROTAR, str. Andrei Mureşanu, bl. A 2, sc. A, et. II, ap. 5, Cîmpia Turzii, jud Cluj, solicită: nr. 1, 9/1969; 11, 12/1971; 7/1972; 9/1973; 8, 10/1974; 2, 4/1975; 1, 3/1976; 4-6/1980; 3, 4, 11, 12/1981; oferă: nr. 2-11/1970; 2-6, 9/1971; 3,5/1974; 4, 6-9/1977.

ION NECOARĂ, str. Diana, nr. 15-17, sc. C, ap. 11, Timişoara, solicită: nr. 8/1967; 1-3/1968, 3/1969; 2/1974; oferă: nr. 6/1967; 2, 4, 9/1969; 11/1972; 7/1975; 11/1981.

GHEORGHE ROŞIANU, str. Eroilor, nr. 2, bl. 36, ap. 3, Cîmpina, jud. Prahova, solicită: nr. 1, 2, 4/1967; 2, 6/1969; 2, 5, 8, 10, 12/1970; 2, 5, 10/1971; 2, 8/1972; 5/1973; 6/1975; 5-7, 9/1977; 1, 10/1979; oferă: nr. 9/1967; 6-11/1968; 1, 3-5, 7-12/1969; 1, 3, 4, 9, 11/1970; 1, 3, 4, 6-9, 11, 12/1971; 1, 3-7, 9-12/1972; 1-4, 6-12/1973; 1-12/1974; 1-5, 7-12/1975; 1-12/1976; 1-4, 8, 10-12/1977; 1-12/1978; 2-9, 11, 12/1979; 1-12/1980; 1-12/1981; 1-6/1982.

CONSTANTIN PANTAZESCU, căsuţa poştală 30-70, Bucureşti, solicită: nr. 6/1980; oferă: nr. 6/1981; 8/1982.

AUREL ROŞULESCU, str. B.N. Adtal, nr. 39/41, bl. B, ap. 1, Cluj-Napoca, solicită: nr. 2/1967.

TUDOR FRÎNCU, str. Cuza Vodă, nr. 48, Bucureşti, solicită: nr. 12/1968; 2/1978; oferă: nr. 7/1978; 1/1980.

AMELIA POPESCU, str. Miron Constantinescu, nr. 4, bl. OD2, sc. II, parter, ap. 37, Bucureşti, oferă colecţia 1967-1982.

DUMITRU ENE, str. Drumul Taberei, nr. 27, bl. Z 33, ap. 2, oferă colecţia 1967-1979.

LEONID MARDARE, aleea Someşul Rece, nr. 17, bl. 8, sc. A, ct. I, ap. 7, Bucureşti, oferă colecţia completă.

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUŢURI Socialist Ideals Fulfilled ● AL. DUŢU. F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA. and C. CRĂCIUNOIU The Romanian Principalities before, during, and after the Vienna Siege ● R. PANTAZI A Prominent Figure of the 1848 Revolution: Simion Bărnuţiu (1808-1864) ● M. GRAMATOPOL The Geto-Dacian Treasure from Băiceni ● D. ANTONESCU The Ingenuity of the Dacian Calendar ● C. BODEA and C. POPIŞTEANU The Seton-Watsons, Father and Son ● M. VATAVU Writer Delavrancea (1858-1918) as a Politician ● A. and S. DIMITRIU A Socialist Biography: Dr. N. Quinezu (1867-1928) ● In Bucharest 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. POPESCU-PUŢURI La réalisation des idéaux du socialisme ● AL. DUŢU, F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA, C. CRĂCIUNOIU Les Principautés roumaines avant, pendant et après le siège de Vienne ● R. PANTAZI Une personnalité de la révolution de 1848: Simion Bărnuţiu (1808-1864) ● M. GRAMATOPOL Le trésor géto-dace de Băiceni ● D. ANTONESCU L'ingéniosité du calendrier dace ● C. BODEA, C. POPIŞTEANU Les Seton-Watson, père et fils ● M. VATAVU L'écrivain Delavrancea (1858-1918) — homme politique ● A. et S. DIMITRIU Un combattant socialiste: dr. N. Quinezu (1867-1928) ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРИ Осуществление идеалов социализма ● АЛ. ДУЦУ, Ф. КОНСТАНТИНИУ, Д. ЗАХАРИЯ, К. КРЭЧУНОЮ Румынские княжества до, во время и после осады Вены ● Р. ПАНТАЗИ Выдающийся революцион ер 1848 г: Симион Бэрнуцю (1808-1864) ● М. ГРАМАТОПОЛ Гето-дакийское сокровище в Бэиченi ● Д. АНТОНЕСКУ Изобретательность дакийского календаря ● К. БОДЯ, К. ПОПИШТЯНУ Сетон-Уатсоны, отец и сын ● М. ВАТАВУ Писатель Делавранча (1858-1918)—политический деятель ● А. и С. ДИМИТРИУ Жизнь социалиста: д-р Н. Кинеау (1867-1928) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUŢURI Die Erfüllung der Ideale des Sozialismus ● AL. DUŢU, F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA, C. CRĂCIUNOIU Die rumänischen Fürstentümer vor, während und nach der Belagerung Wiens ● R. PANTAZI Eine Persönlichkeit der Revolution von 1848: Simion Bărnuţiu (1808-1864) ● M. GRAMATOPOL Der geto-dakische Schatz von Băiceni ● D. ANTONESCU Der Einfaltsreichtum des dakischen Kalenders ● C. BODEA, C. POPIŞTEANU Die Seton-Watsons, Vater und Sohn ● M. VATAVU Der Schriftsteller Delavrancea (1858-1918) als Politiker ● A. und S. DIMITRIU Der sozialistische Kämpfer Dr. N. Quinezu (1867-1928) ● In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) I. POPESCU-PUŢURI El cumplimiento de los ideales del socialismo ● AL. DUŢU, F. CONSTANTINIU, D. ZAHARIA, C. CRĂCIUNOIU Los Principados rumanos antes, durante y después del Sitio a Viena ● R. PANTAZI Un nombre de la revolución de 1848: Simion Bărnuţiu (1808-1864) ● M. GRAMATOPOL El tesoro godo-dacio de Băiceni ● D. ANTONESCU La ingeniosidad del calendario dacio ● C. BODEA, C. POPIŞTEANU Seton-Watson, el padre y el hijo ● M. VATAVU El escritor Delavrancea (1858-1918) — hombre político ● A. y S. DIMITRIU El militante socialista dr. N. Quinczu (1867-1928) ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru

REDACTORI: Gheorghe David, Florenţina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vinzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

2

42 427